

دشویا ئه نفال و كۆمكۆژیاندا

(۴)

ئە نفال و كۆمكۆژی

و

كارىگەرلەرنى دەروونى

رىكارى مزویرى

۲۰۱۱

ئەسەر ئەركى

سەنتەرى ئەنڧال

بۇ بەدووادا چوونى ئەنڧال كراو و بېسە روشوئىنكراوانى كوردستان

چاپكراوه

پەرتووكا : ئەنڧال و كۆمكۆزى و كارىگەرىيىن دەرروونى

نڧىسىنا : رىكارى مزوئىرى

پىت چىنن : نووسەر

نەخشەسازى : جمعه صديق كاكە

ساللا چاپى : چاپا يەكەم ۲۰۱۱

تيراژ : ۱۰۰۰ دانە

بها : ۵۰۰۰ دىنار

ژمارا سپاردنى ل رىڧە بەرىيا گشتىيا كىتبخانىن گشتى

(۶۳) بو ساللا ۲۰۱۱ ھى ھاتىيە پىدان.

ماڧى چاپكرنى پاراستىيە بۇ نڧىسەرى

ناقەپۆك

- ۵..... دەستپىك : خويندەنە ۋە يەكە سايكۆلۇژى بۇ ئەنفال
- ۱۱..... جىنۇسايىد كونا گە ئى كورد
- ۱۲..... قۇناغا يەكە : پلان دانان و نە خىشە دارىژتن
- ۱۳..... قۇناغا دوويى : راگواستن و كۆمكرن و دەستبەركرن
- ۱۵..... قۇناغا سىيى : بىسەروشونىكرن و كوشتن و ئەنفال و كىمىيابارنكرن
- ۱۸..... پرسگرىكىن دەروونىيىن كە سوكارىن جىنۇسايىد كرىان
- ۲۶..... نە خۇشىن دەروونى
- ۲۹..... (خىستتەپووى هيلكارى زانىبارىيەكانى جىنۇسايىدى گە ئى كورد)
- ۳۵..... كارەساتى ھە ئە بچە نۆژىنە ۋە يەكە سايكۆلۇژى
- رەھەندە كۆمە لايەتپەكانى سىياسەتى راگواستنى بارزانىيەكان بۇ باشورى
- ۳۹..... عىراق ئە سەردەمى بە عىسا
- ptsd نىشانەى تىكچوونەكانى فشارى دواى هيدمەى دەروونى لاي ئافرەتە
- ۴۲..... بارزانىيەكانى شالوى ئەنفال دا
- ۴۴..... ژنىن كە سوكارىن جىنۇسايىد كرىيىن بارزانىيان و راگواستن و كۆچ و كۆچبەرى
- ۴۸..... ئەنفال و گرى دەروونىيەكان
- ۵۲..... بارۋقى ئەناۋىردنى بارزانىيەكان
- ۵۴..... ئەنجام و ھەقبەركرن
- ۵۷..... بەنگە دەپەيشن : ئەز دىن نەبوم تە دىن كرم ئاخ ئى دىنى دىنا من
- ۵۸..... عزەت رزا عەبدوللا شەۋگىرەى
- ۷۰..... رەقتار و كرىارىن عزەتى
- ۷۷..... عەبدوللا ئەجمەد خرابەيى
- ۸۶..... ئەسمەر شىرۋ حاجى (ئەسما بازى)
- ۹۰..... رەقتار و كرىارىن ئەسمايى
- ۹۱..... رەقتار و كرىارىن ئەسمايى
- ۹۳..... جەلىما سەبەرى فەقى ياسىن

- ٩٥ رەڧتارو كرىارئىن ھەلىمىي^٧
- ٩٧ بىنەمالا رەشىد مزوئىرى (رەشى توى)
- ١٠٠ زەئىنەب عىسا خىزانا رەشىد مزوئىرى و ھەيدەر رەشىد توى
- ١٠٣ رەڧتارو كرىارئىن ڧەيما رەشىد مزوئىرى
- ١٠٤ رەڧتارو كرىارئىن زەكيا ھەيدەر رەشىد مزوئىرى
- ١٠٩ مەگروم سەلام ئەرگۆشى
- ١١٣ رەڧتارو كرىارئىن مەگروم خانمى^٧
- ١١٧ شىرۋان سابىر رەسۇل
- ١٢٠ رەڧتارو كرىارئىن شىروانى
- ١٢٣ زاهر قادر زاهر ھۆستانى
- ١٢٥ ھەلى شىخە مستەڧا ھەمدە و ئەدبىيە ھەولا بايز
- ١٤٣ دىنبوون دىناقبەرا ئەنڧال و كىمىبارانان دا
- ١٤٣ (شىت بوونى بىستوون)
- نايە ئەنڧال و تەڧكۆڭزىيان تنى كارىگەرى ل سەر كە سوگارئىن قورىانئىيان
- ١٤٥ كرىيە ؟
- ١٤٥ ئەنڧال مەسىحىيەك شىت دەكات

دەستپىك

خويندەنەوہيەكى سايكولۇژى بۇ ئەنفال

ئەنفال شەرىپكى شاراۋەيە لە دەروونى تاكى كوردى ۋەكو ھىزىكى
رق و توورەيى كارىگەريى لە سەر دەروونى مرۇق كىردوۋە كە رەنگە
ئەنفال سەر جەم كۆكراۋەي نەھامەتى و قىركىردنى مرۇقاىەتى بىت،
ئەۋا بە پىي چەمكى جىھانى شەرىپكى بەردەۋامى دەروونىيە كە
نەۋەكان شىكستە دەروونىيەكان باس دەكەين و كارىگەرى بەردەۋام
دەبىت لە پەرۋەردەي تاكدا. ئەنفال لە روۋى وشەۋە واتە دەست
كەۋتى بەفیرۆ لەكاتى جەنگدا كە ھەموو موولك و مال و ژن و مندال
دەگرىتەۋە لەكاتى قىركىردنى پىاۋەكاندا يان كوشتن لەبەر چاۋى
خىزاندا، لەرۆى كۆمەلایەتییەۋە واتە لەناۋىردنى شتە جولاولو
نەجولاولەكانى بەرامبەر كە لەخىزان گەۋرەتر بىت (تیرە، ھۆز، گەل و
ھەلۋەشاندىنەۋەي سىستەمى پىكھاتەي كۆمەلایەتى، لەروۋى
سىياسىيەۋە ھەلبىژاردنى ووشەي ئەنفال خۆى دىراسەيەكى

شۆڧىنئىنەبوو بۆ لەناوبردى گەلئىك و نەتەوئىهەك وەكو پڕۆسەى جىنۆساید كە ئەو دەستەواژەىه بوو دروشمى ئۆپەراسىۆئىكى دكتاتۆرانە بۆ دوو رەهەندى سەرەكى..

يەگەم : جولانەوئى شۆڧىنى كە رەنگئىكى ئاينى بە ئۆپەراسىۆنەكە بەخشى واتە لە دەولەتانى گەياند كە شەپرى ئىمان و كوفره بۆيە ئەنفال بەكار هاتوو وەكو شەرئىت دان بە جىنۆسایدكردن.

دووهم : بىدەنگ كردنى نارەزايى كورد بۆ ئەوئى نەتوانن لە وەتەرى هەستەوئى ئاينى بدەن و دەستەواژەى ناشرىن بەكار بئىنن وەشەرئىت دان بە سەربازەكان بۆ تالان كردن و هاپىنى تاكى كورد.

ئەم وشەىه حالەتئىكى سايكۆلۆژى نەگەتئىقى دروست كرد بۆ خەلكى ئەنفالكراو كەس و كارى ئەنفالكراو بەتايبەت ئەو كەسانەى كە لەتەمەنئىك بوون زۆر پئوىستيان بە كەسوكارىان هەبوو وەكو باوك و برا كە توشى گرىپەكى دەروونى و نەبوونى هاوسەنگى دەروونى، خەمۆكى و دلساردى و رەشئىبىنى، بئى باوئىرى) كردون و رەشئىبىنى و بئى ئۆمئىدى لە كەسوكارى ئەنفالكراوكان لەرووى دەروونى برىتئىه لە لاوازى، شەرمكردن، تئىكچوونى گەشەى لەش، نا ئارامى، هەستكردن بە ترس و دلەراوكئى بەردەوام و هەستنەكردن بە دلئەوايى و مەملانئىى دەروونى بەردەوامى سەلبى، بە پئى

لېكۆلېنەو ەو دراسەكردن دەركەوتو ەو كەسوكارى ئەنفالكر او ەكان بەردەوام لە دلەپراوكى دەژين ەزناكەن بىر لە رابردو ەكەنەو ە چونكە ەمان كارەسات دووبارە دەبىتەو ە و شك و گۆمان لە ەموو كەس دەكات بەردەوام لە دلەپراوكى و ەستكردن بەترسىكى لەناوبردن دەكات بۆيە رەفتارى ەپرەمەكى دەكات. رەشبين دەبىت ئەو جۆرە كەسانە باوەرپيان بە خۆيان نىيە كە جارىكى دىكە ەاوسەر ى درۆست بكەن نەو ەك جارىكى دىكە دابران درۆست ببىت، جارىكى دىكە مندال لە خانەوادەكەى جيا بكرىتەو ە بۆ كۆتاي ژيان. بۆيە مندالەكانى دوواى ئەنفالى كەسوكارەكان گرىى ەست بەكەمى دەكەن، بى بەشيان ەيە لە سۆزو خۆشەويستى و ەلوەشانەو ەى خىزان و ترسان لە ژيان و برىاردان بۆ ەاوسەرگىرى و بى ئۆمىدى و كەم ئەندامى كۆمەلايەتى. نووسىن و لېكۆلېنەو ە نابىت لە سەر ئەنفال بكرىت بەلكۆ ەالەتتىكى گشتى ساىكۆلۆژىيە ەموو تاكىك كارىگەرى خۆى ەيە بۆتە بەشيك لە ژيانى كورد كە مېژووى پى دروستكر او ە ئەو ەندەى شەپرى نەينى و دەروونى كراو ە ئەو ەندە باسى چارەسەرى نەكراو ە چۆن فشارى دەروونى و كۆمەلايەتى كەم بكرىتەو ە، واتە ەولدان بۆ كەمكردنەو ەى فشارى دەروونى لە سەر مندالانى كەسوكارى ئەنفالكر او ە كاركردنە لەو بواردەدا بۆ ئەو ەى كەسوكارى ئەنفالكر او ەكان ژيانىكى ئاسايى بژين دوور لە ەموو فشارىك. ئەم ەولەى بەرىز (رىكارى مزوورى) كاركردنە لەسەر داتاي دەروونى و كۆمەلايەتى كە فىرى ئەو ەمان دەكات داتايەكان تەنھا

ژمارە نىيە بەلكۆ باسكردنە لەسەر داتاي بواری دەرۋونى و كۆمەلايەتى دا. نوسەر لەبەشى يەكەمى كىتەبەكەدا پانۆرامايەك لە سەر جىنۆسايدو ئەنفالى يەك و دوو سى وەكۆ قۇناغ باس دەكات كە جوگرافىاو شوین و جىگايەكان دەستنىشان دەكات لەگەل شروڤەكردنى بارى دەرۋونى بۆ كەس و كارى جىنۆسايد لەرىگايى خستنه رووى ئاھۆ ھەسرەتى ژن و كچ و كورى كەس و كارى ئەنفالكراو دا كەباس لەو ساتە وختەدا دەكەن وەكو چىرۆكى كارەسات دەيگىرنەو ھەكچۆن تا ئىستا ئەوان چاويان لە بەردەرگايە ھەرگىز چاۋەسوور ھەلگەپراۋەكانيان كە فرمىسكەكانيان تىدا قەتيس ماو ھە بەردەم چاۋەپروانى دا ناخەون نەو ھەك خەويان لى بکەوئیت و بى ئاگابن لە ھاتنەو ھى ئەنفالكراۋەكان بەردەوام جلى رەش و فرمىسك لە چاوان تەقسىكى دەرۋونى نەگەتيف دەبەخشىتە خانەوادە و دەوروبەرى. نوسەر لەم نووسىنە كە وەكو بەدواداچوون و شىكردنەو ھى ھالەتى دەرۋونى و ساىكۆلۆژى و دىكۆمىنت و چاوپىكەوتن و دواندى ئەو كەسانەى كە تا ئىستاش ھالەتى دەرۋونيان بەشىۋەيەكى خراب كارى تىكردوون ئەو ھى نوسەر بەئىمە دەلىت ئەو ھى ئەنفال كە ھەك ناو مىكانىزم تەواو بوو ھە بەلام كارىگەرى دەرۋونى و فكري و كەسايەتى و كۆمەلايەتى ھەر بەردەوامە، ئەم باسكردنە بەتايىبەتى چاوپىكەوتن و كارىكى تراژىدى يە مروفەكان ناتوانن ئەم خوئىندنەو ھى تەواو بكن ئەگەر نەبىتە ھوى باكگراوندى گەرانبەو ھەكو فلىمىكى دىكۆمىنتى بۆ زەمەنى

ئەوكاتە . گىرئانەوھى ئەو چىرۆك ئامىزانەوھەمان ئەو كارەيە كە چىرۆكى (۲۸)ى مانگ باس دەكات، باس لەوھ دەكات كە ئافرەتئىك مىردەكەى سەربازە لە شەردايە ھەموو (۲۸)ى مانگ مۆلەت وەردەگرىت و دىتەوھە ناو خىزانەكەى خۆى چەند رۆژئىك بەخۆشى دەژىن كە خىزانەكەى ھەموو بەيانىانى (۲۸)ى مانگ لەبەر دەرگای ھەوشەى مالەكەيان چاوەرپى دەكات بە زەردەخەنە پىشوازى لە ھاوسەرەكەى دەكات كە بەبىنىنى ئەو ھەموو خەمەكانى لەبىر دەچىتەوھە بەلام ئەم خۆشپىيە زۆرى ناخايەنى لە (۲۸)ى يەكئىك لە مانگەكان مىردەكەى ناگەرپىتەوھە لە شەپ وندەبىت . خىزانەكەى لە دوای (۲۰) سال ئىستاش ھەر چاوەرپى دەكات ھەموو (۲۸)ى مانگ لە بەيانى تا ئىوارە ھەر لەبەر دەرگای ھەوشە چاوەرپى دەكات، لەگەل دەركەوتنى ھەر تەپەى پى ياخۆد سىبەرى ئەم دلخۆش دەبىت و وا دەزانىت ھاوسەرەكەيەتى بەلام تاوھەكو ئىستا ھاوسەرەكەى نەگەرپاىوھە و ناگەرپىتەوھە، ئەم ژنە بەتەنھا دەژىت و خانووەكەى بۆتە كە لاوھ دەلىت نەوھەك ھاوسەرەكەم (۲۸)ى مانگ بىتەوھە شوپىنەكە نەدۆزىتەوھە بۆيە تامردن لىرە دەژىم . دەيان داستان و چىرۆكى لەو شىوھە ئىستاش بوونى ھەيە كە مەرگەساتى دەروونى دروست دەكات... دەستخۆشى لە نوسەرى بەرئىز كاك (رىكارى) مزورى) دەكەم كە مېژوويەكى دووبارە نووسىوھە بۆ ھەموومان و نەوھى داھاتوو تاوھەكو ئازارەكانى كەس و كارى ئەنڧالكراوھەكان لەبىر نەكەين وھ دەكرىت ئەو نووسىنە وھەكو بەلگەيەكى زانستى و

سىيسىئۆلۆژى بەكار بهيئىرىت..بۆ بە جىنئۆسايد ناساندنى ئەنفال،
چونكه راستە خۆ كەسەكان خۇيان قسەدەكەن ياخۆد رزگاربووى
ئەنفالە بەدناوەكەى بەعسن لە بەر ئەم كارە ئەم توپژىنەوہىە وەكو
دىكۆمىنتى زانستى باس دەكرىت.

يوسف عوسمان جەمەد

پىسپۆرى دەروونزانى

هه والنامهى كىتب

جىنۆسايدكرنا گەلى كورد

داگىركەرئىين كوردستانى و رژىما شوڤىنيا ئىراقى چەندىن رىك و مىكانزم گرتنەبەر ژبۆجىنۆسايد و ژناقبرنا گەلى كورد، بى جىاوازىا نەتەوى دەڤەركى ئولى و مەزەبى بگرە ژ (موسلمانان، شىعە، سونى، مەسىحى، كلدانى، ئاشوورى، ئەرمەنى، يەزىدى، كاكەى، بەھى، شەبەك) ^۱ سەنگا مەھكەكا ھزرا بەعسىان تنى كوردستانى بوون ل سەر ھەر بىرو باوھرو ئاينەكى بان ^۲، جىاوازى نەبوو دكەفتە دناڤ بازنى جىنۆسايدى دا لدويف ڤان قوناغانە، (پلان دانان و نەخشە دارىتن، دەستنىشانكرن و راگواستن و كۆمكرن و دۆرپىچكرن، كوشتن و ژناقبرن و ونداكرن و كىمىابارنكرن) دەھرىكە ژقان كرىارانە دا ب ھزارەھا ئىنسان ھاتنە ئەشكەنجەدان بىسەروشوينكرن و كوشتن كىمىابارنكرن، ب رىككىن جۆراو جۆر نەمازە دڤان سى قوناغىن سەرەكيدا:

^۱ ضحايا عمليات الانفال ۱۹۸۸ من المسيحين واليزيديين، المحامى طارق جامباز، مطبعة شهاب الطبعة الثانية، ۲۰۰۸، ص ۱۲.

^۲ امكان العبادة المدمرة للمسلمين والمسيحيين واليزيديين، المحامى طارق جامباز، من مطبوعات المجلس الوطنى لكوردستان / العراق، ص ۵.

قوناغا یهکی

پلان دانان و نه خشه داریژتن

لدویف به رنامه کی ریخستی و داریژراو پلان هاته دانان بو نه هیلانا گه لی کورد، دنه خشی پلان دانانا به عسیاندا ویرانکرنا گوندان و قوناغین راگواستنی هاتن دیارکرن و خالا یه کی بوون، نه مازه ل پاش سالا (١٩٧٥)، زیده تر ژ (٤٥٠٠) کوندین کوردستانی هاتن سوتن و تالانکرن و کانیین ئافی هاتن په قانندن و سروشتی کوردستانی و ژینگه ها کوردستانی ب چه کین قه ده غکری هاته سوتن و پیسکرن، ریک و جهین ستراتییجی هاتن مینریژکرن، بئاوایه کی فهرمی نه خشه بو جینوسایدکرنا فه یلیان و بارزانیان و (٨) قوناغین ئەنڧالی هاتن دیارکرن و دهستنیشانکرن.^١

^١ کۆنگره ی به جیهانناساندنی جینۆسلیدی گه لی کورد، چاپخانه ی ئاراس، ٢٠٠٨، سیاسه تی پاکتاوی ره گه زی کورد له که رکۆک له سالانی دوای راهه رین، پ، ی، د. سعدی عوسمان هه روتی، ل ١٦١، ههروه ها کلتوری ناسیونالزم و به عه ربکردن، عه بدال نوری عه بدال، چاپخانه ی هاوار دهۆک ٢٠٠٦.

قۇناغا دوويى^۱

راگواستىن و كۆمكەرن و دەستىبەركەرن

خەلكى زىدەتر ل (۴۵۰۰) گوندان بوونە دوو بەش بەشەك رەقىن و چوونە دەقەرلەن ئازادوو وەلاتلەن ھەقسوى وەك (ئىران، توركىيا، دەقەرلەن ئازادكەرى) بەشى زۆر ھاتن قەگواستىن بۇ ناۋ (۸۸) كۆمەلگەھەن ب زۆر ھاتىيە چىكەرن ل پارىزگەھەن (ھەولەنر (۳۰)، دھوك (۳۱)، سلېمانى (۲۷)) بى خواست و ويستا خەلكى.^۱

كۆمەلگەھەن ھەولەنر: (قودس قوشتەپە، قادسىيە قوشتەپە، ھەرىر، ديانا، سارداف، دىلزيان، گەدەچال، كىژنىكان، بەحرەكە، قولتەپە (سەدام)، بنسلاو، باسرە، دارەتوو، بەستورە، گورەتو، توپزاو، كەسنەزان، مەلا ئومەر، پىرزن، شاويس، كەورگوسك، بەرحوشتر، دىگەلە شورش، كانى قرژالە، ھەنجىرە، دىبەگە، سىبىران، شاخۆلان، قوشتەپە مزورىيان)

كۆمەلگەھەن سلېمانى: (راوگان، شانەدەر، عەنەب، نەسر، قەلاچوولان، كارىزە، تاسلوچە، باىنجان، سمود، چوار، قورنە، شكارتە، ژاراو، ناوپاين، برايتى، سىروان،

^۱ ئاكامە كۆمەلەيەتتە كانى سىياسەتى راگواستىنى كورد لە عىراق لە سەردەمى بەسدا، مراد حكيم محەمەد، سەنتەرى لىكۆلپىنە ھەي ستراتىژى كوردستان، سلېمانى ۲۰۰۴.

بارىكە، سوورە قەلات، زەرايەن، پىرەمە گرون، شۆرش، ئەلايى، حاجى
ئاواي خوارو سەرو سەرو، پىمالك، توو سۆران، ھەلە بچەي نوئى)
كۆمەلگە ھيىن دەۋكى: (مانگىشك، بامەرنى، سۆرىك، دەركار،
شاريا، كوريت گفانا، بىگوشا، كانى، دىرە لوكى، كانى عەرەب،
ئافرەزىك، دىرە بىن، چەمكويرك، سىرىي، خانكى، پىرسقى، گرشىن،
باتىل، تلکە بەرى، شىلا دزى، بالقوس، باستك، ياو ەردى، سەرتەنگ،
ھىزاڧا، يامودى، فىشخابور، ئىبراھىم خەلىل، باتىفا، باگىرا، قەدش)
چەندىن كۆمەلگە ھيىن دن ل باشورو ناڧە راستا ئىراقى ھاتببون
درۆستكرن و ب ھزارە ھان كورد تىدا نىشتە جىكرببون و ەك
كۆمەلگە ھيىن بارزانيان ل ديوانىي قەزا عەفەك ژمارە (١،٢،٣،٤)،
(ئەلبىدىر، فەوارە، شافعيە، جەحىش) ھەروەسا ل رومادىي (سوورە
سوفى) چەندىن جەيىن دن كورد ھاتببون دەستبسەركرن.^١

^١ رەھەندە كۆمەلايە تىببە كانى سىياسەتى راگواستنى بارزانييە كان بۇ باشورى عىراق لہ
سەردەمى بەعسدا، رىبوار رەمەزان بارزاني، چاڭخانەى منارە، ٢٠٠٩، ل (٤٠ - ٤٣).

قوناغا سىيى

بىيسەروشوينكرن و كوشتن و ئەنفال و

كىمىيارنكرن

لدويف ھەردوو قوناغىن بەرى كۆم كۆمە گەلى كورد ھاتن قەگواستن بۆ نافر كۆمەلگەھ و سەربازگەھ و گرتىخانە و ھۆل و قەلەھ و بىنايىن مەزن نەمازە د (۸) قوناغىن ئەنفاللا ۱۹۸۸ دا، ۋەك (سەلامىي)، تۆبزاۋە، نوگرە سەلمان، قەلە نزاركى، ئەبۇغرىب، رەشكىن، دووبز، سەربازگەھ خالدا، بوسىيە) دەستە دەستە دىرن گولەبارن و زىندەبچال دكرن بى جىاوازىا رەگەزى و تەمەنى (ژن)، مېر، زارۆك، پىر، لاو، كەپو لال، دىن وشىت، دانا و زانا) چاقىن وان ھاتنە بەستن و ل سەر لايىن چالىن مەزن رىز دكرن و گولە بارندكرن ب شوفەلان ئاخ ددا سەر بقى ئاواى ھزارەھا كورد ژ (فەيليان، بارزانيان، باليسان و شىخ ۋەسانان و ھەلەبجەييان، ھەشت قوناغىن ئەنفالان) ھاتن كوشتن و ونداكرن، برىكا ژەھربارانكرنا كوردستانى ب چەكىن قەدەغەكرى و كىمىيائى بتايىبەت سالىن (۱۹۸۷-۱۹۸۸)، ل (ھەلەبجەي، شىخوھسان، باليسان، بادىنان، گۆپتەپە، سەردەشت، شنويي، زەروا، گەلىي رەبەت، راژان) ھەتا ھا (۳۰۰) گۆرپىن بكۆمىن وان ھاتنە قەدىتن ل سەرتاسەرى ئىراقى ھەر گۆرەكى ب ھزارن مرقۇف تىدا ھاتنە قەشارتن، ۋەك گۆرپىن (حەزەر، نەجەف،

سەماۋە، توبزاولە، بوسىيە، ھەلەبجە، ھەمرىن، ھتد.... چەندىن گۆرئىن وان دىبەزىن، گۆرەكى كىمىيىبارنىكىن ھەلەبجە ل بەھەشتا زەھرايە ل تەھرانى و ل (١٢-١٣) جەين دن ھاتىنە قەشارتن، ھندەك ژ گۆرئىن بكمؤمئىن وان ھاتنە ھەلدانە ژ زئىدەتر ژ (١٠٠٠) لاشە و روفاتئىن وان ھاتنە قەگەراندنە قە و قەگواستىن بۆ جەين باب و باپىرئىن وان ل (بارزان، دۆكان، گەرميان، چەمچەمال، ھەلەبجە، باليسان) سەرەراى قى يەكى چەندىن رىك و شىۋازئىن دن يئىن ھۆقانە رۆژانە دگرتنە بەر ژىبوونە ھىلانە كوردان ۋەك كوشتن برىكا (ئەشكەنجى، سىدارى، بەردانە سەرئەلغەمان، برسى و تئىنىكرن، كۆچكرنا بزۆر و مشەختىكرن (كۆرەۋا مليوونىيا ١٩٩١)، قەگواستىن بۆ نىفاكەشە ھەۋايىن نەگونجاۋ. ھتد) ١ دئى پىرؤسا جىنؤسايىدكرنا گەلى كوردا ب ھزاران ئىنسان ھاتن كوشتن و ونداكرن، ئەۋىن بەركەفتى و رىگاربوۋى ژ تەككۆڭرى و ئەنڧال و كىمىيىبارنى ھەفرۋىشى سەدەھا ئارىشىن (جفاكى، ئابوورى، دەرۋونى) بوون، ژيانا وان ژيانەكا تەپەسەرۋ سەربازى و زۆرا نەخۆش بوو، زارۆك تەلايىبوون (طلايع) زىكۆرە و لاو فتوہ (فتوۋە) بوون گەنج و خۆرت سەرباز (عسكەر) پىرە مېرؤكەسئىن دانعومر بەرگىر مىللى (جىش الشعبى) بوون، جفاكا

١ - مىدل ئىست ۋۆچ، جىنؤسايىد لە عىراق دا و پەلەمارى ئەنڧال بۆ سەر كورد، ۋەرگىتران لە ئىنگلىزىيە، سىامەند مەفتىزادە، چاپى يەكەم سلىمانى، ١٩٩٩ چاچخانەى خاك. ھەرۋەھا

د. مارف عومەر گول، جىنؤسايىدى گەلى كورد، چاپى سىيەم لە بلادەكراۋەكانى مەكتەبى بىرى ھۆشيارى (ى.ن.ك) سلىمانى (٢٠٠٦).

ئىراقى بگشتى و كوردستانى ب تايىه تى كۆمەلگە ھەكا سەربازىيا سەدا سەد يا نەژدەل و داپلوسىنەر بوو مروڤ تىدا ب ئاوايەكى سرۆشتى پەرودەنەدبوو ھەمى توندو تىژى بوو، تۆرین ئىستخباراتى ب ئاوايەكى ۋەسا بەلاڤ بېوون مروڤ ل خو بگۆمان دكەفت، سەرەتال سالین (۱۹۶۰) ژ سىدارى دەستپىكر تاك تاكە و دەستە دەستە دەاتنە ل سىدارەدان نىزىكى (۳۰۰۰) كورد ل سىدارى دان جىهان بەرامبەر قى يەكى يا بىدەنگ بوو ھەر يەكى ژبەر بەرژەو ھەندىين تايىه تىن خو پىشتا خو كرىبو قان پىشلىكارىين مروڤى، دويفدا لسىدارەدانا تاك بوو لسىدارەدانا بكوم و ئەنفال و كىمىاباران. بەشەك لى ھەقرويشى نەخۆشىن دەروونىين جورا و جور بوون شىرازى خىزانى تىكچوو، زۆر كەس تەندروست خودان كەسايەتەكا نورمال بوون نەكارىن خو رابگرن، كەساتىەكا ئاڤا و دوروست ھەرفت و نەكارىن رۆبەرۆى قان ھەمى نەخۆشى و نەھامەتيان راوەستن و خو ل سەر لنگان رابگرن، بەشى دن مروڤىن خودان كەساتىەكا بەيزو بتوانا و كاركەر و خودان سەبروو ھەدارەك پرمەزن بوون، ب ئاسانى بسەر كىشە و گرفتىن خودا زال دىن قارەمانانە ل سەر لنگىن خو راوەستان و بوونە كەلەمى چاقى دورمىنان. بابەتى مەدقئىتن شرۆڤە بكەين و ل سەربنقىسىن گارىگەريين دەروونىنە ل سەر مروڤى دناڤبەرا تەڤكۆڭرى و ئەنفال و كىمىاباران و جىنۆسايدا گەلى كوردا كو خوەى رەھندىن

پەر مەزن و جوړاو جوړن نە مازە کە سەکی بقیّت لیکۆلینین مەیدانی ل
سەر بکە تن ژ ئالیی جفاکی و دەروونیقە.^١

پرسگریکیی دەروونیی کە سوکاریی جینۆساید کریان

پرسیی رۆژانە دە مەژیی کە سوکاریی ئەنفال کریاندا دووبارە دبوونە قە
چنە...!!؟! لوی رۆژا هەمی پرسیار کرەنە ک بۆیە تاوان، پرسیار دناڤ
مەژیی مەدا دزقیرین و د خەندقیان، چاڤ بۆدگریان چاڤ نە ژدل بۆ
دکە نین. وە کە سەکی (١٥) سالان کارکری دبواری ناساندنا
جینۆسایدا گە لی کوردا، بەه فکاری کرن دگەل ریکخراو لایە نین تاییەت
ب ئەنفال و کیمیابارن کریانقە، هەروە سا ماوی (٥) سالانە وە ک
ریقە بەری ئەنفال و کیمیابارن کریی هەولیری بەردەوام دکارکری دا،
دئامارو سەر ژمیاری ئەنفال و کیمیابارن کریی وەزارەتا کاروباریی
شە هیدان و ئەنفال کریان دا وە ک یاریدە دەری یەکیی ریقە بەری پڕۆژی
ئاماری و سەرپەرشتیاری هەرسی پاریزگە هین (دەۆک، هەولیر،
کەرکوک) ی بووم^٢، هەروە سا گەریان و سەردان کرنا یە کە یە کە جەین

^١ - ریکاری مزویری، جینۆساید کردنی بارزانییەکان،، چاغانە ی حاجی هاشم ٢٠١٠ ل ٣٢.

^٢ - نادر رۆستی، خستنه رووی هیلکاری زانیارییەکانی جینۆسایدی گەلی کورد، چاغانە ی
رۆژە لەت، ٢٠٠٨، ل ١٢.

كەسوكارىن ئەنفالكرىان يېن لى ئاكنجىبوى ل (كەلار، كۆمەلگەها رزگارى، چەمچەمال، كۆمەلگەها شۆرش، كەركوك، ھەلەبجە، بنسلاو، دەشتا كويى، دۆكان و دولا جافايەتى، خۆشناوۋەتى، باليسان و شىخ وەسانان، دۆلامەلەكان، بەحرکە، جىژنىكان، ھەرىر، ديانا، مېرگەسوور، بلى و بارزان، ھردان، دەقەرا ئامىدى و قەلعا نزاركى ل دەھۆكى، كوريت گاقانان، زاخو، دەركارەجەم، باتيفا) زۆرتىن رىژا كەسوكارىن جىنۆسايدكرىان لقان دەقەرانە ئاكنجىبوى، دەمى مرؤق ل سىمايى كەسوكارىن ئەنفالكرىان رادما ھىمايى پرسىاران ل سەر سىماو ئەنيا وان ب خۆياتى دەھاتە خواندن سەدان پرسگرىكىن جفاكى ئابوورى دەروونى بەرچاق دىبون، ھەروەسا دەمى پەيقتى دا وان بخو چەندىن پرسىار دكرن كۆ ھەمى دەھاوئىشتىن دەروونەكى ئانارام و گفاشتىبون، مەژى بزورى پرسىن وان دەھتەرکا يادگارپىن خۇدا تومار دكرن و دچەندكا خەمىن خۇدا دپارستىن بۆ وئى يەكى (دەرووناس و كۆمەلناس) لىكولىنىن دەروونى ل سەر بكن، چونكو تەفكۆزى و ئەنفال تراژىدىيىن نەتوا بندەست و ستەملىكرىنە و برىنەكا دۆمدارو ئازرىايا گەلى كوردە، چەند نمونەك ژ وان پرسىاران يېن ل خو و مە دكرن.^۱

۱. كىدزانىت كانى كەسوكارىن مە مرنە يان مانە؟، ئەگەر مرنە كا گۆرپىن وان؟.

^۱ - ئەقۇ پرسىارانە ھەمى من ژ دەقى كەسوكارىن جىنۆسايدكرىان ۋەرگرتىنە بى دەستكارى.

۲. نزا بۆچى ھەرشەق ئەز دخەقنا خۆ دىينم، پشتى خەقنى
نانقمەقە؟
۳. دىيژن ھەمى قىكرا كۆم كۆمە يىن برى بكوژن، نزا كورى من
دگەل بابو مامىن خودايە؟
۴. تو دىيژى ژ برسائدا نە كوشتىن؟
۵. نزا بگولا كوشتىنە يان خوین ليكىشايە يان بساخى ئاخ دايە
سەر يان چە كىن كوشندە لسەر تاقىكرنەقە؟.
۶. زۆرجاران وەتوق دەيتە بەر چاقىن من كۆ يى ل دەرگەھى
دەيتە ژورور؟.
۷. تو دىيژى چەوا كەنيا قى خەلكى دەيت، ئەگەر ليقيت من
دگرژن و ددانىن من سىپى دبن، دلى من ئاگرى پىقە دەق ليث
دروو دكەن؟.
۸. دەمى ئەم دچووينە شولى ل سەر جادى ئەم ھەمى وەكى
رەقن قەلەرشكا سىپىدى زوى ل سەر جادا پردى قوشتەپەى
كۆم كۆمە كۆمدبووين مەخۆ ب عەبايان دىپچا. نزا خەلكى
چەوا بەرى خۆ ددا مە؟.. خویشكى تەئەقرو پىچى دىيت
نەھىي سوبەى دى چكەى. ھەتا سوبەى خودى يى مەزنە،
قەمى يىنەقە؟.
۹. ئەزال دەشتى شولدكەم، مىرى د حەبس و زىندانىن
عەرەبائدا، تو دىيى زاروكىن من ل ھىقيا داپىرا خۆ يا پىر ل
مال خۆ نەسوژن؟.

۱۹. باشە بۇ بەس بارزانىيان دگرن، خالەت خەلكى دى ژن و بچويك ژى يىت لى گرتى؟.

۲۰. نزا بووچى بيىنا من ل عەردى خودى ناهيىت خو دى بيى دى خەندقم، ھەمى تشت بەرچاقىين من دكرىتن، ئەزا رەشبين بووى ھندى درۋيا دگەل مەدكەن؟

۲۱. ئەفپىرە مېرە مر، مرن مرنا خوديىە، بەس كىدى قەشپىريت؟، ژن دى قەبرى كولن بەلى كىدى شوت و كفن كەتن ؟.

۲۲. ئەزى كچكە بووم من نەدزانى كىيە بابى من، نوکە ئەز گەنجم دىيژنە من بابى تەيى بىسەرۋشوينكرى، دەمى دىيژم پا داىكا من خر خو كر دكەن!!

۲۳. رەمەزان بوو دەمى كىميا لمە داي، وەختى ھەر سال رەمەزان دەيىت ئەزدىيژم تو دىيژى دووبارە نەبيىتەقە ھندى ھند رۋژەكا نەخۇش بوو؟.

۲۴. دوو رۋژ بوو كورى من يى بچويك ھىلك دخواست، من ھەر دگوتى كورى من راوستە تنى دەيلىقانكىدا سى ھىلكىن ھەي وەختى ماست و شىرا نيىە، پىشمەرگەيىن ھاتىە گوندى نەوك بيىنە مالا مە شەرمە، جاش ھاتن مېرى من و زاروكىن من لمن جوداكرن، ژوى رۋژى وەرە من ھىلك يىت لحو ھەرام كرى، دەمى ناقى ھىلكا دىينن لوت بمن دكەفن.

٢٥. گەلەك جارا دبیژم راستە ئەفەمی مرۆفە كوشتبن، داو ما ئەفانە چ دل پیفەبوویە؟. دبیژن هەندەك مرۆفە دل كافر. ما بچویكا چكریە؟. كەس بچویكا دكوژیت؟.

٢٦. رەوشەن تويا چتوقی، گولی مادی یا چتوقبم، خودی ئەز هەریا نەخوشم هەمی گافا تا دەینەمن سەری من دنیثیت، چنیە ئیشەلا دی چیفەبی سەعیدو بابی خو دی هیئەفە، خوزی بەلی كا..؟، بلا ئەو فەگەریی بلا ئەز بمرم.

٢٧. كەعبەتێ دگوت دی مەژنا بەن كەنە قوینكین زیل و لوریا هافین تودبیژی راست بیت؟.

٢٨. تو بود گری بەسە بەسە نەكەگری، مانێ یا بمن ژى نییە، روندكیت من یین زهابوی بەلی دی كەل هیئە من و دجهدا لەرزم لەرزم خودی بیژی دی مرم؟

٢٩. ئەز شەرمی دكەم دگەل خەلكی باخقم، نەكو عالەم بیژیت ما ئەفژنە چدبیژیت؟.

٣٠. دی هەرە سەداما ئیشەلا دی جەرکی تەژی وەکی یی مە سوژیت، داپیر سەدامی بەری لسیدارێ بدەن مەیتێ هەردوو كورپین خو دیتن، ژن و كچین ویژی یی بكولانین عەرەبان كەفتی، خوزی بەلی كا، هەند دلە دلە من یی دایەفە ئەز ل كەس باوەرناكەم تودبیی راست بیت؟.

٣١. كەیفە من ب پایزان و باهۆزی ناهیت دەمی دبیئە بەلك وەرین، بیرا من ل رحكیشانا خەلكی مە ل هەلبجەى و

کەسوکارین خۆ دەیتەقە. مرنا قان ھەمی مرۆقانە قیکرا چ
کارەساتە کا مەزنە؟.

٣٢. ئەزل خۆ ناترسم، بەلی ئەز دترسم ئەق کورپ منی ساقا
بکوژن، داو نەچە نەخوینە ماکو تو کوشتی خوندن بوچییه
مانی مەبەس تویی مای، دی هییهقە؟.

٣٣. چبکەین بانین مەژی توتیاو لایلونن، چەند جارن با بهیتن
دەنگی وشینی و ورینی دەیت بیرا مەل دەنگی تەیارن
دەیتەقە ئەز زۆر ترسم خۆ دلحیفی دییچم ناخەقم ئەگەر بنقم،
ترسادا دخەقرا دچم، نوکەژی ئەزا دفرۆکی دا دچمە بەغدا،
دادگایا بالایا تاوانین ئیراقی، بخودی ئەز ھەر یا دترسم ئەم
نابەر بینەقە، دەنکی وی چەندی بسەھمە؟.

٣٤. ئەزل جھین بلند دترسم، دەمی تشتەك ژ عەسمانی دەیت
خواری بیرا من ل برایت من دەیتەقە دەمی ژ فرۆکی
بەردایەقە خواری؟.

٣٥. ئەوین ئەم ئەنفالکری ئەگەر بخوژی نەبنە بەرپرس کورپو
برایت وان خو ل سەر سەری مەقەد ھژینن مادلێ من ب
چی خۆش بیت؟.

۳۶. دەمى ھەلەبجەيى راپەرى و مینۆمىنت سووتى تو دزانى خەلكى چدگۆت؟.. ھەوار دكر (نامانەوئىت ئەمجارە، بەرپرس بىتتە ئەم شارە) ۱ تو دزانى بو دگۆت بەرپرس...؟!.

۳۷. بەعسىان مرۆفئىن مە زىندە بچالكربوون، ھەمى رۆژا دگۆتە مە دپھىنەفە ئەفرۆ نە سوبەى، تەلەفزىونىن كوردانئى ھەمى رۆژا شكەلكىن سەراو ھەستىكىن وان نىشا مە دەن نزانن ئەم چەند پى دىعاجزىن؟!.

۳۸. مېرىن خەلكى رۆژانە ئىقارىيان فەدگەرپىننە ناڤا زاروكىن خو ھەر تىلەكا وان عەلاگەكى پىئقە ھەلاوئىستى، چەندىن سالە دچاھەرئىتىيى دا چاقىن مەژى ب دەركىئقە دەھلاوئىستىنە، كانى دى فەگەرپىن يان نە؟!.

۳۹. ئەفە ھەمى نەفئىن منن يەك ژوان پەيقا باب نەگۆتتە، تنى كۆ كوردن چما كوردبوون تاوانە؟!.

۴۰. تو ناپىئى بو بارزانى بتنى دگرتن، عەشپرەتئىن دى نەدگرتن؟.

ئەفە و سەدان پرسىيارىن دى رۆژانە وەك چكە چكا مىلى دەمژمىرى د سەرى شاىەتھال و كەسوكارىن جىنۆسايدكرىان دا دزقرن بى بەرسف و وەلام دەمىنن، ئەگەر ئەنفالكرى بەشى يەكى

۱ - سالى ۲۰۰۶ خەلكى ھەلەبجەي خۇپىشاندانەكا نەرازىبوونى ژبەر كىمىا خزمەتگوزارىيا و زۇرىا بەلئىنئىن لايەنئىن پەيوەندار و بەرپرسان ئەنجام دا و مینۆمىنتا سومبولا شھادەتى و يادگاربان ھاتە سووتن و كەسەك ھاتە كوشتت و چەندىن كەس برىندار بوون و ھاتن گرتن.

بن،كەسوكارىيىن وان يىن ئەنفال نەكرى بەشى دوويى نە، بەشى يەكى جارەكى هاتن كوشتن و ئەنفالكرن، لى بەشى دوويى ژ ئالىي دەروونى قە د رۆژەكىدا چەندىن جارن دەين كوشتن و ئەنفالكرن.

نەخۇشىن دەروونى

نەخۇشىيىن دەروونى بەاوسەنگا خويا ھەى دناقنا زانستىن تەندروستى دا نەمازە د رۆژەق و رۆژگارن ئەقۇدا، بەھرەكا زۇرا خەلكى ئالوزيىن دەروونى يىن ھەى رىژا تويشبوويان ل دەقەرەكى يان ولاتەكى بۇ دەقەرەكا دى، ھەرەسا دناقنا رەگەزان و چينو تويژاندا يا جياوازە. دوو ھوكارىيىن سەرەكى يىن ھەى (بوماوھ و فيزيكى، گۇرانكارىيىن جقاكى و دەروونى) ^۱ نىشان ھىمايىن كەسى تويشبووي گەلەكن ميناكى (خۇنەناسىنەقە خۇنەھەلسەنگاندن، دەرەكەفتنا رەفتارو كاروكرياران لىن ركيفى و نەمانا كۆنترولى، بى پرواى و باوهر بخۇنەبوون ژيان بترس و گومان و بى ئارامى، بىزاربوون و ئالوزبوونا پەيوەندىيىن كۆمەلايەتى و بىھىزى، كارنەكرن، رەفتارىن نەسرۇشتى و نەگونجاو، كىم خەقى و توندو تىژى و دلرەشى)

^۱ - نەسرىن مەلا ھەكىم، ئەنفال و گرى دەروونىيەكان، چاچانەى ھىل، ۲۰۱۰ سلىمانى، ل

خالا ھەرە گرنگا ئەم شىرۇقە دكەين، گرانيى و گفاشتنيىن راميارى و جفاكينيە يىن كەسوكارىن جينۆسايدكريان دشوپا ئەنفال و تەفكوڭياندا كەتتە تىدا و ب ئەگەرا وان ھەفرويشى جۆرەھا نەخۇشنيىن دەروونى بووى ژوانا :

۱. نائارمى و ئالوزيا دەروونى.

۲. خەموكى خەمگينيى.

۳. دوودلى ب بەردەوامى.

۴. دوودلى جار بچار.

۵. راراي و باوەر بچۆنەبوون.

۶. ترس و گومانين جفاكى.

۷. ترسيىن تايبەت و دياركرى.

۸. فۇيا

ھەر يەك ژقان نەخۇشيانە ھۆكارو سەدميىن خۇيىن ھەي خوەي شىرۇقنيىن جۆراو جۆرن لى ئامانجا مە نەشىرۇقەكرنا نەخۇشيانە. لەورا ئەم گرنگيا خوە دەينە سەر وي يەكى كۆ ئە و ليكۆلينيىن ب ئاوايەكى زانستى و سەرژميىرى و شىكارى ھاتين ئەنجامدان ل سەر جينۆسايدكرنا گە لى كورد ھەقبەر بكەين، چنكۆ وي يەكى خويا دكەن كۆ كەسوكارىن جينۆسايدكريان دبارەكى ئالوزى دەروونى دانە، بۆ بەرچاڭ خستنا ئەقى راستيى ئەم چەند خستە و ئامارو رونقەكرنيىن

- لېكۆلەرئىن ب ئاوايه كى مەيدانى و شىكارى و زانستى لېكۆلېن ل سەر
كەسوكارىن جىنۆسايدكرىان كرى دقى بواردى بەرچاڭ دكەين^١
١. ئامارا وەزارەتا كاروبارىن شەھىدان و ئەنفالكرىان. بناقى
(خستەنەرووى ھېلكارى زانىارىيەكانى جىنۆسايدى گەلى كورد)
 ٢. توپزىنەكا سايكۆلۆژى يال سەر ھەلەبجە ھاتىە كرن، بناقى
(كارەساتى ھەلەبجە توپزىنەوہىەكى سايكۆلۆژى).
 ٣. توپزىنەوہىەكى مېژووى سۆسىۆلۆژى، بناقى (رەھەندە
كۆمەلايەتتەكانى سىياسەتى راگواستنى بارزانىيەكان بۆ باشورى
عېراق لە سەردەمى بەعسدا).
 ٤. توپزىنەوہىەكى سۆسىۆلۆژى، بناقى (نېشانەى تېكچوونەكانى
فېشارى دوای ھېدمەى دەروونى (ptsd) لای ئافرەتە بارزانىيەكانى
شالاوى ئەنفال دا).
 ٥. لېكۆلېنەوہىەكى مەيدانى لە بوارى نەخۆشىە دەروونىەكان، بناقى
(ئەنفال و گرى دەروونىيەكان)
 ٦. توپزىنەوہىەكى تېورى و پراكتىكى و مېژووى و سۆسىۆلۆژى بناقى
(بارۆقى لە ناوېردنى بارزانىيەكان).

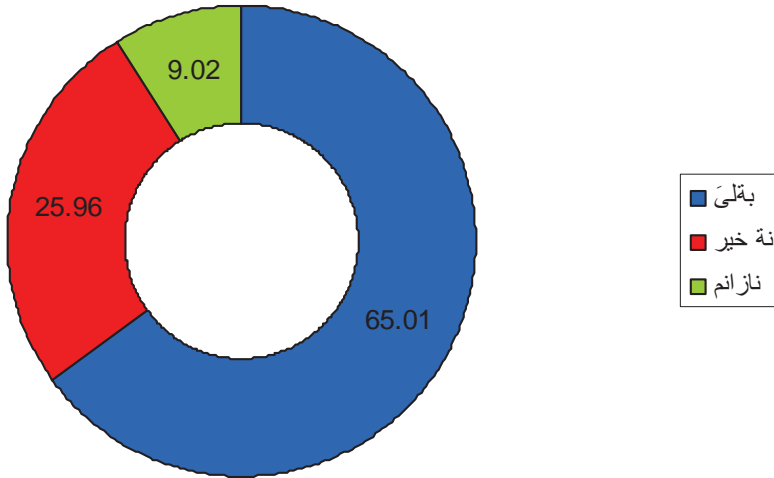
^١ مەھابد قەرەداغى، كۆنگرەى بەجىھانناساندنى جىنۆسايدى گەلى كورد، دەزگای ئاراس
بۆ چاپوو بلاوكردەنەوہ ، ٢٠٠٨، ل ١١٧.

(خستنه پرووى هيلكارى زانيارىيه كانى جىنۆسايدى گەلى كورد)

ئەق پەرتووكە ل (۱۶۰) لا پەران يا پىكھاتى، ب شىۆه يەكى زانستى لدويف داتا و ئامارا وەزارەتا كاروبارىن شەھىدان و ئەنفالكرىان يا لسەر وان جىنۆسايدكرىان ھاتىيە ئەنجامدان يىن ب روح وگيان و سەرۋەت و سامانقە بوويە قوربانى ژقركنا (كوردىن فەيلى، بارزانىيان، ۸ قۇناغىن ئەنفالا ۱۹۸۸، كىمىابارانكرنا كوردستانى)، ب شىۆه يەكى زانستى لدويف نەخشە و خستە و هيلكارىان و بازنىن دياركرى رىژا زەرەروو زىانان و جۆرىن نەخۆشيان لدويف رىژا سەدى يىن روونقەكرى و شروڤقە كرى، دقى پەرتووكى دا خويا دبىت كۆ رىژەكا زۇرا كەسوكارىن قوربانىان خوەى نەخۆشىن جۆراو جۆرن.

^۱ نادر رۆستى، خستنه پرووى هيلكارى زانيارىيه كانى جىنۆسايدى گەلى كورد، چابخانەى

ھۆكارىن نەخۇشيا كەسوكارىن ئەنفالكرىان شروڤە دكەتن

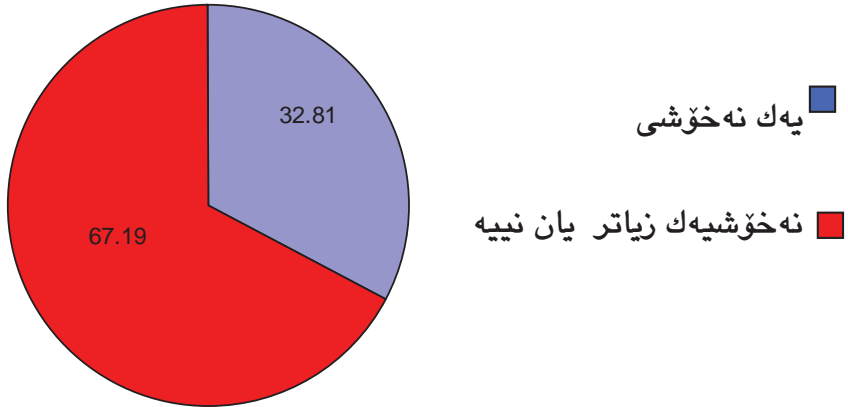

* رىژەيە كا بلندا كەسوكارىن جىنۆ سايدكرىان (۶۵,۰۱%) دنەخۇشن ، ھۆكارىن نەخۇشبوونا وان فەدگەرىيىتەقە لە دۆ جىنۆسايدكرنا دەقەرىن وان، بنەمانا كەسوكارىن وان دبوارةكى ناتاسايدا ژيانا خۆ بسەر دبەن .

* رىژەيە كا دن (۲۵,۹۶%) د وى باوهرى دانە، ھۆكارىن نەخۇشيان ناقتەگەرىيىنەقە بۆ جىنۆسايدكرنا دەقەرىن وان.

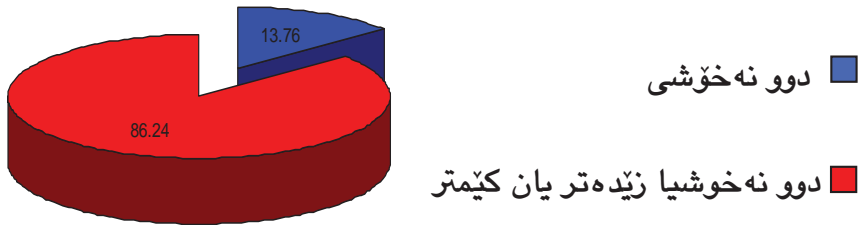
* سىيەمىن رىژە (۹,۰۲%) نزانن ھۆكارىن نەخۇشيا وان بۆچ فەدگەرن.

رېژا كه سوكارىن قوربانىيان شروقه دكه تن ئه وىن نه خوشى هه ي

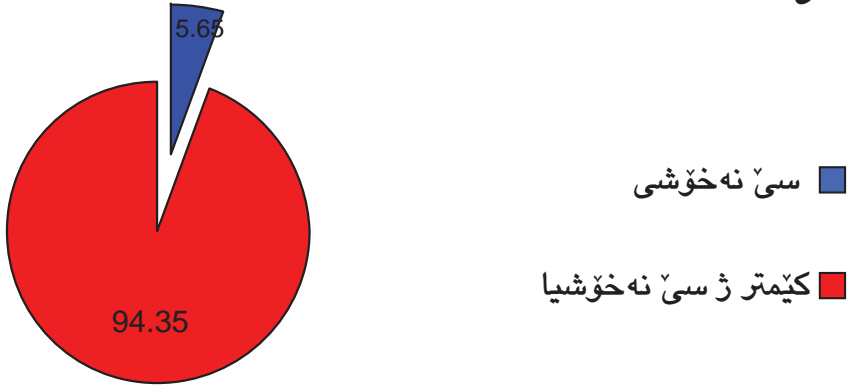
رېژا ئه وان كه سوكارىن قوربانىيان دياردكه تن يىن دوو نه خو شى

هه ي

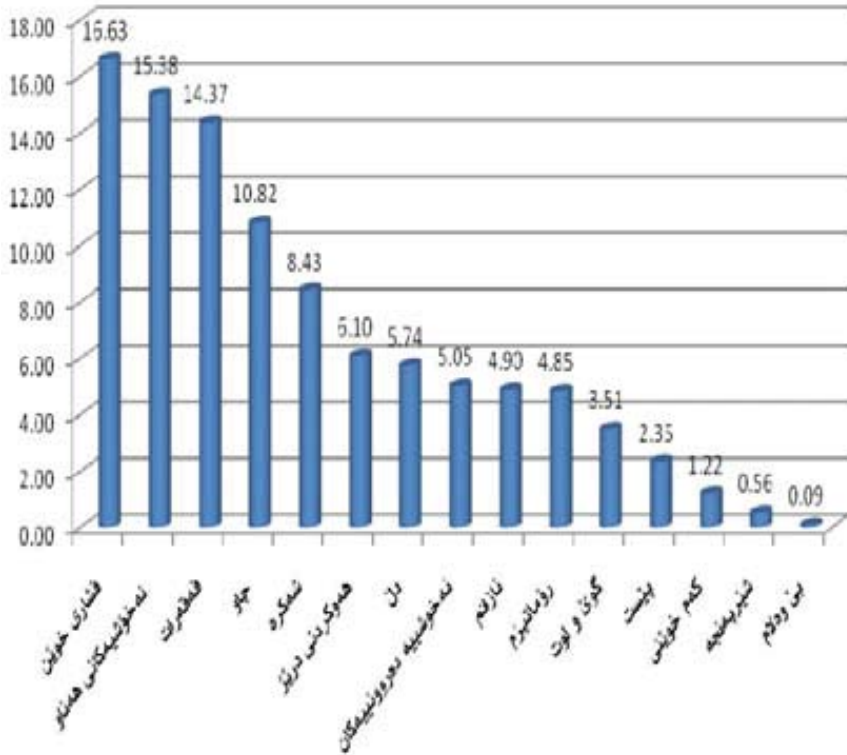

رېژا ئەوان كەسوكارىيىن قوربانىيان دياردكەتن يىيىن سىّ نە خۆشى

ھەي

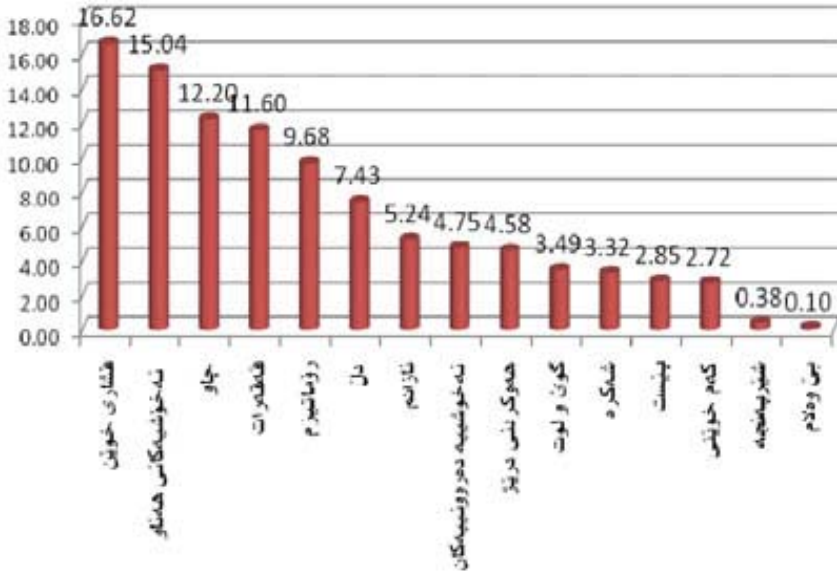

رېژە و جۆرى نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن قوربانىيان شروڧ دكەت

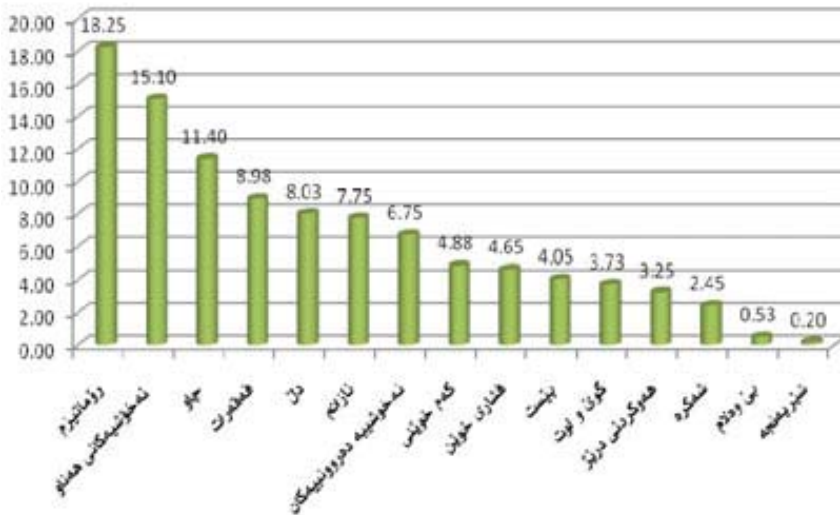

۱. نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن جىنۇسايديكرىان جۇراو جۇرن ۋەك: شەكرە، فشارا خوينى، ھەركىنى دىڭ، شىرپەنجە، نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن قوربانىيان شروڧ دكەت، ھىنا، رۇماتىزم.. ھتد
۲. نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن بەرلاڧ، يان ئەۋىن رېژا وان يا زۇر، فشارا خوينى، نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن قوربانىيان شروڧ دكەت، ھىنا، رۇماتىزم، شەكرە، نە خوشيا يەكپيا كە سوكارىن قوربانىيان شروڧ دكەت.

رېژا دوويى يا نه خوشيىن كه سوكارىن قوربانىيان شروقه دكه تن

رېژا كه سوكارىن قوربانىيان، بىن سى نه خوشى ھەى شروقه دكه تن

كارەساتى ھەلەبجە تۇزىنە ۋە يەككى سايكۆلۇزى

ئەق پەرتووكە ژ (۱۱۲) لاپەران يا پىكھاتى و سالا (۲۰۰۸) ھاتىە چاپكرن تۇزىنە كا مەيدانىيە ل سەر نەخۇشىيە كا دەروونى (ptsd) ل ناۋ خەلكى ھەلەبجە ي ھاتىە ئەنجامدان و چەندىن تۇزىنە ۋە يىن دن دقئ بوارى دا ۋەك نموونە يىن ئىنايەقە . لدويف لىقەكولىنا ئەق نەخۇشىيە نىزىكترىن نەخۇشىيە كۆل پاش كارەسات و گفاشتىن دەروونى مرقۇق توش دبىت و قەدگىرتىن .

(ptsd) كورتكرىا نەخۇشىا دەروونى يە بناقئ (stressdisorder posttraumatic) لدويف قئ تۇزىنئ ئەق نەخۇشىيە ياكەقنە قەدگەرپىتتەقە بۆ مىسوپۆتاميا كۆن و گلگامىش ل شارستانىە تا رۆژھەلات ، ھەرۋەسالا ل شارستانىە تا رۆژئاقادا قەدگەرپىتتەقە بۆ ئىليادە و ئودىسەي ھۆمىرۇس ل مېتولۇزيا كەقنا يۇنانياندا . لدويف لىقەكولىنا رىژا تۇشبوئى لىناۋ جفاكى يا جياۋازە ھەرۋەسالا لىناۋ تۇيۇر رەگەزاندان جياۋازى يا ھەي ، ھندەك ژوان لىكۆلىنا ۋەسالا ديار دكەن ، ل ۱۴٪ ژوان كەسىن كو عەزىزترىن كەسىن خۆ ژدەست ددەن نىشانىن (ptsd) لدەف درۇست دبن بى جياۋازى دىناقبەرا ژن و مىراندان .^۱

^۱ - فرىشتە كەۋە ، كارەساتى ھەلەبجە تۇزىنە ۋە يەككى سايكۆلۇزى ، چاپخانەي دەزگاي ئاراس ، ۲۰۰۸ .

ئەڧرەنگە نەخۆشىيە جۆراو جۆره (كتوپر، دريژخايەن، هەتا
هەتاي) ھۆكارىن درۆستبونا وي گەلەكن، ھەرۋەسا لپاش قى يەكى
درۆست دبىت :

١. رويدانا كارەساتەكى مروف دناڧدا ژيابىت يان ديدەڧان و
شايەتھال بىت، نەمازە زنجيرە بۆيەرەن دلتهزىن، ۋەك
مرنى يان ديمەن و رويدانىن كرىت و بترس، گەف و
ھەرشىن مەزن لى بەينە كرن يان ل كەسەكى نيزىكى وي
بەينە كرن.

٢. ترسەكا مەزن و بىدەستەھالەتى و زەندەقچون.

ئامانجا سەرەككيا ئەقى تويزىنى زانىن و سەلماندا بەربلاڧا
(ptsd) بوول شارى ھەلبجەى كول سالى ١٩٨٨ بەر شالاۋا
كىمياۋى و بايولوژى كەفتى. ئامانجا دن ئەبو پەيوەندىين (ptsd)
(و ئاستى خواندىنى و رەگەزا ھەڧكاريا كۆمەلايەتى دەستنىشان
دكەتن. ژبو كو بەرسڧا ڧا پرسىارانە بەيت دان نەخشى
(ops dedign gru_ ، between) بكار ھات دقى ديزاينى دا
شارى ھەلبجە ۋەك گرۇپا شالاۋى شارى سلىمانى ۋەك گرۇپا
كۆنترۆل ھاتن دەستنىشان كرن.

لدويف خشتين خوارى و ئەقى تويزىنەقى ئەنجام وي يەكى
بەرچاڧ دكەن بەشداربوويين ھەلبجەى ب ژن و ميڧرە زىدەتر
نەخۆشيا (ptsd) يا لدەف درۆست بووى و گەشا كرى ھەڧبەركرن
دگەل بەشداربووين شارى سلىمانى. ھەرۋەسا ژنىن بەشدار بووى

رەھەندە كۆمەلايەتتەكانى سىياسەتى راگواستنى بارزانىيەكان بۆ باشورى عىراق لە سەردەمى بەعسدا

ئەف پەرتوكە ل سالا (۲۰۰۹) ھاتتە چاپكرن ل (۱۷۴) لاپەران
پيكتھاتتە چەندىن تەوەرولايەن شروقتەكرنە ب داتا و نەخشە و ويني
جوراو جور يەك ژوان نەخوش بوون ل پاش راگواستنا سالا (۱۹۷۵)
بۆ باشورى ئىراقى ب ئاوايەكى زانستى شروقتە كرنە.

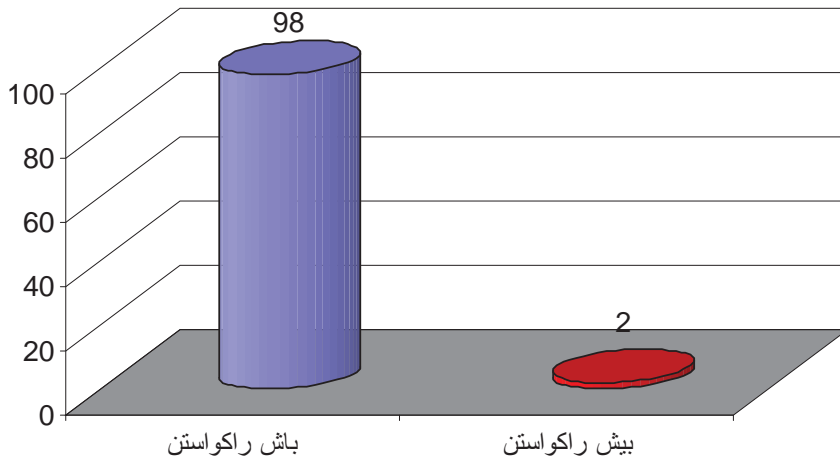
دقى ليكولينى دا ريژا نمونەييا تويژينەوى بريژا (۹۸٪) نەخوشى
ل پاش راگواستنى يين زيده بووى، بريژا (۲٪) پيش راگواستنى. ل
پەى قان داتا و پيقتەرين د خشتين خوارى دا ھاتى، ريژەكا ئاساييە
چونكو راگواستنا وان بۆ باشورى ئىراقى بەرقتاژى پيكتھاتا سروشتى
و كۆمەلايەتى و بارى سايكولوزى ژيانا خەلكى گوندين دەقەرا بارزان
بوو، ناھيتە ماندەلكرن گاريگەريين دەروونى نەخوشيين جورا و جور
ھەقرويشى وان بوون چونكو پيدقياتين ژيانى و تەندروستى بۆ
نەھاتبونە دابينكرن.^۱

^۱ - ريبوار رەمەزان بارزانى، رەھەندە كۆمەلايەتتەكانى سىياسەتى راگواستنى
بارزانىيەكان بۆ باشورى ئىراق، چاپخانەى منارە، ۲۰۰۹.

ئەكام قۇناغدا نە خۇشپەكان زىاتر بوون

قۇنەغەكان	ژمارە	%
پىش راگواستن	٢	%٢
باش راگواستن	٩٨	%٩٨
كوى گشتى	١٠٠	%١٠٠

ھىلكارى زىادبوونى نە خۇشى جەستەى و دەروونىيەكان

ptsd نیشانهی تیکچوونهکانی فشاری دواى هیدمەى دەروونی لای ئافرهته بارزانییهکانی شالاوی ئەنفال دا

نامهیهکا ماسته رییه ل سالا (٢٠٠٧) ل زانکۆیا سه للاحه دین هاتییه
ئاماده کرن، شروقه کرن ل سه روئیه کئی هاتییه کرن نیشانیی گرانى
و گفاشتنیی دەروونی چنه لدهف که سین تویشى سه دما دەروونی
بووی لپاش گرنا که سوکارین وان دره شبگیریا بارزانییان دا ل (٣١-
٧-١٩٨٣). بتاییهت ل دهف ژنان لغان دهقه رانه (بلی و بارزان،
به حرکه، هه ریر، دیانا) کو ریژا هه ره زۆرا ژنیی قوربانیی جینۆساید
گه ل کورد ل قان دهقه رانه کۆم بوونه بههرا هه ره زۆرا وان دباره کئی
ئالوزی دەرونی دانه. ل گه رمیان و شورش ریژا ژنیی که سوکارین
قوربانیی جینۆساید کریان گه له کا زۆره لدویف (٣) تویژینه قیئ
زانستی ریژا ژنیی شوی نه کریه قه و ب بیوه ژنی مایه قه (٩٦٪، ٩٢٪،
٩١٪) بوویه، لی ل دهقرا بارزان تنی (٦) ژنان یی شویکریه قه،
چاره نفیسی (١٧) ژنان ژى دیارنییه، یان ب دزیقه شوکریه یان ژى
هاتنه وندا کرن ژ لایین که سین نه دیارقه، ئە قه ژى ب ریژه ناهینه
هه ژمارتن ل چاف ریژا زۆرا ژنیی د چافه رییتی دا مایه قه، نه بوونا

دەلىفە و جەھكى ب ئاسايش و ئارام، ھەر رۆژەكى مالا وان ل جەھكى
بوويە ھەر گاڭ ب مالقەگواستنى قە بوونە ھەر (٢-٣) سالان ل جەھكى
بوونە بۆ نمونە:

١ - خاوەر سالح مستەفا، نیشاشانەى تىكچونەكانى فيشارى دواى ھىدمەى
دەررونى (PTSD) (لاى ئافرەتە بارزانىەكانى شالاوى ئەنفال دا، نامەى ماستەر،
زانكۆى سەلاخەدىن تويزىنەوہى زانستى زانكۆى سەلاخەدىن / ھەولير ٢٠٠٧،
ھەر ھە سەر بۆرا تراژىدىايىن بارزانان، رىكارى مزورى .
* نقيسەرى مفا ژ (١٠) تويزىنەوہو ليكۆلينىن دى وەرگرتىيە ل سەر وان كەسىن
ھەقرىشى كارەسات و رۇداو بۆيەريىن ھۆقناك و دلتەزىن و توندو تيژ بووى، ھەمىژى
ئامازە بووى يەكى دكەن كۆ گفاشتن و توندۆ تيزىيا كارىگەر يېن مەزن يىن ھەى لسەر
مرۆقى، نمونىن تويزىنا (گيرماير ئەوانى تر، كارمەندىن سەرباز يىن دبوارى پزىشكى
دا كاردكر ل جەنگى كەنداقى ١٩٩٠، تويزىنەوہى راسخ، تەندر ستى و مافى مرۆقى و
ژن ل ئەقغانستانى، تويزىنا حوسىن ١٩٩٠، ھىدما دەررونى لپاش فشارو كفاشتنا
لدەف زاروكىن سنيلين سەرايقۆ، تويزىنا ميرزەمان بۆلتەن ١٩٩٠ نيشانىن (PTSD)
ل سەر وان داىكان يىن زارۆكىن وان ھەقرويشى روداو بۆيەران بووى، ئەلكيس ٢٠٠٤،
تىكچون ل پاش ھىدما دەررونى ل دەف قوتابىين كچ ل كۆليژا پەرودەدى، ئەلقەيس
٢٠٠٤، تىكچون لدويف ھىدما دەررونى ل ناڤ جفاكا شارى بەغدا، علوان ٢٠٠٤، پيقانا
تىكچونى لپاش ھىدما دەررونى لدەف وان يىن لپاش شەرو جەنگى تىكچووى، جودا
ئامىلى و غلام رەزا كرىمى ٢٠٠٥، ھىدما دەررونى لدەف سەربازىن ئىرانى يىن
بەرەكەفتىين غازا خەردەل (VX)، ماسكاتۆف ٢٠٠٥، شوينەوارىن گفاشتنا ھىدما
دەررونى لدەف گەنجىن رۆسى يىن بەندكرى، گربىسا ٢٠٠٥، شوينەوارىن پاش ھىدما
دەررونى و گۆرانكارىين دىكەتەيا كەسايەتيددا، چوار سال ل پاش بوردۆمانكرنا
سربىا سالا ١٩٩٩ دەزگايى تەندروستىي مىشكى ل نيس فرەنسا).

ژنيين كەسوكاريين جينوئسايدكريين بارزانيان و

راكواستن و كوچ و كوچبەرى

- ١- ١٩٧٥ هاتنه راگواستن بو باشورى ئىراقى ل ديوانىي هاتنه ئاكنجىكرن، بەشى دن ژى ئاوارەى ئىرانى بوون.
- ٢- ١٩٧٧ لئاڧ ناحييين قەزا عەفەك ل ديوانىي جيگوركە پى هاتيه كرن ل ناڧبەرا (خىريي، ئەلفدير، مەرەجويجە، فەوارە).
- ٣- ١٩٧٨ هاتنه راگواستن بو ناڧ كۆمەلگەهيين ب زور چىكريين (بەحرە، هەريير، ديانا، سارداڧ، گورەتوو، سىبيران)
- ٤- ١٩٧٩-١٩٨٠ دووبارە هاتنه فەگواستن ل قەزا عەفەك ديوانىي بو دەشتا هەوليرى ل قوشتەپەى بو ناڧ كۆمەلگەهيين (قودس، قادسيە)، گورەتوو.
- ٥- ١٩٨٢ خەلكى ناڧەندا ناحيا شىرۆان و گوندى كركەموو راگواستنه كۆمەلگەها سىبيران.
- ٦- ١٩٨٣ هەمى نىريين بارزانيان يين تەمەنى وان ل (١٠-٩٠) هەمى گرتن و گەلەك ژن لى رهڧين مالين خو ب دريڧە ئينانه هەوليرى و باژيرين دن كۆمەكا زور رهڧين چوون دەڧەررين ئازاد يين ل بن دەستى پيشمەرگەيدا.
- ٧- ١٩٨٦ هەمى ژنيين بارزانيان گرتن، هەندەك هئارتە كۆمەلگەها (جديده) لايى كەلەكا ياسينهڧاى، بەشى هەرەزورژى هئارتنه سەر

سنوورى (توركييا، ئىران، ئىراق) ل پىرەفاتى لىناڧ كىلگەھىن مېن رېژكرى گۆتى بزوتىن دەم ژناڧ ئاڧا ئىراقى دەركەڧن.

۸- ۱۹۸۶-۱۹۸۷ ئەو مالېن چوويە دەڧەرا ئازاد كەڧتنە بەر ھېرشا چەكدارلېن بەعسىيان دووبارە ئاوارە بوونەڧە.

۹- ۱۹۸۸ دقوناغا (۸) ئەنڧالاندا دەڧەرا بارزان كەڧتە بەر ھېرشىن ئەنڧالان (۵۰۰۰) ھزار ژن و زارۆك ئاوارەى توركيياى و ئىرانى بوون (۱۸) سەرەك خىزان كۆ بەھرا ھەرە زۆرا وان ژنىن ئەنڧالكرىان بوون، د شكەڧتەكى دا مابوونەڧە ل دەڧەرا تېل و شىنگىل ل پاش لىبوورنى بدزىڧە ڧەگەپىانەڧ دەردۆرلېن ھەولېرى.

۱۰- (سارداڧ، دىلزىيان) ھاتن راگواستن بو ناڧ كۆمەلگەھىن ۱۹۸۹.

۱۱- ۱۹۹۰ ئەو ژنىن ماىەڧە ل كۆمەلگەھا گۆرەتووى و مېرگەسوورى دووبارە ھاتنە راگواستن بو كۆمەلگەھا شاخۆلان.

۱۲- ۱۹۹۱ دگەل كۆپرەوا مليوونىا گەلى كوردا ئاوارەى سەر سنووران و توركييا و ئىرانى بوون مالېن وان ھاتن تالانكرن.

۱۳- ۱۹۹۲ ڧەگەپىانەڧە كوردستانى و ل كۆمەلگەھىن كەڧن ئاكنجى بوون.

۱۴- ۱۹۹۳ ڧەگەپىانە دەڧەرا بارزان سەر كوندلېن خويېن كەڧن ھەمى گوند ئاڧەدان كرنەڧە.

۱۴- ۱۹۹۶ لېر شەپرى پەكەكى و كۆمەتا توركيياى (۵۰) گوندلېن دەڧەرا بارزان ھاتن وپرانكرن دووبارە ئاوارە بوونەڧە بو ھردان و كۆمەلگەھىن دەردۆرلېن ھەولېرى. سەرە پاى خەما گرانا

ونداکرنا هەقژین و باب و کوپان و کارکرن و بخودانکرنا زارۆکان ئەقە رهوشا ژيانا ژننن که سوکارین قوربانینی جینۆسایدکرنا بارزانینیان بوون. هەمی ژيانا وان، مال بارکرن و رهقین و کۆچ کۆچبەری بوویە. دەلیقە نەبوویە بیر ل ژيانە کا نوی بکەنەقە تنی شیانە بەرخۆدانی بکەن دا ژناقە نەچن و وندا نەبن. سالا (١٩٨٣ - ٢٠٠٣) ئەق (٢٠) سالاە سالیئ ئەشکەنجەدانا وژدان و رۆح و دەروونی ژننن بارزانینیان بوونە سەرەپای وی یەکی کۆچەندین ژن ژوان بەری سالا ١٩٧٥ ئاوارە ی تورکیا و ئیرانی بیوون و (١٢) سالان چاقەرئی هەقژیننن خۆبوون هەتا ژ سۆقیەتا بەری قەگەرپایەقە، نەمازە که سوکارین گرتیان، ژیان ل بەر چاقان رهشبوویە، کوچەندین ژوان باری دەروونی وی وان بیەک جاری یی تیکچووی.

ئەق تویرژنا (نیشانە ی تیکچوونەکانی فشاری دوا ی هیدمە ی دەروونی (ptsd) لای ئافرەتە بارزانییەکانی شالوی ئەنفال دا)، یا زانستیە و ئەقی راستیی دوویات دکەتەقە. بقی ئاوی خواری لیکۆلین و تویرژنەو ل سەر (٢٠٠) ژننن که سوکارین قوربان یین جینۆسایدکریین بارزانینیان هاتیە ئەنجام دان ل (هەولیرئ، بارزان، بەحرکە، هریر، دیانا) یین تەمەنی وان (٤٠-٥٠) هەرودە سا (٥٠-٦٠) دا. دقئ لیقە کۆلینی دا خویادبیت کۆ ریزا نەخۆشیا (ptsd) لناقە تاکین دەستنیشانکری دا بو تویرژنەوی، ریزا نەخۆشیی پلە یەکا بەرزا هە ی، هەرودە سا گاریگەر یا وی ل سەر وان یین تەمەنی (٤٠-٥٠) سالیی دا زیدەترە ژوان یین تەمەنی وان د (٥٠-٦٠) دا چنکو یین

ئەنفال و گرى دەروونىيەكان

پەرتووكا (ئەنفال و گرى دەروونىيەكان) ژ (١٦٠) لاپەران يا پىكھاتى دابەش بوويە بۆ سەر (٥) بەشان دگەل بە لافكرنا كۆمەكا ويئە و دىكۆمىنتان، ب ئاوايەكى مەيدانى لىقەكولین ل سەر ئالى دەروونى ھاتىيە كرن. چەندین نەخۆشىيىن دەروونى شروۋقە كرنە ل داويیدا فۆرمى نەخۆشيان بسەر (٥٠) كەسوكارىن ئەنفالكریان دا دبەشكرينە، (٣٠) كەس ژ رەگەزا مى (٢٠) كەس ژ رەگەزا نىر، دئەنجامدا تنى يەك كەس نەخۆشيا وى بەرى كارەساتا ئەنفالا سالا (١٩٨٨) بوويە، بەھرا ھەرە زۆرا نەخۆشيان جەستەيىنە لدويف لىكۆلین و تويژينەقین زانستى كارىگەريين دەروونى ھەقبەندى و كارىگەريەكا راستەخۆ و مەزن يا ھەى ل سەر نەخۆشىيىن جەستەى ئەقەژى وى يەكى پشت راست دكەتەقە كۆ بارى ئالوزى دەروونىيە كەسوكارىن جىنۆسایدكریان پالنەرە بۆ چىبوون و دروستبوونا نەخۆشىيىن جۆراو جۆر.^١

^١ - نەسرین مەلا ھەكىم، ئەنفال و گرى دەروونىيەكان، چاپخانەى ھىل سلیمانى،

ئە نجامى فۆرمەكان

ژ	رەگەز	تەمەن	ژمارەى ئەنڧالكاراۋ	جۆرى نەخۆشى	بەرۋارى توشبۋون
١	م	٥٣	١	سەۋەڧان	١٩٨٣
٢	ن	٢٤	١	لەوزەتئىن	٢٠٠٦
٣	ن	٣١	٢	دل	٢٠٠٩
٤	م	٤٢	٢	درئىڭخايەن	١٩٩٧
٥	م	٣٦	١	سەۋەڧان	١٩٩٩
٦	ن	٤٨	٣	پەستانى خويىن	١٩٩٨
٧	ن	٥١	٢	دل	١٩٩٨
٨	ن	٥٢	٢	لەوزەتئىن	١٩٩٩
٩	م	٤٢	٢	شەكرە	١٩٩٢
١٠	م	٤١	٤	سەۋەڧان	١٩٩٨
١١	ن	٣٢	٣	دوازىدە گرى	٢٠٠١
١٢	م	٤٦	٢	مندالان	٢٠٠٥
١٣	ن	٨٧	٤	بىينىن	٢٠٠١
١٤	م	٨٦	٣	گورچىلە	٢٠٠٧
١٥	ن	٧٤	٥	درئىڭخايەن	١٩٨٩
١٦	م	٥٢	٢	رەبۋو	١٩٩٦
١٧	م	٢٠	١	سەرئىشە	٢٠٠٤

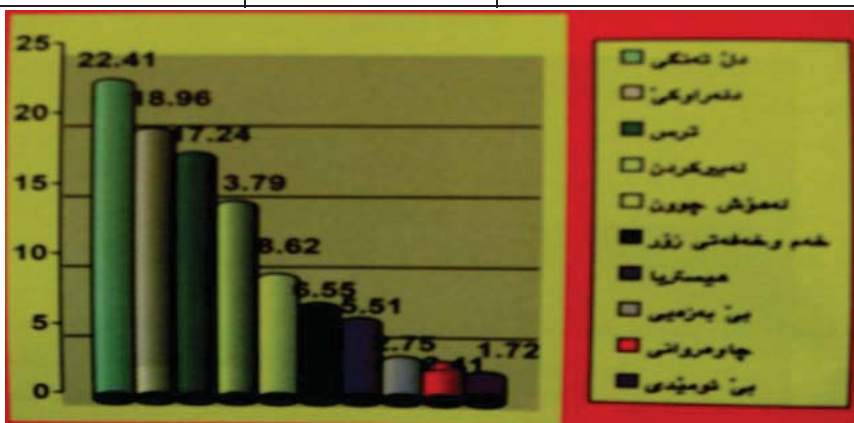
ژ	رەگەز	تەمەن	ژمارەى ئەنفالكاراۋ	جۆرى نە خۆشى	بەروارى توشبۇون
۱۸	ن	۷۶	۱	گورچىلە	۲۰۰۷
۱۹	م	۳۴	۲		۱۹۹۳
۲۰	م	۵۲	۱	رۇماتىزىم	۱۹۹۸
۲۱	ن	۶۲	۱	پەستانى خويىن	۲۰۰۶
۲۲	ن	۵۴	۲	شەكرە	۲۰۰۲
۲۳	م	۷۱	۱	پەستانى خويىن	۲۰۰۱
۲۴	م	۳۹	۳	گورچىلە	۲۰۰۲
۲۵	ن	۴۱	۴	گەدە	۲۰۰۵
۲۶	م	۶۲	۱	شەكرە	۲۰۰۱
۲۷	م	۳۵	۷	پەستانى خويىن	۲۰۰۴
۲۸	ن	۷۵	۷	رۇماتىزىم	۲۰۰۴
۲۹	م	۳۲	۱	رۇماتىزىم	۲۰۰۰
۳۰	م	۳۴	۱	سەۋەفان	۱۹۸۹
۳۱	ن	۳۶		درىژخايەن	۱۹۹۰
۳۲	م	۴۰	۲	رۇماتىزىم	۱۹۹۱
۳۳	م	۳۷	۱	پەستان	۱۹۹۴
۳۴	ن	۵۷	۱	رۇماتىزىم	۲۰۰۶
۳۵	م	۷۲	۲	شەكرە	۲۰۰۴
۳۶	م	۷۰	۲	گورچىلە	۲۰۰۳
۳۷	م	۷۴	۳	شەكرە	۲۰۰۴
۳۸	ن	۷۰	۲	پەستانى خويىن	۲۰۰۶
۳۹	م	۳۵	۱	پەستانى خويىن	۱۹۹۰
۴۰	م	۳۷	۲	رەبۇو	۱۹۹۷

ژ	رەگەز	تەمەن	ژمارەى ئەنفالكرائو	جۆرى نە خۆشى	بەروارى توشبۇون
۴۱	م	۷۳	۱	مندالدان	۱۹۹۲
۴۲	م	۷۵	۲	شەكرە	۱۹۹۸
۴۳	م	۳۷	۱	رۇماتىزىم	۱۹۹۰
۴۴	م	۴۰	۴	پەستانا خوينى	۱۹۹۵
۴۵	م	۴۲	۲	گورچىلە	۱۹۹۵
۴۶	م	۶۴	۱	فقرات	۲۰۰۴
۴۷	ن	۵۶	۱	رۇماتىزىم	۲۰۰۶
۴۸	م	۶۸	۱	شەكرە	۲۰۰۱
۴۹	ن	۵۴	۳	شەكرە	۱۹۸۸
۵۰	ن	۵۵	۲	شكرە	۱۹۹۰

بارۇقى لەناوبردنى بارزانىيەكان

پەرتووك تويژىنەكا تيۋرى و پراكتىكى و ميژۋوى و سۆسيۇلۇژىيە،
ل (۲۹۶) لاپەران يا پىكھاتى ل لاپەرى (۲۲۳ - ۲۲۹) ب ئاوايەكى
زانستى رەوشا دەرۋونىيا كەسوكارىن جىنۇسايديكريين بارزانىيان
شروۋقە كرىيە ريژا سەدىيا (۱۰) نەخۇشىين دەرۋونى و پەيوەند ب
بوارى دەرۋونىقە ديار كرىە و بكورتى ل سەر (۷) نەخۇشيان
(دلتهنگى، دلەراوكى، ترس و توقين، لەبىركردن، خەمو خەفەتى زور،
ھىستىريا) نقيسىيە. ب ريژە و ژمارە و داتا گارىگەريين دەرۋونى ل
سەر كەسوكارىن جىنۇسايديكريان بەرچاۋ خستىيە و ئامازە بوى
يەكى ياكرى جورين نەخۇشىين دنژى نەمازە بى بەزەى و
چاۋەرۋانىيى گارىگەريا خۇيا لوان كرى و بوونە سەدەمىن دەرۋونەكى
نائارم و ئالوز و شەپرزە.

٪	ژمارە	نە خۇشپىيە دەروونىيەكان
٪ ۲۲,۴۱	۶۵	دلئەنگى
٪ ۱۸,۹۶	۵۵	دلە راوكى
٪ ۱۷,۲۴	۵۰	ترس
٪ ۱۳,۷۹	۴۰	لە بىركردن
٪ ۸,۶۲	۲۵	لە ھۆش چوون
٪ ۶,۵۵	۱۹	خەم و خەفەتى زۆر
٪ ۵,۵۱	۱۶	ھىستىريا
٪ ۲,۷۵	۸	بى بەزەبى
٪ ۲,۴۱	۷	چاۋەرۋانى
٪ ۱,۷۲	۵	بى ئۆمىدى
٪ ۱۰۰	۲۹۰	كۆي گىشتى

ژمارە و داتايىن پەرتووك و لىكۆلىنان بى دەستكارى ھاتىنە تۆماركردن

ئەنجام و ھەقىبەركرن

ھەلبىزاردنا پەرتووكەكى ل سەر ھەمى قوناغىن ئەنفالى و كۆمكۈڭيا كوردىن فەيلى و بارزانيان، ئامازەكرن ب ھەمى جورين نەخۇشيان تىدا و دەستنىشانكرنا (۳) دەقەرەين كارەسات لى ھاتى رويدان و پەرتووك ل سەر وان جھ و دەقەرەان وەك (بارزان، گەرميان، ھەلەبجە) ب ئاوايەكى زانستى و مەيدانى ھاتى نقيسين گرنگيا خۇ ھەبوو ژىدەرەين پىر بمفابوون. ل پاش بەرچاخستنا ئەنجامين قان (۵) پەرتووكان و يەك ناما ماستەرى و ھەقىبەركرن وان د قادو مەيدانا مەزنترين جھين رويدانين جينۆسايدى لى ھاتىە ئەنجامدان (گەرميان، ھەلەبجە، دەقەرا بارزان) كارىگەريا جينۆسايدى ژ ئالىي دەرۋونى و تەندروستىقە ل سەر كەسوكارىن جينۆسايدىكرىان، خويادىبىت كۆ رىژا تويشبوويين نەخۇشيان بگشتى و دەرۋونىيى بتايبەتى د ئاستەكى بەرزو بلندايە و ئەق گفاشتنين دەرۋونى و ئالوزاندنا مېشكى و ھزركرنەقى دبازنى جينۆسايدا گشتيدانە و بەردەواميا خۇيا ھەي، جۆرەكى دىي كوشتنا مرقانە، نەمازە دبەردەوامىيا شەرى دەرۋونىي دگەل وان دەھاتەكرن دماوى چەندىن سالىن بوورى دا. ئەق ھەمى دچنە دناق چارچوقى تىكدانا كەشو ھەوايەكى نەگونجاو بو ژيانەكا ئارام ئاسودە و بەختەوەر، كۆ خالەكا گرنگە دناق بەندىن جينۆسايدكرنا مرقاندا، دبەندا دوويى دا، ژلايى نەتەوين يەكگرتىقە ل سالا ۱۹۴۸ بپىارا لسەر ھاتىە دان، كوشتنا ئىنسانان ژلايى فيزكى و رۇحىقە ب ھەمى ئاوايەكى ھاتىە قەدەغەكرن و ژلايى ياساين

نێقنه ته و یفه ب تاوان بریار ل سەر هاتیە دان. ئە قه هەمی بە لگین بی
 گومانن کۆ بە رامبەر گە لی کورد هەمی رەنگ و جوړین جینۆساید کرنی
 بکار هاتینە، ژبکۆ نە تە وا کورد بە رەف نە مانی و وندابوونی بچیت
 جفاکە کا ئالوزیا و شە پرزە و بیبەرەم درۆست ببیت. هەر وە سا
 دچا قپیکە فتنین مە یین مەیدانی دا دیار دبیت کۆ حکۆمە تا ئیراقی ب
 سە دان کە سین کیم ئە قل و دین و شی ت جینۆساید کرینە و سە دانین
 ساخ زی دین و شی ت و سەر گەردان و پە ریشان کرینە. دەمی مە
 کارە ساتا مالا (رە شید مزویری) ژلایی حکۆمە تا تورکیای قە و
 کارە ساتا مالا (رزا عە بدوللا شە و گێرە ی) ژلایی حکۆمە تا ئیراقی قە
 تومارو ئە رشیف دکر، کو فەرە دانا مرۆ قانە ل نا فەر پۆکی ل ئە سمانی بو
 سەر ئە ردی (و هک جوړە کی کوشتنی) ل بەر چا قین رایا گشتی،
 جوړە کی هۆ قانە یی کوشتنا وە کە هە قا ئینسانانە و هزرە کا سە ربا زیا
 هە فگرتییە بە رامبەر ژ نا فەر نا گە لی کورد دە مە ژیی دە سته لاتدارو
 فەرماندین سە ربا زیی کوردستان دا گیر کری. چا قپیکە فتن و هە قدی تن
 چە ند مینا کە کن ژ ژیا نا سە دان و بکرە هزاران کە سین دن یین کورد
 کۆ دنا قا توندۆ تیژی و تە فکوژی و گفا شتنین مە زندا رە وشا ژیا نا وان
 بە رۆ قازی بوویە، ژ ژیا نە کا ئارام و تە ندرۆ ست بو ژیا نە کا پەر کیشە و
 گرفت و ناتە ندرۆ ست. بە لگین خویایین وان لیکۆ لینین هاتیە
 ئە نجام داینە و لا پە ری ن دە ولە مە ندین میژوو یا زا رە کییا گە لی کوردن.*

* سالا ٢٠٠٩ بۆ ٢٠١٠ ریکخراوا تە ندرۆ ستیا جیهانی (W.H.O) بە هە فکاریا
 حکۆمە تا هەر یما کوردستانی دوو بنکە بنا قین بنکە ی خزمە تگوزاری دەروونی
 کۆمە لایە تی ل گە رمیان (چە مچە مال) ل بارزان (بلی) قە کرینە.

عزەت رزا عەبدوللا شەوگىرەى

رۆڭا (۲۳-۲-۲۰۱۰) ب ھەڭكارىا رىڧەبەرىا كاروبارىن شەھىدان و ئەنڧالكرىين كۆيى دگەل فەرمانبەرئىن رىڧەبەرىي (كرمانچ ئىسماعىل، كاك عومەر، كاك تاھر) مە سەرەدانا مالا (رزا عەبدوللا ھەمەد) شەوگىرەيى كر ل گەرەكا ھسارن ل باڭئىرى كۆيى ژبوو چىرۆك و بسەرھاتا ئەڧى خىزانا ھەژارو بەلنگاز بنقىسن و ژ نىزىكفە ئاگەدارى رەوشا ژيانا وان بىين و بزانىن كانى ھكۆمەتا گۆر بگۆرا بەعسىان چەوا گەلى كورد جىنۆسایدكرىه، دەمى ئەم چووى دەڧەرى ژبەر بىھنا پىسا رىخ و پاشمايىن مەرپو مالاتى و چاڧرى و پەزان، سەرى مرقۆفى

گوندان هەڤكاريما مادی و مەعنەوى و هەتا گيانفیدای ب خۆ و زارۆكین
خۆدكر بۆ وان، كۆرئ من، دمالا خۆدا (٧) كەس بووین دوو ژن پینچ
میر بقان ناڤین خوارئ :

١. رزا عەبدوللا حەمەد حەمەد

٢. زوبەیدا خدر رهشید

٣. رەمەزان رزا عەبدوللا

٤. كانەبى رزا عەبدوللا

٥. عزەت رزا عەبدوللا

٦. حەمەد رزا عەبدوللا

٧. حەلیمە رزا عەبدوللا

ئەم مژویلی کاروکریارین کشتوکالی و مەرۆ مالاتی بووین ل گوندئ
شەوگیران رۆژا (٥-٥-١٩٨٨) حکومەتا ئیرقئ دقوناغا (٥) یا بناڤ
ئەنفال هیرش کرە سەر کوندین دەشتا کۆیئ بەری هیرشی ئیقاری
ئەز و خیزانا خۆ و کچا خۆ حەلیمە و کورئ خۆ عزەت ب دزیڤه
هاتینه ناڤ باژیرئ کۆیئ لالی خزمین خۆ هەرسی کورپین من دگەل
نیزیکی (٤٠) کەسین دی خۆ ڤه شارتبوو لناڤ شکەفت و دۆل و نهالین
ناڤه را گوندین شەوگیرانو عەودالان سەرەرا هیرشا لەشکری بەعسی
بفرۆکین هەلیکۆپتەر ل خەلکی دگەریان دەمئ دیتی مەرۆڤه ک یئ
دەرڤیت هیرش کرە نیزیکی شکەفتئ کورئ من (رەمەزان) شەهید کر
هەردوو کورپین من یین دی (حەمەد، کانەبى) دگەل (عەبدوللا

خرابه‌ى) گرتن و بفرۆكۆيىن هه‌ليكۆپته‌ر ئىنانه‌ كۆيى ل هنداق ئامريا (هه‌رموته) ب ساخى ل ئه‌سمانى ژ فرۆكى به‌ردانه‌ ژ خواري.

گه‌له‌ك ژ خه‌لكى كۆيى ئه‌ ژ رۆداو بۆيه‌ره‌ بچاڤى خۆ يا ديتى چنكو ده‌مى شه‌رى بۆ ده‌ردۆريىن گونديىن كۆيى فرۆكان بۆردمان دكرن خه‌لك دچوو سه‌ربانان، به‌رى خۆ ددا هه‌ليكۆپته‌ران وى رۆژى ل كۆيى دنگفه‌داقه‌ كۆ سى كه‌س ژ فرۆكى يىن به‌ردايه‌فه‌ لپاش ساله‌كى ئه‌و مرۆڤى ره‌ڤى بۆ خه‌لكى ئاشكرا كرىوو كۆ ئه‌و سى كه‌س هه‌ردوو كورپىن من و عه‌بدوللا خرابه‌ى بوون سالا (١٩٩٢) مرۆڤه‌كى وى سالى ل ئامريى كاردكر گۆريىن وان ديتبوون دزانين نيشا مه‌دان ل ئامرييا كۆيى ده‌مى مه‌ مه‌يتىن وان ئىنايه‌ ده‌رى من هه‌ردوو كورپىن خۆ ناسينه‌فه‌ ب جلوبه‌رگيىن وان، هه‌ردوو چاڤيىن وان ب قوماشى گريداى بوون ده‌ستين وان ب وايه‌رى هاتبوونه‌ گريدان دووباره‌ مه‌ برنه‌

گۆرستانا شەوگیپان بشیوہیەکی شەری مە فەشارتنە فە .

لی جەیی داخییە دەمی کورپی من (عزەت) ی هەستیکو جلو بەرگین
هەردوو برایی خۆ دیتی باری دەروونی وی رۆژ بۆ رۆژی تیکچوو نەها
بتقاشی یی دینبووی عەقلی وی نەمایە، سپیدی دچیتە دەری شەفی
دەرنگ شەف دەیتە فە نزانیت شەف شەفە رۆژ رۆژە سەرمایە گەرما
چیه خۆ شوشتن و فەشوشتن نییە، عاشقی هندییە رادیون و تەعجیل
و ببسیا و کەفنه پەپۆک و جلکان خرفە بکەتن ئەو بخۆ یی فەقیرو

هەژارە کەس ئازار
نادەت تەنی هەندەک
جاران من و خۆشکا خۆ
عاجز دکەتن خارن و
قـــە خوارنن وی
دیارنینه .

دگەل هەر پەیفەکی
مام رزا ئاخەک هەل

دکیشاو قومەک ل جگارا خۆ ددا و دگۆت کورپی من ماچەوا دین
نەبین؟! .. مانی ئەم ژێ وەکی خۆ نەماینە سی کورپن جان و جحیل
ب کریت ترین شیوہ هاتنە شەهیدکرن ئەف کورپی من گەنجەکی
هوشیارو عاقلبوو ئەوژی دین بوو دایکا ویژی بوان قەهرو خەمان ل
سال (٢٠٠٢) چوو بەردلوقانییا خودی ئەززی دی هەر بقان قەهران چم
دی من ب چیی خۆش نییە هەرگاڤ کاری من ئەو بەزینم و فکر

بكه مه قه، هەر گاقه كا ئەز تەيرو تەوالا ل ئەسمانى دبىنم هەردوو كورئىن من دەينە بەر چاقى من سەدان پرسیار ب يەك جار مەژئى سەرى من دگفشن، بدیمەنى خەمبارى مام رزای كپین ژ دلى مروقى دھات لەورا مە روئى خو وەرگىراو رۆندكین خو قويد دانە قە كریا حەفكا خو داھویلا سەبارەت چەوانیا ژيانى مە پرسین خو ئاراستەى خانما ھىژا

(حەلیمە رزا عەبدوللاى كرن ئەوژى ب دلەكى سووتى بقى ئاواى بۆمە ھاتە ئاخفتن :

برا ما ئەز چ لته قە شىرم بخودى ئەم بناق دژين نەوك مرن بۆ مە ژقى ژيانى خوشتەر ئەفا بابى من بۆتە گۆتى چەند پەیفەكن چىرۆكین مالویرانیا مە گەلەك زۆرن سەرەراى ئەقى كارەساتا ھندەیا مەزن بسەرى مەھاتى ھەژارى و نەدارى ژى بارگرانییەكا دىیا مەبوویە سالا (١٩٩٢) ھەتا سالا (٢٠٠٠) ئەم دكافلەكى دا دژیاين ل نىزىك كۆئى چۆلە مەبوو چ مروقل وئىرى نەبوون ئەزو پىرە داىك و پىرە بابى خو براىى خوئى دین بتنى ل وئىرى دژیاين كەس ل دەر دۆرئىن مەنەبوو، ئەم بىكەس و غەریبە بووین، دوماھىكى ئەوجھى مالا مە لى شارەوانیا كویى كره پارچە زەقى و بسەر خەلكیدا دابەش كر داوا ژمە كر كۆ كافلئ ئەم تیدا چوول بكهین مە زۆر ھىقى لى كرن لمە خراب نەكەن ئەم ھەژارین مە چ جھ نینە بخو بچینى رازى نەبوون مانگەكى مالا مە ل بەر بارنى بوول چوولى پاشان ھندەك مروققین مە

هاتن مالا مه فهگواسته ناف حسارا حەيوانا (ئدریس رهحمانی) ^١ لناف حسارا خو ئەف ئەرده دامه خهك بخیراخۆ هاته هاری مه ئەف دوو ژوره بومه ئافاکرن دگهل جههکی بۆ سهرشویی و ئاف دەستی (حهمام) ی یا بی دەرگهه و پهنجهرهیه برایی من دوی همامی دا دنقیتن ناهیتته دخانیدا هاقین و زفستانا بی ئاگرو ساردکه رهفه دفی همامی دا دژیت چنکو دهردۆرین مالا مه ههمی حسارین حەيوانی نه ههمی گاغان جل و بهرگین وی ریخا چاقریانه ئەز زۆر زۆر بۆ بابو براین خو عاجز دیم خهك بخۆ ترانا ب برایی من دکهن و یاریا پی دکهن و دبیزنی (عهزه شیت) رسمی وی یی گرتی و کریه سه ر موبایلا و بهلاق کری، بخۆ ترانا پی دکهن مانی ئەم ژى گونههین، مامه پیخۆش بۆ بهعسی ئەفی بسهری مه بینن حەقنیه ترانا بخۆ ب برایی من بکهن هیچنه بیت مروقه ئینسانه. من ههمی ژيانا خو کره قوربانى دایک و باب و برایی خو نه مینم بۆ دایکا خویا جهرگ سووتی وی ههمی روژی ترارهکی روندکا دریت ژيان لهر چاقین مه ژى رهشکربوو دمالا مه دا تنی دهنگی (برا رۆ بابه رۆ) دگوهین مندا دنگ فه دا فه سوپاس بۆ خودی کو ئەز ژى دین نه بووی وهکی برایی خو، براستی ژيان ژيانا من نه خوشتر نییه و نه بوویه، هندی ئەز قه هرو خه مان دخۆم کریهك دهناقین مندا چیبوو دکتۆری گۆته من دقیت خو عه مه لی بکهی نه وهك دی لته بیته سه ره تان ههر روژ ئەز بخۆ دگریم و دی من بخۆ دسووت، دوماهی کۆری خالی من حسین حه سه ن هات

^١ - (٢٣-٢-٢٠١٠) چاپیکه وفتن دگهل (مام رزا، حه لیمه رزا) شارى کۆی.

ئەز بىرمە دكتورى و ەمەلى كىرم ، بۇ ماۋى ھەيڧەكى ل مالا وان بووم ئەڧە معاملاتىن ەمەلىاتا منن، سوپاس بۇ ھەڧكارىكرنا وان، لسەر نەخۇشيا خۇرا ئەز ھەر بو بابى خۇ دگىم چىكو ئەو ىى بىتى بوو، ئەز سوپاسيا رىڧەبەريا شەھىدانا كۆيى دكەم زۇر ئاسىنكاريا بۇ مە دكەن ل كاروبارىن مووچە ۋەرگرتنى، لى من مووچى براپەكى خۇ ھىشتا چىنەكرىە بۇمن زۇرا ب زىمەتە ئەز بچم بەيان ۋەڧاتى و قەسام شەرعىى و بەلكىن دىين فەرمى ئامادە بكەم ئەز زۇر زۇر سوپاسيا تە دكەم كۆ تو ژ ھەولپىرى را ھاتىيە سەرەدانا مالا مە چىكۆ تو يەكەمىن كەسى ل ھالى مە دپرسى و ميوەيەكى ل مالا مە دخۇى، براستى ئەم گونەھىن ھىڧى دكەم خەمەكى لىمە بخۇن ھەق نىيە كەسوكارىن شەھىدان و ئەنفالكرىان لىناڧ پەزو چاڧرىيان دا بژىن ئەگەر ئەم ھەژارو نەدارو بىكەسىش بىن دقئىت ھكۆمەت كەسوكارى مەبىت. لپاش قى يەكى ئەم چوويىنە د ھەماما مەترەك پان و دوو مەتر دىرژڧە بۇ وى يەكى دگەل بەرىز كاك ەزەتى باخقىن كۆ موژىلى كۆمكرنا رادىيون و كەڧنە پەرۆكان بوو، ل پاش چاك و چوونىيا مە ڧىا پرسىارا ھالى وى بكەين لى وى ھەز نەدكر دگەل مە باخقىت و گۆتن من كارى ھەى چەند وىنەك مە بەھڧرا گرتن، ئەم ب جھ ھىلاين و چوو مە نەزانى كانى كىڧە چوو بابى وى گۆتن رەنگە سەەت يەك دووى شەڧى بىتتەڧە، تنى چەند وىنەك دگەل وى و كەلوپەلپن وى گرتن، د ژورا وىدا تنى بەتەنىەك و راژىركەك ھەبوون بەرمىلەكا پىر ژ كەڧنە جلكان دگەل كارتوونەكا تىرى رادىيون و مسەجلە كو نىزىكى

(٢٠٠) دانابوون ھندەك دنوى بوون كرىبوون ھندەك دكەڧن بوون خەلكى دابوونى. مە خاترا خوۆ ژ خالى رزا خواست و بدلهكى پىر ژ ئىش و ژانڧە ژ خانىي وان دەرکەفتىن دگەل ھەلىما خانمى بەرف گوندى شەوگىران و ئەو جھى برايين وي لى ھاتىيە گرتن ل ناڧبەرا شەوگىران و ەودالان چووین دەمى ئەم چووین گوندى يەك سەرە چووین سەر گۆرپىن شەھيدىن مەزلوم دويڧدا چووینە دەف مامۆستا و پىش نڧىژى گوندى شەوگىران ريزدار

(عزیز سابر فەرەج)

مەڧيا ەك شایەتھالەك سەبارەت ئەڧى كارەساتى بۆمە باخڧىت، مامۆستای گۆتن كارەساتا ئەڧى خىزانى راستە لى من بچاڧى خو نەدیتن دەمى ژ فرۆكى بەردایەڧە لى ب سەدھا خەلكى كۆيى ئەڧ كرىارا ھۆڧانە یا بچاڧى خو دىتى و ئەز ناگەدارى دووبارە ڧەشارتتا

١ - (٢٣-٢-٢٠١٠) چاڧىكەڧتن دگەل، ەزیز سابر فەرەج، گوندى شوگىران دەشتا كۆيى.

دەروونی وی تیکچوو ئەڤ چیرۆکه کاریگەریه کا مەزن ل سەر ناخی
هەر که سه کی مروڤ دۆست دکەت نه مازە ئەندامین خیزانا وان بخۆ.
سه بارەت بسەر هاتین جەرگ برین بقی ئاوی ب سه ری خەلکی
دەشتا کۆیی هاتی د قوناغا (٥) بناڤ ئەنفالاً به عسیان به پرسی
به شی ئەنفال کریان ل ریفه به ریا کاروبارین شه هیدان و ئەنفال کریین
کۆیی کو ئەو بخۆ کۆری ئەنفال کریانه.

(کرمانج ئیسماعیل) ^١ بقی ئاواپی بۆمه هاته ئاخفتن :

ب ئه‌گه‌را به‌شداریکرنا من د سه‌رژمیڤی و روپیوا ئه‌نفالکریان دا یا
 سالا ٢٠٠٧ ئه‌وا هاتیه ئه‌نجامدان ژ لایئ وه‌زاره‌تا کاروبارین شه‌هیدان
 و ئه‌نفالکریان فه، ده‌یان سه‌دان کاره‌ساتین دله‌زین و نه‌هینه
 ژبیرکرن من گوه لیبوون زانین ده‌می ئه‌م گوند گونده دگه‌پراین،
 که‌سین ب ئه‌گه‌را ره‌فتارو ئه‌شکه‌نجه و لیدانا حکۆمه‌تا درنده‌یا
 به‌عسیان کیم ئه‌ندام و دین و شیئ بووی گه‌له‌ک زۆرن بۆ نموومه
 (شیروان سابیر) نها خه‌ک دبیزنی (شیره شیته) یه‌کبوویه ژ قوتابیین
 هه‌ره زیره‌کین ده‌شتا کۆیی ب ئه‌گه‌را بوردومانا فرکین به‌عسیان ب
 سه‌ختی بریندار دبیت و ل دوماهیکی هۆشی خو ژ ده‌ست دده‌ت بۆ
 زیده‌تر شاره‌زابوون و تومارکنا ئه‌قان راستیان کرمانجی زۆر
 هاوکاریا مه‌کر و دگه‌ل مه‌هاته ئه‌قان مالین مه‌قیای پیزانینان ل
 سه‌ر کۆمبکه‌ین ل کۆیی ناحیا ئاشتی مه‌سه‌ره‌دانا مالا (شیروانی و
 عه‌بدولا) خرابه‌ی کر، هه‌روه‌سا گوتن یی سه‌ره‌رشتیا ئه‌نفالکرا
 خه‌لکی که‌رکۆکی کۆیی کری ئافی وی (بارق عه‌بدوللا حاجی حنته)
 بوو. ^٢

^١ - (٢٢-٢-٢٠١٠) چاڤپیکه‌فتن دگه‌ل (کرمانج ئیسماعیل)، شاری کۆیی.

^٢ - عه‌مید بارق عه‌بدوللا حاجی حنته قه‌هره‌مانی شه‌ری قادسیی بوو، ده‌سه‌ری ئیراق
 ئیرانی دا سه‌دامی چه‌ندین نوت شه‌جعه مه‌دالیین زیره‌کاتیی دابوونی، پاشان
 سه‌ره‌رشتیا هیرشا بناڤ ئه‌نفال قوناغا سی کر، به‌شداری د شه‌ری که‌نداڤی یی دوی
 ل کۆیتی کرو دویفدا هاته ره‌میکرن ژ لایئ سه‌دامی فه. هاتبوو تومه‌تبارکرن ب پیلانا
 ژناڤه‌رنا سه‌دامی، ئه‌فه لدویف گوتن و چاڤپیکه‌فتنا دگه‌ل (حمدی عه‌بدولمه‌جید

رهفتارو کریارین عزهتی

١. حەزل گەریانی دکهت بتایبهت ل سەر سیرگیفک و جهین زبل و کرش و گلێشا لی فره ددهن کیم فه دگه پیتته مال.
٢. ئاشقی سی تشتانه (راديو و تعجیل، جلو به رگین که فن، قودیین ببسیان) خه لک ددهتی و بخوژی دکرپیت، ناغه خوټ و گو ه نادهت دهنگی وان راديو ته عجیلان، تنی حه زدکهت هه بن.
٣. گو ه نادهت هه کس و یدکهت یا دلی وی دخوازیت.
٤. یی بی زیانه و هیرشنی ناکهت سەر کهس.
٥. هه رگاڤ که نیغه دئاخفیت.
٦. ژووره کا تایبه تا هه ی نه قییت دگه ل خوشکو بابی خودا بیت.
٧. کیم هه ست ب سەرما و گه رمایی دکهت.

کلی) هاتیه کرن، بنیره پەرتوکا (التطهير العرقي في العراق، ترجمهت د. رزگار) لی یاراست ئەوه هاتیه ل سیداره دان ژلایی سەدام حسیني فه ژبه روی یه کی نه شبایه یه که یا سەربازیا خۆ کونترۆل بکه تن ل دەمی فه گەریانی ل شەری کویتی، یه کا سەربازیا وی فه گەریا فه بۆ به غدا پاشان هاته تومه تبار کرن ب خائین و بریارا ل سیداره دانی بۆ دەرکر. (عه قیدی) خانه نشینکری سەلیم ئە حمەدی زاوی کۆ یه کبوو ژ هه قالین وی ین سەربازیی ئە فه چەنده بۆ من گوت) ئە فه چەنده هاته وه رگێراندن ل پەرتووکا (عملیات الانفال فی کوردستان العراق) یا نفیسەر (عه لی نبی صالح دوسکی) ل لاپه ره (١٦٥) ههروه سا پەرتووکا (وثائق لامتوت، صفحات سو داء من تاریخ حزب البعس) به شی یه کی یا نفیسەر (عبدالهادی الرکابی) ل لاپه ری ٨٠ یی ئە قی یه کی پشت راست دکه تن.

٨. ل ژورا مه ترهك ب دوو مه تر دا زۆر جار ان بى رايه خ و نقين دنقيتن.

٩. بزۆر دچيته سه رشويى خو دشۆت كه يف ب پاكو ته ميسيى ناهيت.

١٠. ده مى زارۆك ئه شكه نجه دكه ن و ترانا پى دكه ن زۆر توره دبیت.

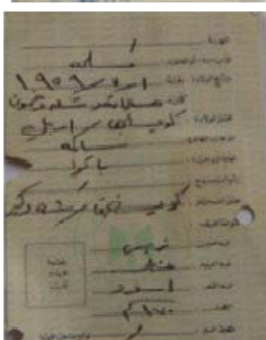
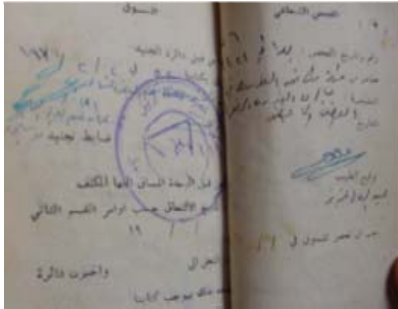
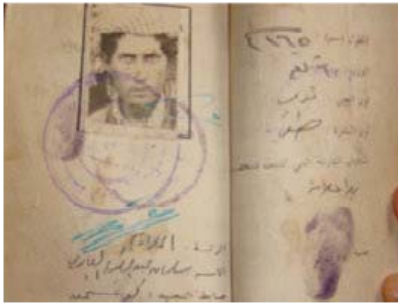
كۆلان و خانى و ناق مالا امام رزاي و عزه تى

به لگه و دیکومینتین خیزانا رزا عہ بدولای

بەپۈتۈبەرى گىشى كاروبارى
شەھىدان و ئەنفالكروانى ھەولېر و
كۆيى ل گەل بەپۈتۈبەرى
ئەنفالكروان، رېزداران (حاکم
اسماعیل)، (كاک سەرھەد)، (رېكار
مزیرى)، (محمد تاهر)، (كاک
بەختیار)، (كرمانچ اسماعیل)، ل
دەمى پىدانا كەلوپەلان .

سویاسیا وەزیری كاروبارى شەھىدان و
ئەنفالكروان (د.مجدى حمدامین) دكەین، ل
پاش بەلاڤ كرنا قى راپورتى، ھەمى
پىتقیاتىت مالى بو قى خىزانى دابین كرن،
وہك سەلاجە، مافور، موبردە، گىسكى
كارەبا، تەلەفزیون، غەسالە، پەتو، تانك و
بتلە غاز.

شهيد عهبدوللا ئه حمهد خرابه يى

دهمى مه زانى كو كه سه كى دى بناقى (عهبدوللا) دگه ل كورين مام رزاي ژ فرۆكى بهردايه ف خوارى مه ناڤ و نيشانين برائى عهبدوللاى وهرگرتن و ل رۆژا (٢٣-٢-٢٠١٠) مه سه ره دانا ناحيا ئاشتى كرىب و ييه كى بچينه مالا بريى عهبدوللاى ل ده شتا كويى گوندى خرابه يى ژبو وى يه كى زيده تر پيزانينان كوم بكه ين ل سه رچه وانيا شه هيدكرنا وى د قوناغا (٥) ئه نفاللا به عسياندا ل سالا ١٩٨٨ دگه ل زاروكين مام رزاي، (ئه كره م ئه حمهد حه مه ده مين) برائى عهبدوللاى بقى ئاواى بو مه هاته ئاخفتن:^١

^١ - (٢٣-٢-٢٠١٠) چاڤيڤكه فتن دگه ل (ئه كره م ئه حمهد حه مه ده مين)، گوندى خرابه يى، ناحيا ئاشتى ده شتا كويى. * ل پاريزگه ها ده وكى ژى كوشتنا پيشمه رگان

عەبدوللا سالا (١٩٧٩) بۆ پێشمەرگە دگەل یەكەتی نیشتمانی کوردستاندا، یەكبوو ژ پێشمەرگین دلسوز و قەهرمان بەشداریا دچەندین داستان و شەپاندا کری وەکی (تەق تەق، بنە باوی، کەرکە سماق، سەری رەش، سەرکردایەتی)

ل رۆژا (٥-٥-
١٩٨٨) حکۆمەتی
بناقی ئەنفال هیرش
ئینا سەر دەشتا
کۆیی، هیژەکا رۆرا
سەربازان و جیش و
جاشان ب چەکی گران
و پالپشتیا فرۆکین

هەلیکۆپتەر دەردۆرین گوندین شەوگیژان و عەودالان گرتن ل سەعەت (٨) سپیدی بۆ شەپ شەش فرۆکین هەلیکۆپتەر ل سەر وان دسقرین ل ناڤ شکەفتا (پەلکان) بریندار دبیت و فیشەك قینامینن دگرن و سواری فرۆکین هەلیکۆپتەر دکەن ل هنداڤ ئامریا هەرموتە ب شیوہیەکی هۆقانه ل بەر چاڤی خەلکی باژیری کۆیی ل ئەسمانی بلند ژ فرۆکی بەردەنه ڤ خواری و شەهید دکەن لپاش بەلاڤبوونا خەبەری

گەلەك جاران بقی ئاوايي هۆقانه بەعسییان، میناکی (عەلی مستەفا محەمەد عەلی ئامیدی) پێشمەرگی (P.D.K) بۆ ل سالا ١٩٨٦ برینداری کەفته دەستی لەشکری ئێراقی، لەنداڤ چیایین دەردۆرین سەرسنکی ژ فرۆکا هەلیکۆپتەری هاقیتە خواری، ئەو بخۆ کورەکی تاقانەبوو دمالاخۆدا.

گرتنا پيشمه‌رگه‌كى لىناڤ شىكه‌فتا (په‌لكان) حه‌ته‌م كۆ خه‌لكى گوندى
په‌لكانه‌ بۆ خه‌لكى ئاشكرا كر كۆ ئەو پيشمه‌رگه‌ عه‌بدوللا خرابه‌يهه .
بۆ راستيا قى خه‌به‌رى ئەم چووينه‌ ده‌ف حاته‌مى مه‌ گۆتى ئايه
ته‌ براىى مه‌ ديتبوو گۆتن به‌لى سپىدى زوى به‌رى رۆژ ب هه‌لىت ئەز ل
ده‌ف وى يى هاتى چىنكۆ من نانى سپىدى بۆ بربوو، هنده‌كان ل پاش
راپه‌رنا سالا (١٩٩١) مه‌يتىن خۆ ل ئامرىي قه‌ديتن به‌لى مه‌ مه‌يتى
برىي خۆ هه‌تا فىنگاڤى نه‌قه‌ديتهه . هه‌ر بۆ قى مه‌به‌ستى مه‌ سه‌ره‌دانا
رىقه‌به‌رى ناحيا ئاشتى (شىخ سدىق)ى كر لىمال،^١
ئەويژى ئەڤ كرىارا نه‌مروڤانه‌يا به‌عسىان ئەوا ل هه‌مبه‌ر عه‌بدوللا
خرابه‌ى ئەنجام داى پشت راست كر گۆتن خه‌لكى كۆيى بزۆرى قى
يه‌كى دزانن نه‌مازه ئەڤىن كه‌ڤن، هه‌روه‌سا گۆت چه‌ندىن كاره‌ساتىن
دى بسه‌رى خه‌لكى كۆيى هاتىنه‌ كۆ كاريگه‌ريه‌كا مه‌زن ل سه‌ر
درونى مروڤى درۆست دكه‌ن.

^١ - (٢٣-٢-٢٠١٠) چاڤىكه‌فتن دگه‌ل (شىخ سدىق)، ناحيا ئاشتى ده‌شتا كۆيى.

وينين هندەك ژ ئەنفالکريين دەشتا کۆيى^١

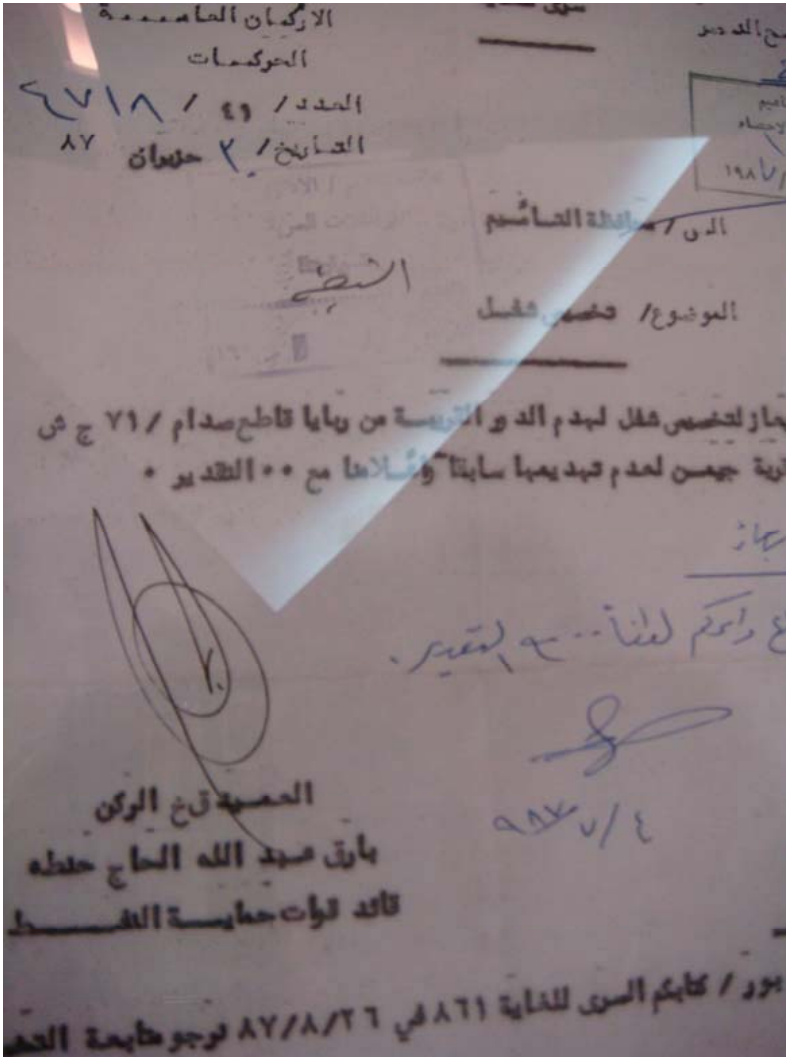

^١ - ئەق وینە ل مینۆمینتا دەشتا کۆيى هاتینه هەلواسین ئەوا (حاکم سالح کلیسهی) ل سەر بودجا خۆ ئاڤا کری.

بارق عه بدوئلا نه لحاج حننه ، مه زنترين تاوانبارو بكوژى خه نكى كه ركوكى و

دهشتا كويى

ئەسمەر شیرو حاجی (ئەسما بازی)

مەمە دەمین داو تۆی.. تۆی..؟!

مەمە دەمین داو تۆی.. تۆی..؟!

٢٩-٦-٢٠٠٨ مە سەرەدانا گوندی باز کر بو وی یه کی ژ نیزیگه
ئاگەداری رهوشا ژيانا ئەسمایی ببین بو قی یه کی ریزدار (شیرو
سەلیم شیرو) بقی ئاواپی بۆمە هاتە ئاخفتن :
ئەسمەر خەلکا گوندی داویتکایه و ژ هۆزا مزویریایه سالا ١٩٤٥
ئاواری ئیرانی دبیت میناکی هەمی بارزانیان سالا ١٩٤٧
فەدگەریینه فو بو ئیراقی ل ناڤ سیمی دینا دەینه دەسبەسەرکرن،
هەمی نیڕینی تەمەنی (١٨) سالیی مەزنتەر دگرتوو بەرهف

نەخۇشيا ھەقزىنى ئەسمايى ب نەخۇشيه كا گران چوو بەر دلوفانيا
 خودى ئەسماو كورى خۇ (مەمە دەمىن) ب تنى مانە قە . سالا ۱۹۸۰
 دووبارە بەعسىيان بارزانى قەگواستنه قە كوردستانى ل دەشتا
 ھەوليرى ناھيا قوشته پە كۆمەلگەھا قودس ئاكنجىكرن ئەسماو كورى
 خۇ بو ماوى شەش مانگان ل بن خىقەتەكا سەربازىدا بوون پاشان
 بخۇ خانىھكى سەر ئاخ چىكر و ب نانى كارگەرىيى ژيانا خۇ د دۆماند
 ھەمى ئومىدا ئەسمايى (مەمە دەمىن) ئى تاقانە بوو ب دىتنا وى
 ھەمى كوچو كوچبەرى و راگواستن و ھەژارى و نەدارى نەدمان، لى
 جەئ داخىيە رژىما بەعسىا ھۆق ئەقى جارى كرىارەكا نەمرفانەيا
 مەزن ل ھەمبەر مرۆقاتىيى دا ئەنجام دا و قوربانىن و يىژى نىرىنىن
 بارزانىان بوون، ل (۳۱-۷-۱۹۸۳) دەر دۆرىن كۆمەلگەھىن (قودس،
 قادسىيە) ل قوشته پە ب تانك و توپان ھاتن گرتن و دەست ب گرنا
 نىرىنىن بارزانىا كرو ھزاران بارزانى گرتن مەمە دەمىنى كورى
 ئەسمايى ژى يەك بوو ژوان، دەمى كورى ئەسمايى ژ خانى دىئىنە
 دەر ئەسما ب پىخواسى بدويف كورپى خۇرا ب غاروبەز دچوو دقيا ژ
 دەستىن مفاويرىن پاسەوانىن كومارى بىنىتە دەرى لى ب زۇرا
 زۆردارى مەمە دەمىنى راپىچى ناڤ كوستەرى دكەن دەمى ئەسما
 كورپى خۇ ب توندى دگرىتن و بەرنا دەت سەربازەكى بەعسى
 قوينتاخەكا تەنگى ل ستوكرا ئەسمايى داو ئەسما دناڤ توزو تويخى
 دا گىژ و ھىرپوو دخوينا خۇ گەقزى مەمە دەمىنى تاقانە ژى دگەل
 كاروانى بارزانىان ب پاسىن پەردە كرى ھاتە قەگواستن بو جەئىن

نه‌ديارو ووندا. ب ئه‌گه‌را فى ليدانى و چاقه‌رى مان ل فه‌گه‌رپانا كوۆرى
 خو بو ماوى چه‌ند سالان ئه‌سما ب ثقافى هووشى خو لده‌ست دده‌ت و
 هه‌مى تشت ژ بيرا وى دچنه‌فه تنى دگه‌ل ديتنا هه‌ر كه‌سه‌كى دزانيت
 بيزييت (محه‌مه‌ده‌مين دا و تو هاتى) سالا (١٩٩١) خه‌لكى گوندى باز
 دگه‌ل خو دبه‌ن بو ئيرانى پاشان فه‌دگه‌ريينه‌فه بو قوشته‌په‌ى و
 دويمه‌هيكى ل (گوندى بان) ئاكنجى دبته‌فه ئه‌فه نيزيكى (٢٠) سالانه
 تنى دژوره‌كى دا ژيانا خو بسه‌ر دبه‌ت، د دريژيا گوتنين خودا
 (شيرۆ) گوتن:

براستى مالا مه‌ژى ب ديمه‌نى ئه‌سمايى زور دلته‌نگ و نه‌ره‌حه‌ت
 دبن، ما ئه‌ز چبكه‌م من هه‌ر هنده پيچى دبیت بابى من چوو
 به‌ردلوڤانيا خودى ئه‌م سى برابووین (باقى سليم شيرۆ) هاته
 جينو سايدكرن هه‌روه‌سا بريى دى (موسا سه‌ليم شيرۆ) شه‌هيد بوو،
 مامى من (حاجى شيرۆ حاجى) زاروكين وى چوونه به‌ردلوڤانيا خودى
 تويشى نه‌خوشى بوو جه‌لتى يى لى داي هه‌روه‌سا كورى من (باقى
 شيرۆ) ته‌مه‌ن (٩-١٠) ساليه ئه‌وژى يى نه‌خوشه و شه‌له‌ل ده‌ماغ يا
 بو چيبوو.

براستى ئه‌زو خيزانا خو (قودره‌ت حسين) مانديبوونه‌كا مه‌زن
 دبنين، ب تاييه‌ت خيزانا من شوشتن فه‌شوشتن چاقديريا مروقتين
 مه‌زن وه‌ك يا زاروكان نييه زور يا بزحه‌مه‌ته. بخودان كرنا (٣)
 ده‌سميشان دگه‌ل (٥) زاروكان بارگرانيه‌كا مه‌زن بو خيزانا من، ئه‌ز
 بخوژى هه‌فكاريا وى دكه‌م لى چبكه‌م ئه‌ز بخوژى پيشمه‌رگه‌مه‌گه‌له‌ك

جاران (١٥ - ٢٠) رۆژا ناهيمه شه دقيت شوكرانيا خودى بكهين،
سه ره راي وى زولما ل مروقين مه كرى و شه هيدو بنچا فكري يين ساخ
ژى كه فتينه دبن كارىگه ريه كا دهر وونيا مه زندا.
٢٦-٦-٢٠٠٨ گوندى باز^١

^١ - ٢٦-٦-٢٠٠٨ چاچييكه فتن دگهل (شيرۆسه ليم شيرۆ، قودرهت محمه د، شه سما بازى)
ده قه را بارزان گوندى باز.

رەفتار و كرىيارىن ئەسمايى

۱. ماوى (۲۷) سالانە دورە پەريزە و ھەز دكەت بتنى بڭىت.
۲. چ تىشت ل بىرى ئەمانە و ھەز ل ئاخفتنى ناكەتن تنى دبىڭىت (مەھمەدەمىن داوتوى).
۳. ھەست ب پىسى و تەمىسى ناكەت و خۇ ناشوت قەشوت.
۴. ھەر خارنەكا بدەنى دخۆت، ھەرگاڭ يا تىنىيە و ھەز دكەت ئاقى قەخۆت چلى زىستانى ئاقى دخازىت.
۵. ناكەنىت و ھەز ل گرىانى و نزه نزي دكەتن.
۶. زۆرا ھەزارو بەلەنگازە و گوتنىن كرىت و ناشرىن نابىڭىت، كەس ئازار نادەت.
۷. جلو بەرگىن خۇ ژبەر ناكەتن.
۸. ناكەنىت و ژبەر خۇرا ھندەك جاران دئاخفىت لى كەس نزانىت چ دبىڭىت

(١٠) سالىي بىسەرڧە ترهە تا (١٠٠) سالىي يى بىەر دەستى وان كەفت گرت و بىسەروشويناكرن دڧى ره شىبگىريى دا (٦) ميىر ژكە سوكارين هەليما خانمى هاتنە بىسەروشويناكرن

١- سەبرى فقى ياسين (باب)

٢- سەباح فقى ياسين (برا)

٣- سبجى حسن ئەحمەد (هەڧژين)

٤- هەسەن ئەحمەد (خەزوير)

٥- عەبدوللا هەسەن ئەحمەد (تیی)

٦- جەميل ياسين (خال)

دەمى كە سوكارين هەليمايى دگرن و راپيچى ناڧ پاسين پەردە كرى دكەن هەليما بدويڧ باب و براو هەڧژينى خۆرا دچيت، ئەفسەرە كى دەرى غەدارا خۆ ئاراستى سينكى ويى كروو تڧه نگا خۆ لى سيار كر و خواست بكوژيت، هەليما زۆر ترسا ل پاش (٤) هەيقان بارى دەروونىيى هەليما خانمى تىك چوو هەر دىيژيت (گولە يىت هەناقىت مندا) سەبارەت رهوشا ژيانا هەليمايى مە پرسيارين خۆ ئاراستەى كورى ويى ريزدار (سوفى سبجى) گرن، هيژاى گۆتن :

دايكا من ژنە كا هەژارو بە لەنگازە ئەم گەلەك ب جوانى مەزنكرينه لى پشتى گرتنا بابو براو هەڧژين و كە سوكارين خۆ ترساندن بسىلاحي ژلايى ئەفسەرە كى رژيما گۆر بگورڧه بارى دەروونىيى ويى يى تىكچووى هزرو خەيالين ويى نەماينه هەرگاڧ دگريت و دىيژيت گولە يىت هەناقىت مندا، ئەز سوتم ئاگر بەربوو دلى من، مەژى هەمى توانا خۆيا بو

هەمى لايىن پەيوەنددار رازىيوون خانى بى قورعه بدهنه شان خيزانا

بنه مالا رهشيد مزويرى (رهشى توى)

لپاش راپه رينا پيرؤزا سالا ١٩٩١، برٲٲرا ٩٨٪ ده قهرا مزويريان هاتبوو ئاقه دانكرنه قه لى دگه ل هه لگيرسانا شه رٲى PKK و حكومه تا توركان ب ده يان گوندين قى ده قه رى هاتن سوتن و ويرانكرن، خه لكى وان رى ئاواره و دهر به دهر بوون چه ندين كار و كرياتين نه هه رى ل هه مبه ر خه لكى هه ژار و نه دارى قى ده قه رى هاتن نه نجامدان مينا (سووتنا گوندان و ره ز و باغان، چاندنا مينا ن ل سه روكانيين ئاقى و جهى كاركرنى و رٲكىين هاتن و چوونى)، نه قه ده قه ره بو مه يدانا جه نك و شه ران لناقبه را (pkk) سوپايى توركيايى له ورا زيانين مه زن ب خه لكى بيگونه هى قى ده قه رى كه فتن، چه ندين كه س بقان مينا ن هاتن كوشتن و كي م نه ندام بوون ژوانا رن و زاروكين ساقا . مينا زاروكى ساقا (دلگه ش ئه يوب) پيندرؤى كو ب پشتا داىكا خو قه بوو ده مى ژبه ر بو مبه باران كرنا فرؤكين توركيايى دره قين لته نشت گوندى سيلكى شه هيد بوو، د شه رى (pkk) ل بنه مالا مه لا يه حيايى ديزويى (١٣) مرؤق دخانيدا برومانه و ئارپيجيان هاتن كوشتن و سووتن كو زوربه يا وان رن و زاروكين ساقا بوون ژ زاروكى دناق لاندكيدا بگره هه تا داىكا زاروكان كو رى وى

(٤٢) سال بوو. ھەر ھەرسا ل گوندئى تويئ ب ئەگەر ئەقى شەپرى (٧) كەس ژ مالا (رەشىد مزویری) ناسراو ب (رەشى توى) ھاتن گرتن ژ لايئ سوپايئ توركيایئ قە پاشان كرنە دوو بەش، بەشەك لسەر چپايەكئ بلند گولەباران كرن و داشاخچیدا ھاڧئتنە خوارئ، بەشى دن ژى بفرۆكئ ھەليكوپتەر بلندكرن بەرەف ئەسمانى و پاشان ب دپندانەترين شيوە بساغى بەردانەڧ سەر كەڧرو شاخ و بەران ھندەك ژوان پرتى پرتى بوون و مەيتئ وان ژى نەھاتنە قەديتن، ئەندامئ قئ مالى (١١) كەس بوون تنئ يئ مای ساغ (٤) يەك ژوان (حەيدەر رەشىد) ھە كو ژ قەھرا باب و برا و كورپئ خۆ ھەر لسەر پئپئئ خۆ رادوھستا و ھەرگاڧ دھزراند و دكرە گرى لدووماھئ ھەردوو پئپئئ وى ژبەر نەخۆشئىيەكا كوشندە ھاتنە برپن پەككەفتئىيە، (فەيما رەشىد) ژى يا تووشى نەخۆشئىيە دەرروونى بووى ھەرگاڧ يا لسەر پئپئئ خۆ يا روئىشتئىيە و تنئ دبئژئيت: (ھئى ھئ)، ھەر ھەرسا سەمىرا رەشىد بارئ دەرروونئ وئ يئ تئكچووى. ١

سەر جەمئ گوندئى ژبەر شەپرى PKK حكۆمەتا توركان ھاتئىيە وئرانكرن و سوتن ژ ھەردوو ھۆزئىن مزویری و شئروانىيان (٣٠) گوند و (٥) خواندنگەھ بوون، ژمارا سەرەك خئزانئ ئاوارە و دەر بەدەر بووى (١١٥١) خئزان بوون ژمارا ئەندامئ خئزانان (٥٠٦١) كەس بوو، ڧئگاڧئ پرائئيا وان لقان كۆمەلگەھانە ژيانا خوە دبەنە سەر

١- (٥-٦-١٩٩٨) چاڧ پئكەفتن دگەل (ئەبووب ئەمىن پئندرؤئ)، دەڧەرا مزوئريان گوندئ پئندرؤ.

(بەحرەكە، قوشتەپە، دىانا، ھەرىر، شاخۆلان، ھردان)، دكارىن بىژىن بەھرا پتر خىزانىن بىسەرپەرشتىن ئەنفالكرىيان بوون ئەوین ل سالا ۱۹۸۳يى ل كۆمەلگەھىن (بەحرەكە، قوشتەپە، دىانا، ھەرىر). ھەرۈسە ژمارەكا زۆرا خەلكى قى دەقەرى ژبەر شەرى PKK و توركان، نەقەگەرىپىانەقە بو سەر گوندىن باب و باپىرىن خوە ژبلى كۆمەلگەھىن (دىانا، ھەرىر)، لقان ھەرسى كۆمەلگەھىن دن (بەحرەكە، شاخۆلان، قوشتەپە)، (۷۳۱۶) كەس ب ئاوارەيى و دەر بەدەرى ژيانا خوە دېنە سەر. بو قى مەبەستى مە سەرەدانا شاروچكى پىرمام و قەزا سۆران كر، بو وى يەكى ژدەقى كەسوكارىن قوربانين ئەقى كارەساتا مەزن سەرھاتى و سەربۆردىن تالىن ژيانا بنەمالاخانەدانا رەشىد مزورى بنقىسىنەقە،

زەینەب عیسا خیزانا رەشید مزویری و حەیدەر رەشید توی^١

ل. ر: رێکاری مزویری، حەیدەر رەشید، زەینەب عیسا خیزانا رەشید مزویری

(٧) کەس ژ ئەندامین خیزانا من کو باب و براو کۆری منبوون ب کریتترین شیوه کوشتن، هەردوو پیین من هاتن بپین ژ قەهراندا جەلتی لندا لایهکی لەشی من یی ساخه لایهکی مری (کچ و دوو خۆشک) دینبوون، (١١) نەفەر ل مالا مه کوشتن و دین وشیت و نیقه مرۆڤ بوون، ئەم مال میرات بووین خیزانهک بتقافی ژناقچوو تاوانا وان ئەوبوو کوردبوون هەژارو بەلەنگازبوون و دقیا گوندی خو چولنهکەن.

^١ - (١٥-١١-٢٠٠٠، ٢٢-٧-٢٠١٠) چاڤیکەفتن دگەل، زەینەب عیسا خیزانا رەشید مزویری و حەیدەر رەشید توی، جەسیم حیدەر، پیرمام، سۆران، هولێر.

برا ئەم مالهەکا هەژارو بەلەنگاز بووین مە دژیانا خۆدا زیان نەگەهاندینە کەس، تنی کۆ مالا مە مالهەکا کوردپەرورە شوێرشیگێرو، میقان دۆستبوو دووژمنا چاڤ بمە رانەدبوون هەرگاڤ هەولا ژناقبرنا مەیا دای، سالا ١٩٤٥ ئەم یێن ئاوارە ی ئیرانی بووی سالا ١٩٤٧ یێن بوویە دووبەش هەندەک یێن ڤه گەریایه ڤه ئیراقی و میر حیدەر کریم برایی رهشیدی یی چوویە رۆسیایێ دوو ژن ل رۆسیایێ یێن ئینای بناڤین (مەدینا، گولیزار) کورەک و دوو کچ یێن هە ی ل رۆسیایێ یێن مای سالا ١٩٥٩ وەکی هەمی بارزانیی دی یی ڤه گەریایه ڤه بۆ دەڤه را بارزان گوندی تویی سالی (١٩٦٠-١٩٧٠) سەدان جاران ژبەر فرۆکی ئیراقی و دووژمان گوند بجه هیلایه و بەرف بن کەڤروو تراش و شکهفتان ئەم یێن چووی هەرۆسە سالا ١٩٧٨ گوندی مە ب تیینتی پەقاندوو ئەم ژ ی راگواستینە ناڤ کۆمەلگەها گۆره تویی، سالا (١٩٨٠) لپاش گفاشتنێن حکۆمه تا ئیراقی ئەم رهڤین هاتین دەڤه را ئازاد و چووینه گوندی تویی، سالا ١٩٨٨ چووینه تورکان و ئیرانی ل کۆمەلگەها زیوهی ئاکنجی بووین، مە ژۆر نەخۆشی و رهزالت بریکڤه دیتن و ژيانا مە د قاعین سەربازیی زیوهیدا ژۆرا نەخۆشبوو حکۆمه تی هەڤکاریا مە نەدرکروو رۆژانه دچووینه کارگه ریی بەس دا ژ برساندا نەمرین، هەتا سالا ١٩٩١ دەمی کوردستان ئازاد بووی مە مالا خۆڤه گواسته ڤه و ڤه گەریایه ڤه بۆ گوندی خۆ تویی سەر ژنووی مە گوندی خۆ ئاڤه دانکره ڤه و هیدی هیدی مە بخۆ خانی چیکرن و دەست بکاری خویی کشتوکالی کرن ب گیان چووت دکرو کەرو

ھىستىران كاروان دكرن ژيانەكا زۆر زۆرا بزحەمەت مە بسەر دېر ھاڧين و پايزان بى راوہستان مەكار دكر ھەتا مە رزقى زڧستانى بەرھەڧ دكر سالا. ۱۹۹۴ شەرى پەكەكان و توركان كەڧتە دەڧەرا مە ھەرگاڧ تەيارين توركان دەاتن دەردۆرين گوندين مە تۆپ باران دكرن، ل (۲۴-۴-۱۹۹۴) ھەلىكۆپتەرين سەربازى ل دەورو بەرى گوندى عەسكەر فرەدا، دەوروبەرين مە بۆ ماوى (۱۰) رۆژان گرتن ئەزو كورى خۆ جەسىم دگەل ژن و زاروكان ھاىن بدزىڧەكورو باب و برايين من ريكەكا دىرا چوون كەڧتنە دەست سەربازين تورك، چەند رۆژان ئەم لىدگەريايين مە چ لىنەدزاني پاشان ل ناڧ ريكانيا شڧانەكى جاب ھنارتبوو گۆتبوو من ديت فرۆكا ھەلىكۆپتەر ھندەك مروف ژ عەسمانى بەردانەڧ خوارى مروفيت مەو خەلكى خىرخواز ھاىن دگەل مە لى ڧريان مە مەيتين (رەشىد حىدەر، زبەير رەشىد ، تحسين رەشىد ، كازم محمد عەلى ، جاسم محمد عەلى) ل چيايى رەش ھنداڧ دۆلا خرى (كىداركا) ڧەدیتن دەست و پیت وان گرىدابوون و ب سەدان گولە لىدبوون و دشاخى دا ھاڧيتبوون ل مابەينا گوندى تويى و رەوين مە ڧەشارتن، مەيتين (محمد على رەشىد، تحسين حىدەر رەشىد) ھەتا نھاژى مە ڧەنەدیتن. مالين مە بوونە دووبەش ھندەك ھاىنە ديانا، داىكا من و خۆشكىن من چوونە پىرمام و لوبرى ئاكنجىبوون، ئەڧى كارەساتى كارىگەرىەكا ھندا مەزن مە يا كرى ژيان يا لبەر چاڧى مە رەش بووى، ئەز ھۆلى ھاىمە ھەردوو پىيين من ھاىن برين كچا من (زەكيا حەيدەر) يا تويشى نەخوشين دەرروونى

بووى حالى وى زۆرى خراپه ، خوشكىن من بارى دەروونى و ان يى تىكچووى و حەز ناكەن كەس دگەل باخقىت، دايكا من زى كارى وى گرى و شىنيە، (۷) شەھىدبوون (۳) دىنبوون، ئەز زى بۆمە نىقە مروۆ، زەينەبى زى دېپرا دگۆت.. مادى چكەين دايخەنى كوشتنا (۷) مېران درۆژەكى دا خەمەكا گرانه ئەز نەشىمە دلى خۆ روندكىن منزى يى دزەبووى ئەز يا ل سەر دنيايى دكوزرم و ئاگرى بەناقىت منقە كەس ھاي ژ حالى من نىيە، دى بلا ئەز لجاتى كورين خويين جوانە مەرگ بام . بۆ قى مەبەستى مە سەردانا دەقەرا مزويريان كرو وىنى وان شاخ و داخين فرۆكى بەردايەق سەر گرت.

رەفتارو كرىارين فەيما رەشىد مزويرى

۱. ھەرگاڧ دھزىنيت.
۲. بزۆرى ل سەر پىيىت خۆ دروينيت و دگريت.
۳. چ بزاقين ترسناك و نەھزى ناكەتن.
۴. حەز دكەت ھەر يا بتنى بيت و كەس دگەل نە ئاخقىت.
۵. ناكەنيت، تنى دىيژيت ھى ھى.
۶. كىم خوارنى دخۆت.
۷. ھەرگاڧ ھەست ب نا ئارمىي و دلتنەنگىي دكەتن.
۸. كىم دنقىتن.

رەفتارو كرياترين زەكيا حەيدەر رەشىد مزويرى

زەكيا خانم گەنجەكا لسەر خۆ نورمال بوو، لپاش كارەساتا خانەوادا خۆ رۆژ بۆ رۆژى بارى دەروونى وى خراپ بوو، ھەرچەند دكتورى دەرمان دابانى ب دەستين كەسوكارين خۆ نەدخوارن دەمى وى بخۆ خاربان ھەمى حەب قىكرا دخوارن پى دەتە بەر مرنى، جارەكى ھند زۆر حەبخارن نىزىكى (۳-۴) رۆژان يا بېھۆش بوو ھاش خۆنەما بوو، ل پاش وى رۆژى مە نەھيلا دەرمانا بخۆت، نھا ژ ھەمى كەسەكى دەرقتن مە بيتوونەكا ھەى ل سەر بانى ھەريا دوى بەيتوونى دا ناھيئە دەر.

۱. حەزناكەت بەيئە ناڧ مروقان.
۲. ھەرگاڧ يا توورە و توندە.
۳. شەڧ و رۆژ ل سەر چووكين خۆ دھزىنيت.
۴. چ كاروكريارا ناكەتن خوارنى ب زۆر دخۆت.
۵. كەنى لدەف نىيە ب يەك جارى.

فەلما رەشىد مزوئىرى

رەشىد مزوئىرى ناسراو (ب رەشى تويى)

چىبايى رەش (كېداركا) دەرۋەرا مزوئىرىيان، جەي (۷) ئەندامىن مالا رەشىد مزوئىرى ئى شەھىد كرى و ژ فرۆكا ھەلىكۆبتەر بەردايەق خوارى

جەسىم نىسەر گۆرۈن شەھىدان، كىداركان دەقەرا مزویری ژووریا

میر حەیدەر کریم توی دگەل زاروکین خۆ ل رۇسیایی ۱۹۵۷ تاشکەند

زەکیا
حەیدەر
رەشید

سەمیرا
رەشید
مزویری

مەگروم سەلام ئەرگۆشى

خیزانا جادین جادر ئەرگوشیە، حکۆمەتا عیراقی یا بەری هەقزینی
وی ل (۱۰-۸-۱۹۸۳) دگەل تەق نیرینین بارزانیاں درە شبگیریەکی دا
دگرن و بیسەروشوین دکەن، باری دەروونی مەگروومی رۆژ بۆ رۆژی
خراپتر لیھات و ژ خانی نەدھاتە دەری ماوی (۲۷) سالانە دیەك
ژووردا ژیا نا خوہ بسەر دبەت ل (۲۷-۵-۲۰۰۸) مە سەرەدانا شارە
دیئی هەریری کر و دگەل (میکائیل سەلام) برایی مەگروم خانمی
رۆینشتین ژبۆ زیدەتر شارەزای رەوشا ژیا نا وی ببین ریژداری گوتن :
ئەز چەندین سالە ئاوارە بووم ل ئیرانی ئەقە یەك دووسالەكە ئەز
قەگەریایەقە کوردستانی و مالا من یا ل دیا نا، ئەم ژى زۆر بۆ
دعاجزین خودی مالا دووژمنان خراب بکەتن چەوا بەختی وی
رەشکرن، باری دەروونی وی یی تیک چووی چنزانیت تنی گوتن

كرىت و نەھەزى دىبىزىت كەس لەمەزى ناناسىت ئەو بخۆ ھەريا

دخانىي خۆدا ئەڤ
مالەزى ماوي (۱۳-
۱۴) سالانە زىي
خانىاندا ھاتىنە لالى
مەگرومى وەكى
كارەكى مرۆقى
چاقى خوە ددەنى
ئەم زى لدويف

شيانا خوە ھەوكاريا وي دكەين و سوپاسيا (سەكنا) خانمى و مالا
وان دكەين ل سەر وي ئەركى پىرۆزى مرۆقى يى بەرامبەر خوشكا من
ئەنجام ددەن.^۱

ھەرودەسا (سەكنايى) گۆتن:
ماوي (۱۳-۱۴) سالايە ئەز
وەكى دايكا خوە چاقى خۆ
ددەمى، ھەمى جىرانىن مە
دزانن كانى ئەز چەند دگەل يا
باشم ئەز چ خوارنى ددەمە

زارۆكىن خۆ وي خارنى ددەمە مەگرومى زى دلى من زۆر پى دسوژىتىن

^۱ - (۲۰۰۸-۵-۲۵) چاڤىكەفتن دگەل مكاڤىل سەلام ئەرگوشى، كۆمەلگە ھا ھەريرى

چ نزانىت ۋە ناكەت كەس بچىتە ژورا ۋى لى بوو من چ دەنگان ناكەت، بە لى ئەز زور ماندى دىم ھەتا سەرى ۋى دشوم چىنكو خارن و قەخوارن ھەمى كاروكىرارين ۋى دقى ژوريدانە، ئەو يا خافىن بيت يان قريژى نزانىت بو ۋى ۋەكى يەكن، تو بكوژى ژ خانى ناھىتە دەر چ تشت پىرا ۋى نىنە تنى گوتنىن كرىت دىيژىتن، براستى ئەز بەس بو خاترا خودى چاقى خو ددەمى ھەتا نوکەژى كەسەكى ھەقكاريا من نەكرىە، ئەز يا ئامادەمە ھەتا رۆژا مرنى ۋەكى زاروكىن خو بخودان بکەم ئەگەر كارەكى گرانە چىنكو ئەم دمالاخودا (۸) كەسین زاروكىن من دساقانە خەسويا من پىرەژنە تنى ئەز دكارم كارىكەم، مەگرزىمى ژى ۋەك زاروكان دشوم و خافىن دكەم.

ۋەسا بئاۋايەكى نەرم جوان رەفتار دگەل مەگرومى ئەنجام ددان مروقايەتى ژىدبارى و مروقى خۆزى ب مروقبوننا ۋىرا دخواست. بو زىدەتر شارەزابونى ژ رەوش و ژيانا مەگروم خانمى بىين مە سەرەدانا كچا ۋى كر چما ۋەك دايك چاقى خو نا دەتە دايكا خو!!! . (ئەقلىما جادين ماھر) ژ دايكبويا سالا (۱۹۷۵) خودانا دوو زاروكانە گوتن :

دايكا من ژنەكا باش و تەندروست بوو ئەز گەلەك ب جوانى يا مەزنكرى لى پىشتى گرتنا بابى من رەوشا ژيانا ۋى ژ لايى دەروونىقە زور خراپ بوو رۆژ بو رۆژى خرابتر ليھات ھەتا گەھشتىە ئەقى ئاستى. ئەزژى زور بو دايكا خو يا عاجزم و ھەرگاڧ دللى من يى پىقە

^۱ - (۸- ۵- ۲۰۱۰) چاڧىكەفتن دگەل، سەكنا، كۆمەلگەھا ھەرىرى.

لى منرى دوو زارووك يين ھەي يەك ژووان (۱۲) سالە دەست مېشە دەستين مندا شەلەلە دەماغى يا ھەي مېرى من نەخۇشيا سوکەريى يا قەگرتى ھەرگاڧيى ل نەخوشخانا، ئەز دناقبەرا قان نەخۇشاو دايكا خۇدا يا گيژ بووى.^۱

دەمى ئەز دچم
دايكا خۇ دبينم بوى
ئاوايى شەپرزەو
ئالوز، دلى من
قەپات دبیت ئەز
خۇ پاناگرم ھندى
ھند عاجز دېم،

لەورا ئەز وەك پيدقى نەشيم چاقى خۇ بدەمە دايكا خۇ، ئەز زۆر زۆر سوپاسيا سەكنا خانمى و مالا وى دكەم بۆ وى كارى پيرۆزى ئەنجام ددەن براستى ھەتا مرنى ئەم قەرزارى وانين ل پاش سەرەدانا مەيا مەيدانى مە چەند پيشنيارەك بەرزكرنەقە بۆ وەزيرا كاروبارى شەھيدان و ئەنفالكریان سەبارەت باشتكرنا رەوشا ژيانا مەگرمى وەوزيرا ھيژا (د. چنار سەعدە بدوللا) ب ھەمى ئاوايەكى پشتگيريا مە كر بۆ چيكرنا ژوورەكا تايبەت و دابينكرنا پيدقياتين ژيانى سوپاس بۆ وەزيرا ھيژاو كارمەندين نوسينگەھا كاروبارين شەھيدان

۱ - (۲۰۱۰-۵-۸) چاڧيىكەفتن دگەل، ئەقلىما جادين ماھر، كۆمەلگەھا ھەريرى.

خانئىي مەگرومى بەرى ئاڧاكىرنى و پىشتى ئاڧاكىرنى

خيزانا مه گرومى
بخودان دكه ت

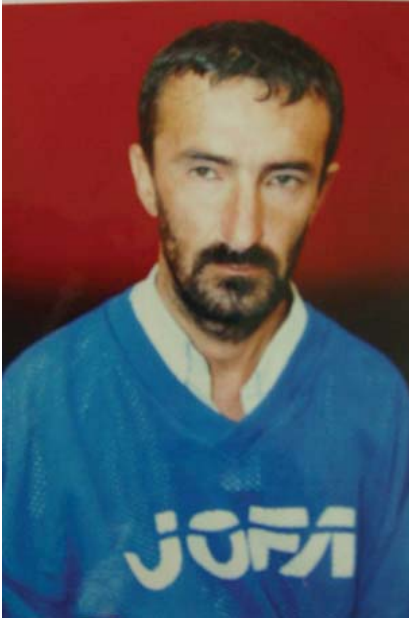

سوپاسىيا وه زىرا كاروبارىين
شه هيدان و ئەنڧالكراوان
(د.چنار سعد عبدالله)
دكهين، ل پاش به لاق كرنا
قى راپورتى، هه مى
پيتڧياتيت بو هاوسه را
جينۆسايدكرى دابين كرن،
د گهل دروستكرنا ژوره كا
تاييه ت.

شىروان ساير رەسۆل

ئەز (۲۰) سالان ھاتم ھوكمەكرن
كچا من شەھىد بوو، كورې من دىنبوو
چەند جاران مالا من دەربەدەرو
ئاوارە بوويە

ژبو زىدە تر شارە زابونى ل رەشا ژيانا وان كەسین ب ئەگە را
چە كین داگیر كە رین كۆردستانى ھۆشى خو ژدەست دای و بارى
دەروونىيى وان تىكچووى ل ۲۳-۲-۲۰۱۰ مە سەرەدانا مالا ساير
رەسۆل ھەمە دەمىنى كر ل باژىرى كۆيى، دا پىزانىنان كۆمبەكەين ل
سەر چەوانىيا تىكچوونا بارى دەروونىيى شىروان سايرى، مام ساير
كو خەلكى گوندى دۆندارانە بقى ئاوايى بۆمە ھاتە ئاخفتن :

مالا مە ھەر ژ كە قندا مالە كا كورد پەرور بوونە ب ئەگەرا كوردایەتیی چەندین كارەسات یین ب سەری من و زارۆكین من ھاتی ئەز (۲۰) سالان ھاتم ھوكمەرن كچا من شەھیدبوو، كورپی من دینبوو چەند جاران مالا من دەربەدەر ئاوارەبووبە، ل ساللا ۱۹۷۶ پۆلیسین بەعسیان ھاتن ئەز گرتم برمە دائیرا ئیستخباراتا ھەولیری، پاشان قەگواستینە كەركوكی و گرتیگەھا (ئەبۆ غریب) بۆ ماى (۲۰) سالان ھوكم كرم، ل ساللا ۱۹۷۹ ئەز بەر لیبورینا گشتی كەفتم ل پاش سى سال و دەھە مانگان ئەز ئازادبووم و قەگەریامەقە ناڤ زارۆكین خو لی مە چ ئازادی نەبوون ھەمی رۆژا بەعسی بدویف مەقەبوون.

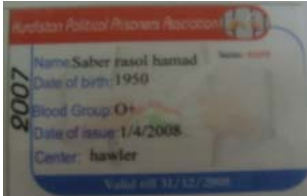

كورپی من (شیروان ساپیر)
ژ دایكبووی ساللا (۱۹۷۳)
ھەتا پۆلا سی ناوەندی
خواندبوو یەكبوو ژ قوتابیین
زیرەكین گوندی وی دناڤ
ریخستنین یەكەتی نیشتمانی
كوردستانی دا كاردكر ساللا

۱۹۸۷ ب كارەكی تپیا (۱۲) سۆران ب تەرەكتوری دچیتە باژییری كوی ل تەنیشت گوندی ھەواوان بریکێقە ھەلیكۆپتەرین رژیما بەعسیان تەقەى ل وان دكەن ئەو خو ژ تەرەكتوری فرەدەنە خواری دچنە بن پری لی مخابن دگەل تەقەى سی كەس شەھید دبن ژوانا (ئەحیا سەلام تەھا، مزەفەر شوكری، كورپی ئەحمەدی دونداری) كو ئەو بخو

زارۇك بوو شەھىد بوون ھەر ھەروەسا كورئى من (شېروان) دگەل خالى خۆ
رزگار تەيفۆر سالخى ۋە ئەردەلان كۆي بريندار بوون
برينا كورئى من گەلەكا گران بوو ھەمى لەشى ۋى بېوونە ساچمە
ساچمەك چوپە دناڧ سەرى ۋىدا كارىگەرى ل سەر دەماخى ۋى كرىە
ۋ دەستەك ۋ پىەكى ۋى شەلەل بوونە، ھزرو ھۆش نەمايە تنى
دبېژىت (ژنت ھىناۋە) ئەڧ گۆتنە دەمى نەشتەرگەرى بو كرى
پەرسىتاران بەرى بى ھۆشىي يا گوتىي ھەر ل بىرا ۋى يا ماي ،
نھاژى چ ھۆش ۋ ھزر نەماينە ھەر رۆژەكى ل جھەكى يە گەلەك جاران
ل سەر جادان خەلك بوخۆ ترانا يى دكەن ۋ دبېژنى (شېرە شىت) لى
ئەو مروفقەكى بى زيانە تنى ئەم پېڧە ماندى دبىن ھەتا دشۆين ۋ
ڧەدشۆين چنكۆ ئە چ ل قان تىشتان نزانىت براستى ئەزو داىكا ۋى
زۆر بو عاجز دبىن دمى دبىنين ئەو گەنجى جوان ۋ ججىل ھوسا
رەزىل بوويە ۋمە چ بو پىچى نابىت ھەر دكتورەكى ئەم دبەينە دەف
دبېژىت ئەڧ ساچمە يا ل سەر مېشكى ۋى ئەگەر دەربىنين دى مرىت،
رۆژانە وژدانا مە ئازار دەت، سەرڧان ھەمى خەمانرا سالا (۱۹۹۴)
ژى دناڧبەرا شەرى ناڧخۇدا كچا من (نەشمىلا) د تەمەنى (۱۴)
سالىي دا شەھىد بوو، ژيانا مە ھەمى ئىشو ئازارو ئەشكەنجەدان
بوويە .^۱

^۱ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىكەڧتن دگەل سابىر رەسول، شارى كۆيى.

جەهین برینیڤ توپبارانی ل سەر پێشتا شیروان سابیری

زاهر قادر زاهر ھۆستانى

خەلكى گوندى ھۆستانە ل دەقەرا بارزان ھۆزا بەرۆڭيان، ل سالا ۱۹۴۵ مشەختى ئىرانى بوويە و دكۆمارا كوردستانى دا ل مھابادى بوپە پيشمەرگە سالا ۱۹۴۷ دگەل (۵۰۰) ھەقالين بارزانى چوويە رۆسيائى، ھەك زۆر ژ ھەقالين خۆ دوو ژنان ل رۆسى دئىنيت و سى زارۆك ژى قاليايى ھەدبن بناقئين (تاھر، عەيشا،) ناقى زارۆكەكى وى دگەل ژنا دوويى نەھاتىە زانين، بۆ ماويى (۱۲) سالان ل رۆسيائى دمينەقە ل (۱۹۵۹) قەدگەريپتە كوردستانى زمانى (كوردى، رۆسى، عەرەبى) دزانى، سالا ۱۹۶۱ دووبارە دبیتەق پيشمەرگە ھەر ل بەرۆكئين شەرى دبیت و واجبى وى يى پيشمەرگايەتییى بزۆرى ل حاجى ئومەران دبیت، دوو جارار ھەولا وى يەكى ددەت بقاچاغى بچیتە رۆسيائى دەف زارۆكئين خۆ لى كەسوكارين وى ناھيلن بتنى خۆ ل ريكا قاچاغ بدەت ، سالا ۱۹۷۵ حكۆمەتا ئىراقى بزۆر رادگوئين باشورى ئىراقى ل پاريزگەھا ديوانىي قەزا عەفەك كۆمەلگەھا ژمارە دوو ئاكنجى دكەن، ل دائىرا شارەوانى دەيتە دامەزراندن ھەتا سالا (۱۹۷۸)، ل پاش قان ھەمى راگواستن و كۆچ و كۆچبەريان و كەشو ھەوايى خراپ و توزو تويخ و ئاڧا سويرو ئازارو ئەشكەنجەدانى ژ لايى

حكۆمه تا ئىراقى قە و ژ دەست دانا ژن و زارۆكئىن خو دويركه فتن ل
جهى لى ژئىدايكبووى بو ئەگه را وى يه كى بارى دەرروونى وى ب ثقافى
تئىكچوو، هەر كه سه كى گه هشتبايى دا بيژئيتى تو دزانى زارۆكئىن من
يئىن ل سوڧئيه تى ماى هەر رۆژه كى دچوو ماله كى دوئماهيكى ل
بيابانئىت عه فهك به زربوو بناق توژو توئخى كه فت، بو ماوى چه ند
هه يقه كان خه لك لى دگه پيا و لى دپرسى لى ب يهك جارى به زربوو هه تا
قئىگافى يئىي خه به ره و بيسه روشوين و وندايه كه س نزانئىت چ بسه رى
وى هاتئيه

(ئەڧ زانئيارئيه من ژ برازى زاهرى، وه لى زوبه ير قادر زاهرى وه رگرتن)

عەلى شىخە مستەفا حەمەد و ئەدىبە عەولا بايز

لەروارە ۱۵-۸-۲۰۰۸ مە سەردانا دۆلا باليسانى كرى ژبو ژنيزىكە
ئاگەدارى رەوشا بەركەفتيىن ئەنفال و كيميا بارانا دەقەرى بىين، بۆمە
خويابوو كو خەلكى دەقەرى زۆر بجوامىرى خەبات و بەرخۆدان يا
كرى د شۆرشين دژبەرى رژيما گۆر بگۆرا بەعسيان هاتيه
ئەنجامدان، لەورا حكۆمەتى بخرابترين رەفتارين نەمرۆقانه بەرام بەر
خەلكى هەزارو بەلەنگاز ئەنجام دايەنە بگرە ژگرتن و كوشتن و هەتا
ئەنفال و كيميا بارنى كۆ بسەدان شەهيد و بريندار دانە و سەدان و
هزاران خيزان دقى دەقەرى دا سەرگەردان و مال ويران بوونە.

سەبارەت قى مالوئىرانىي ئەڧ دوو بەريزىن سەرى بقى ئاۋايى خوارى
 بۆمە ھاتنە ئاخافتن : ئەزەلى شىخە ژ دايكبووى (۱۹۵۳) خەلكى
 ناحيا باليسانى مە ژ خانەۋادەكا ھەژارو بەلەنگازم و خودانى (۵)
 شەھيدا مە سى زارۆك و مام و برا، ئەم موژىلى كاروبارىن كشتوكالى
 بووين ل (۱۶-۴-۱۹۸۷) بەعسيان ب چەكىن قەدەغەكرى باليسان و
 شىخ ۋەسانان بردومان كر خەلك بزۆرى بەرف شەكەفتان چوون
 دەنگى سارۆخان يى مەزن نەبوو دويكەلا وان يا سى بوو، بىنا
 ميۋەى و باروتى تىكەل بىوو، ئەم بريندار نەبووين ب ساچمەو
 كولان، مەگۆت چىنيە لى پاش دەمەكى كورت زاروكىن من شىنبوون
 كۆخين ۋەھلاقىت بىنا وان تەنگ بوو دوئىما ھىكى ئەزو دايكا وان
 ئەدبىبەژى كەفتىن، ۋى دەمى ئەم دمالا خۇدا (۱۱) كەسبوين بابى من
 و مامى من (حەسەن مستەفا ئەحمەد) دگەل مەدابوون، ئەم ھەمى
 بى چارەبوين و كەفتىن، حكۆمەتى ھىدى ھىدى ژ لايى خەلىفانى قە
 ھىرش ئىنا سەر مە ھەمى رىك ھاتبوونە گرتن تنى رىكا بىتۋاتە
 مابوو، خەلك د ھاۋارا مەھات ھەمى ژن و زارۆك سوارى تەرەكتۆران
 كرن ب ھەر ئاۋايەكى گەھاندنە رانىي، شىخ محەمەدى دەرەشى دگەل
 خالد حاجى زاروكىن من ل پىشتا خۆ كرىبوون ھەتا گەھاندىە سەر
 جادى سوارى تەرەكتۆرى كرىبوون، ئەز ژى بريندارى و كۆرەى
 شەقەك و رۆژەكان لىن بەرەكى كەفتبووم لىبەر بارانى، شوكر بۆ
 خودى باران بارى، ئەگەر ئەو باۋ باران نەھاتبان ئەم ھەمى دامرىن،
 دەمى ئەز ژى ۋەكى ھەمى خەلكى دى قەگۋاستىيە نەخۇش خانە

رانىيى من كەس بچاقان نەددىت وەكى رۆژا حەشرى بۆ ھەريەكى
 ھەوار دكرە زارۆكىن خۆو دايك و بابىن خۆ، دەمى من گازى زاروكىن
 خۆ و باب و مامى خۆدكر كەس بەرسقا من نەدداقە من وەسا ھزر دكر
 ھەمى يىن مرى تنى ئەزىي مای دوو دكتورا زۆر ھاوكارىيا مەدكر
 (دكتور ئەھەد) دگەل خىزانا خۆ كوردبوون، ئەم ل تەنگاڧيا نەخۆش
 خانى برىنە سلىمانىي دوو كەسىن دن دگەل مندا بوون ناڧىن وان
 (حسىن ھەمەد شىنكو، مام خرشىد) مام خرشىد شەھىدبوو ئەز
 حسىن ماين ئەم زور دبرىندار بووین، ل نەخۆشخانى دەمى زانى ئەم
 بچەكى كىمىيىي برىندار بووینە چ دەرمان نەدانە مە، پاشان زۆر ژ
 خەلكى دۆلا بالىسانى ئىنانە دەفمە ل نەخۆشخانا سلىمانىي بەلى
 چاڧىن من دتارى بوون من كەس نەددىت ، لى من گوھ لى بوو يەكى
 گوتن (۲۹) كەس دڧى ژورىدانە، وان كەسان ڧيا بگەنەف زارۆكىن
 خۆ گۆتە يەك دوو بى دەرمان ئەم چىكەين دابچىنە ھەولپىرى ژن و
 زاروكىن مە ھەمى برنە ھەولپىرى بۆ چارەسەرىي سەيارەك ئىنا ھەمى
 سواربوون ئەز و مام حسىن ھەمەد شىنك دكۆرەبووین ھەر ل دۆر
 سەيارى د سڧىپاين مەنەدزانى دى چەوا سوار بىن، ئوتومبىل چوو
 ئەم ھىلاين كەسەكى خىرخواز، بوى رەنگى ئەم دىتبووین زۆر بۆ مە
 عاجز ببوو، ھاتە دەف مە ئەم برىنە مالا خۆ رۆژا پاشتر چوو بۆ لالى
 دكتورەكى ل نەخۆشخانى گوتى ئەقان دووكەسان چارەسەر بگە
 كونەھە شڧىدى ھەتا سىپىدى نەنڧستىنە زۆر دنەخۆش، دكتورى
 گوتى بىنە داخل بگە بە بلا ببىژن لەھىم و ئوكسجىنا ئەمىن سۆتى

نەوك حكوّمەت دىّ من گرىت، دووبارە رۆژا پاشتر ئەم داخلى بووين ل نەخۇشخانا سلىمانىي، چارەسەريا مە هاتەكرن بەلى مە نەكەسىّ خىرخواز دىت و ناسى نە دكتور چونكو چاقىن مە دكۆرەبوون، يەك دوو رۆژا ئەم ماين جاب ژ ھەوليرىّ هات بو ئەمنا سلىمانىي گوتى ھەر كەسەك ل نەخۇشخانىّ بيت دەستبەسەر بكەن ھەتا جوابىّ بۆ ھنگۆ رەوانە دكەين، ئەز مام خۆرشىد ل ژۆرەكىّ كرىن دوو سەرباز ل بەر دەرگەھىّ دانابوون زىرەقانى لمە دكر، (۱۱) ھەيقان ئەم د تواريا نەخۇشخانىّ دابووين بابىّ من و براىيّ حسيّنى لمە گەريا بوون زانى بوو ئەم يىن نەخۇشخانىّ دا، دگەل ھندەك ژ ئەندامىن حزبىّ ھەول دابوو مە رزگار بكەن ئەو كەسىن ھاوكاريا وان كرى مە رزگار بكەن يەك سەرب (نەوشىروان مستەفاي) بوو يىّ دن ژى سەرب پارتيا ديموكراتا كوردستانىّ بوو ناقىّ وى مىلازم (مەمەد سەيد) چەمچەمالى بوو، ئەم ھاتىنە مالەكىّ من بابىّ خۆ دىت گوتن باب زارۆكىن تە دساخن ل مالا خەزويرىّ تەنە ل گوندىّ سيساوا باش بوى ھون نەھاتىيە ھەوليرىّ ئەويّن ھاتىە ھەوليرىّ حكوّمەتىّ ھەمى يىن بىّ سەرو شوين كرى مامىّ تەژى (حەسەن مستەفا ئەحمەد) يىّ دگەل وان بەزركرى، مە بىر لوىّ چەندىّ كرهقە چەوال سلىمانىيّ قەگەريين ھەوليرىّ بابىّ من گوت (حسيّن حەمەد شىنكو) پىرەمپىرە بلا قەگەرييت ھەوليرىّ كەس نزانىت كانىّ كىيە، توژى مەخەلفى (نەچويە سەربازىي) دىّ تەكرن، ھەرە رانىيّ مالا خزمىن حسيّنى ل وپرىّ دىّ جاش ھاوكاريا تەكەن ھەتا لايىّ بيتواتى، پاشان بپيان و

قاچاخ هه‌ر هه‌ر گوندی سیساوا ده‌ف زارۆکیڤ خۆ، من گوھی خۆ دا بابی خۆ ئەز هاتم، نیزیکی بێتواتی بۆم خه‌لکی گۆتن فه‌جا (مسته‌فا زینوی) هه‌می یێن بوویه پێشمه‌رگ، حکومه‌تی دووباره‌ باليسان ب چه‌کیڤ فسفۆر بوردمانکر دوو پێشمه‌رگه‌ شه‌هیدبوون، ب هه‌رحاله‌کی بیت ئەز گه‌هه‌شتمه‌ گوندی سیساوا من زارۆکیڤ خودیتن (٥) من گۆته‌ خیزانا خۆ کانێ (عه‌بدولباست و هاوژین) گۆته‌ من هه‌ردوو یێن شه‌هیدبووی، چنکۆ ئەز نه‌چووبومه‌ سه‌ربازیی حکومه‌ت دا من کریت و مالا خه‌زویری من عاجز که‌تن، من هنده‌ک که‌لو په‌ل په‌یدا کرن و مالا خۆ بره‌ دناڤ کافلی قوتابخانی دا ل نیزیکی سپیلی، پاشان گوندی سیساواژی وێران کرو راگواستنه‌ ناڤ کۆمه‌لگه‌ها باسرمی، حکومه‌ت هات ب ئوتوموبیلا دگه‌ریا ب بلندگویان هه‌وار دکر که‌سێن فیروا مه‌خه‌لف ئەگه‌ر عۆ ته‌سلیمی حکومه‌تی نه‌که‌ن ل کیری دگرن ل ویری دی ره‌می که‌ن، منژی گۆته‌ بابی خۆو زارۆکیڤ خۆ ماهه‌تاکه‌نکی ئەز دی یی قاچاخ بم نه‌وه‌ک من بگرن بۆ هنگۆژی کیشا درۆست بکه‌ن ئەز دی خۆ ته‌حویلی حکومه‌تی ده‌م، ئەز چووم ل هه‌ریری من خۆ ته‌حویل دا خه‌لک گه‌له‌ک بوون ئەم هه‌می سواری مه‌نشه‌ئا کرین برینه‌ دیوانیی پاشان برینه‌ نه‌جه‌ف جلکێن کوردی ژبه‌رمه‌کرن و یێن سه‌ربازی کرنه‌ به‌ر مه‌ و برینه‌ رومیله‌ لایی به‌سرا لپاش چه‌ند هه‌یفه‌کان ئەم به‌ر عه‌فوی که‌فتین و ته‌سریح کرین و فه‌گه‌ریاينه‌فه‌ ناڤ زارۆکیڤ خۆ لی مخابن ده‌می ئەز فه‌گه‌ریایی زیله‌کا سه‌ربازی ل برایی من (مسته‌فا شیخه‌ مسته‌فا)ی و که‌سه‌کی دی دا

هەردووک کوشتن، ل راپهرينا سالا ١٩٩١ دگه‌ل کۆرەوا مليونيا گه‌لى کورد مالا خو من بره ئيرانى ل پشت ديانا مامه‌قه، پاش مفاوزاتى قه‌گه‌پيامه قه سەر مالوملكى خويى كه‌ئن ل باليسانى هه‌تا نها ئەز ژيانا خو دقئى كولكى دا بسەر دبه‌م خودانى (٥) شه‌هيدامه سى زاروك و مام و برايەكى، خه‌لك هه‌مى بو خودانى مه‌رزيه و مونىكا و قه‌سرو قه‌مه‌را، من ژى يين هه‌ى ئەق كه‌رهو ئەق كاقله، سوپاس بو يه‌زدانى مه‌زن كو ئەقرو ئەز يى نازادوو سه‌ربه‌ستم و يه‌كه‌م كه‌س بووم دگه‌ل خيزانا خو ل (٢١-٨-٢٠٠٦) ل دادگه‌ها تاوانين ئيراقى يا بلند، مه‌ردانه به‌رامبه‌ر خوين مژوو مروفق كوژان راوه‌ستاي ل يه‌كه‌م دانىشتنا ل سه‌ر ئەنڧالان هاتيه‌ كرن، من گوتيه‌ تاوانباران ئەقه‌يه‌ جه‌ئى تاغوت و زالمين وه‌ك هه‌وه‌ كو ب ئەگه‌را وئى زولم و زوريا هنكو لمن و زاروك و كه‌سوکارو گه‌لى من كرى خودى هوون رسواو سه‌ر شوپكرن لبه‌ر چقى دنيايى ئەژى سه‌ربه‌رز و سه‌رفيراز.

دوو شه‌هيدى كيمباران و ئەنڧالكردى ده‌قري باليسان و دهروربه‌رى

ھەر ھەرسا (ئەدبىيا ەھولا بايز) خىزانا مام ەلى شىخەيە گۆتن:

دەمى ئەم كىمىباران كرىن ئەزو زارۆكىن خو بەھەقرا بووين
 خەلكى ئەم گەھاندینە ناڧ ەھەربانا تەرەكتۆرى و رەوانەى رانىئى
 كرىن من ل نەخۆش خانى ھەر دكرە ھەوار زارۆكىن من بەزرنەكەن
 ئەزا كورەبووى ھەوار ھەوارا خەلكى بوو ەكى رۆژا ھەشرى بوو،
 ھەڧزىنى من لمە بەزربوو مەنەزانى يى چوويە سلىمانى، خەزوىرى
 من گوھ ل ھەوارىن من بوو گۆتن ئەدبىبە نەترسە زارۆك ھەمى يى
 لدەف من، دەمى من گوھ ل دەنگى وى بووى ئەز نۆر خۆشحال بووم،
 دووماھىكى بەھەسى ھاتن گۆتن دى ھەو ەھەبىنە ھەولپىرى چارەسەريا
 ە باشتر كەين، ئەم ھەمى سوار كرىن ل ھەولپىرى برىنە سەربازگەھا
 رەشكىنى گرتىخانى دەمى خەزوىرى من زارۆكىن من ئىنايە دەف من
 سەربازەكى نەھىلا بەھتە دەف مە گوتى ئەڧەھەمى دەست بسەرن و
 گرتىنە، وى دەمى ئەو چوو خۆڧەدزى دەرباز بوو، بى دەرمان
 خوارن و ڧەخوارن ئەم دگرتىخانى دا ماينەڧە زارۆكى من
 (ەبدولباست ەلى) مر مەنەزانى چەواڧەشارت ، رۆژەكى ئەم ھەمى
 ئىناينە ناڧ ەھوشا گرتىخانى ژن و مىر لىك جودا كرن، رۆژەكا بەھىز
 بوو چاڧىن مە دبىرىندار بوون پى رانەدبوون و روندك دكرن مىر ھەمى
 سواری پاسان كرن و برن و بەرزەكرن، ئەم ژن و زارۆك ژى ئىناين
 سواری زىل و لورىان كرىن ئىناينە گوندى جۆلەمىرگى ڧرەداينە
 خوارى و گۆتە مە ھوون كەسوكارىن تىكدەرانن ھەپنە دەف وان،
 دووماھىكى خەلكى خەلىفانى زانى كو ژن و زارۆكىن ڧرەداى ھاتن برنە

مالين خۆ ھەر ھندەك چوونە مالەكى، ئەمژى چووينە مالەكى مە سەرو جلكين خۆ شوشتن و بېھنا خۆ قەدا خەزويرى من ھات ئەز و زارۆكين من قەدیتين و گۆتە مە عەلى زى يى ساخەول سلیمانىيە، كەيفا مە زۆر ھات و ئەم چووينە مالا بابى من گوندى سىساوا ل دەشتا ھەريرى ھەتا عەلى بقاچاغى ل سلیمانىيە قەگەپىيە، زارۆكەكا ديا من بناقى (ھاوژين عەلى) ژبەرگراڭيا گارىگەريا دەرمانى چوو بەردلوڧانیا خودى، زارۆكەك دن بناقى (وھف عەلى) من ھەبوو لپاش (۱۸) رۆژان ل ئەوژى مر، ھەروسا زارۆكەكى دى من ھەبوو ب نەدرۆستى ژ دايكبوو، ئەوژى چوو بەردلوڧانیا خودى، دویمایىكى دكتوراۋ نوژداران گۆتە من ژبەر گارىگەريا دەرمانى زارۆكين ھەو ە د درۆست نابن، بنەشتەرگەريى مالبچويكا من ئينا دەرى و ھاڧىت. قىڭاڧى من (۸) زارۆكين ماى (سەباح، ئامينا، نىرگز، سەردار، رىبوار، نەشميل، زىرين، ناسح) ھەر ھەشت دنەخۆشن، دوو ژوان يين ھەڧرويشى نەخۆشيين دەررونى بووى، نەدچنە دكتورى نەدھيلن دكتور بەرى خۆب دەنى ئەز ھەڧژينى خۆ دگەل (۸) زارۆكان بريندارين چەكين قەدەغەكرينە، بارى ژيانا مە زۆرى ئالوزو شەپرزەيە، ھەر رۆژ ئەم يى لدكتوران، تنى تىشتى دلى من پى خۆش ئەوبوو دەمى من ل بەغدا گوتیە تاوانبارين بەعسيان ما مەچ تاوان و گونەھ ھەبوو، ھەو ە ئەم بقى شىوى ھوڧانە بوردومان كرين زاروكين مە شەھيدكرن و ژيان لمە تال كر، دى بخۆن ئەو قەفەسا ھوون تيدا ئەنجامى بى گونەھييا زارۆكين كوردانە.

سەبارەت بەردەوامىا نەخۆشيان ژبەر كارىگەريا كىمىابارنى

(مام ەلى)گوتن :

۱. ەەرگاڧ ئەزل دكتۆرامە يان بخۆ، يان زارۆكىن من دنەخۆشن.
۲. سەرى مەدېشيت و سىنگى مە برىندارە.
۳. بېھنا من تەنگ دبىت و ژيان لەبەر من رەش دبىت.
۴. ئەز زۆرى بى زارم ژبەر لەش خورىانى و ەساسىي.
۵. ەردوو چاقىن من ەەرگاڧ سوورو برىندارن و دسوزن.

خشتا شەهیدوو بریندارین کیمیابارنا دۆلا بالیسانى سالیڻ (١٩٨٧-١٩٨٨)

ژ	ناقى گوندى و دهقەرى	بهروارى کیمیابارانی	ژمارا شەهیدان	ژمارا برینداران
١	بالیسان	١٦-٤-١٩٨٧	٢٩	٨٦
٢	شیخ وەسانان	١٦-٤-١٩٨٧	١٥٠	٢٤٠
٣	وهرى	١٥-٥-١٩٨٨	٤٢	٥٢
٤	مەلەکان، بلەى خواروو، بلەى سەروو	١٦-٤-١٩٨٧ ١٦-٦-١٩٨٧ ٢٧-٥-١٩٨٨	٣١	٢٧
٥	قاسماوهى بالیسان	٣١-٧-١٩٨٨	٦	١٨
٦	خەتى	٣١-٧-١٩٨٨	٧	٧
٧	ژمارا كەسێن چووی هەقکاریا خەلكى گوندى بالیسان و شیخ وەسانان بكەن			٤
٨	كەسێن ب کاریگەریا کیمیایی شەهید بووی لناقبەرا (١٩٨٧،٢٠٠٨) هەردوو گوندى بالیسان و شیخ وەسانان		٤٢	

خانىي مام
عه لى ل
باليسانى

مام عه لى
دگه ل
زاروكين
خويين
برينداردا

ويين مالا مام عه لى ژلايى (صابر خوشناو) شه هاتنه گرتن

رقم المنطقة / ٢٠٠٥
 رقم الشهادة / ٢٩٩٠٩٥
 التاريخ / ٢٠٠٦ / ١٤

شهادة الجنسية العراقية

بناءً من تعهد الشاهد يحيى عويش يار
 التي مسودة الجنسية أملاء الجنسية العراقية رقم
 ١ من قوائم الجنسية العراقية عند
 تاريخ الشهادة

الملاحظات (تكتب بالمعبر الأيمن)
 ١- اسم الشهادة
 ٢- الملاحظات
 ٣- اسم الأب الكامل عويش يار
 ٤- محل ولادة الشاهد
 ٥- اسم الأم الكامل اسماء
 ٦- محل ولادة الأم

تاريخ حائل الشهادة
 جهة الامام اليه التبرؤ

رقم الشهادة /
 التاريخ /

رقم المنطقة /
 رقم الشهادة / ٢٢٢٧٢
 التاريخ / ٢٠٠٦ / ١

شهادة الجنسية العراقية

بناءً من تعهد الشاهد
 التي مسودة الجنسية أملاء الجنسية العراقية رقم
 ١ من قوائم الجنسية العراقية عند
 تاريخ الشهادة

مدير الجنسية
 لابد أن هذه الشهادة مسودة طبقاً للشهادة
 المتقدمة اليه سابقاً

رقم الشهادة /
 التاريخ /

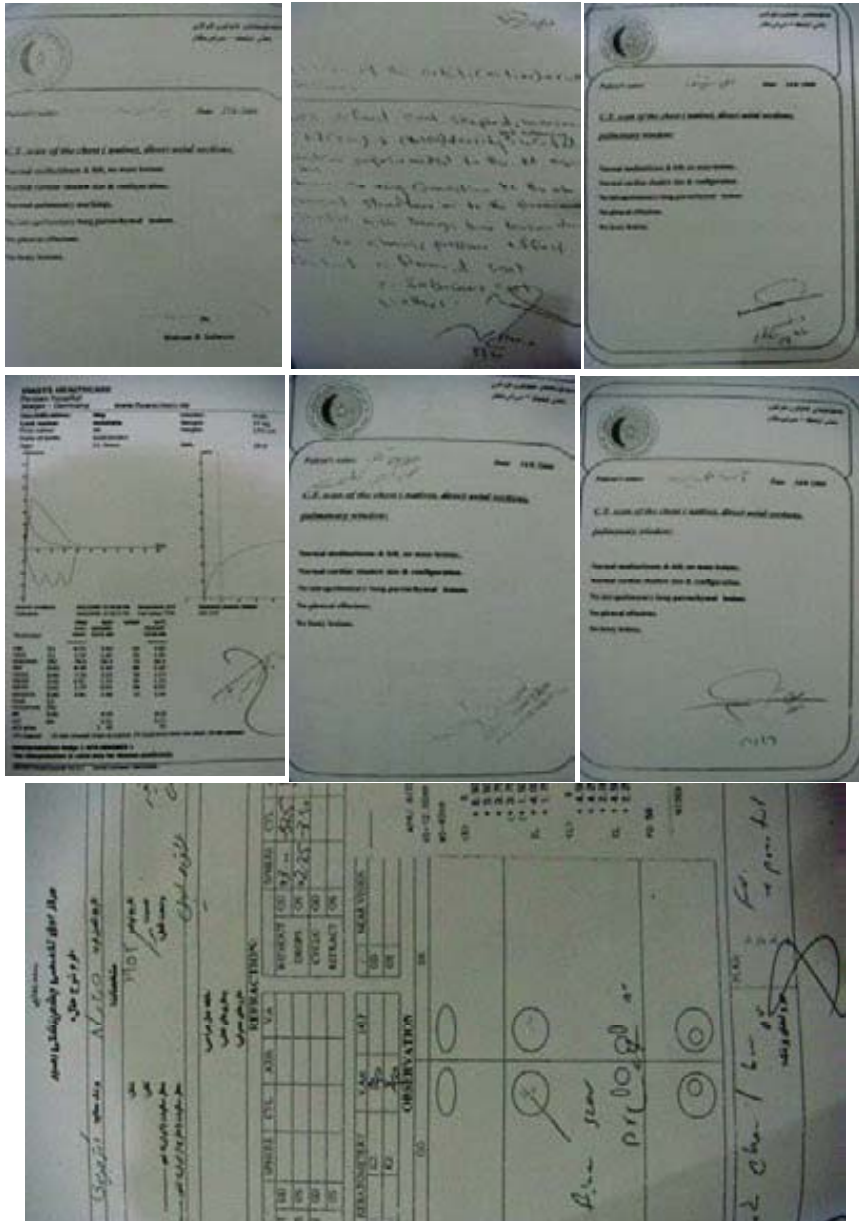
الملاحظات (تكتب بالمعبر الأيمن)
 ١- محل و تاريخ ولادة حامل الشهادة
 ٢- الملاحظات
 ٣- الملاحظات
 ٤- اسم الأب الكامل
 ٥- محل ولادة
 ٦- اسم الأم الكامل
 ٧- محل ولادة

تاريخ حائل الشهادة
 جهة الامام اليه التبرؤ

به لگه می ئاگادار کردنه قانام عه لی بۆ به رهه ق بونی

ل دادگه ها بالایا تاوانین عیراقی ل به غدا

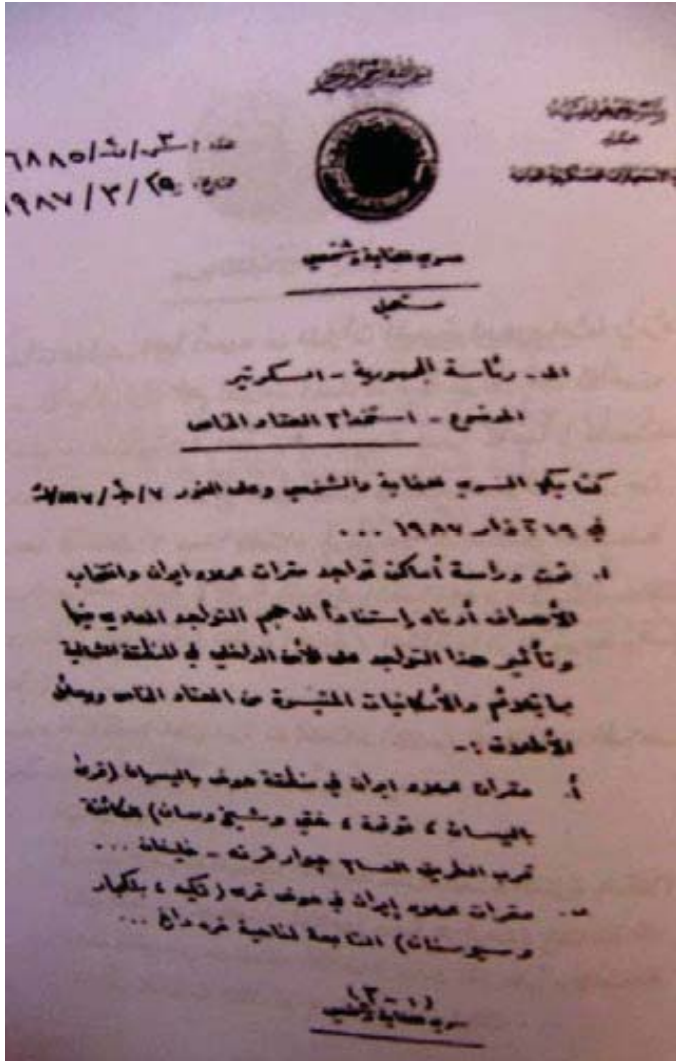

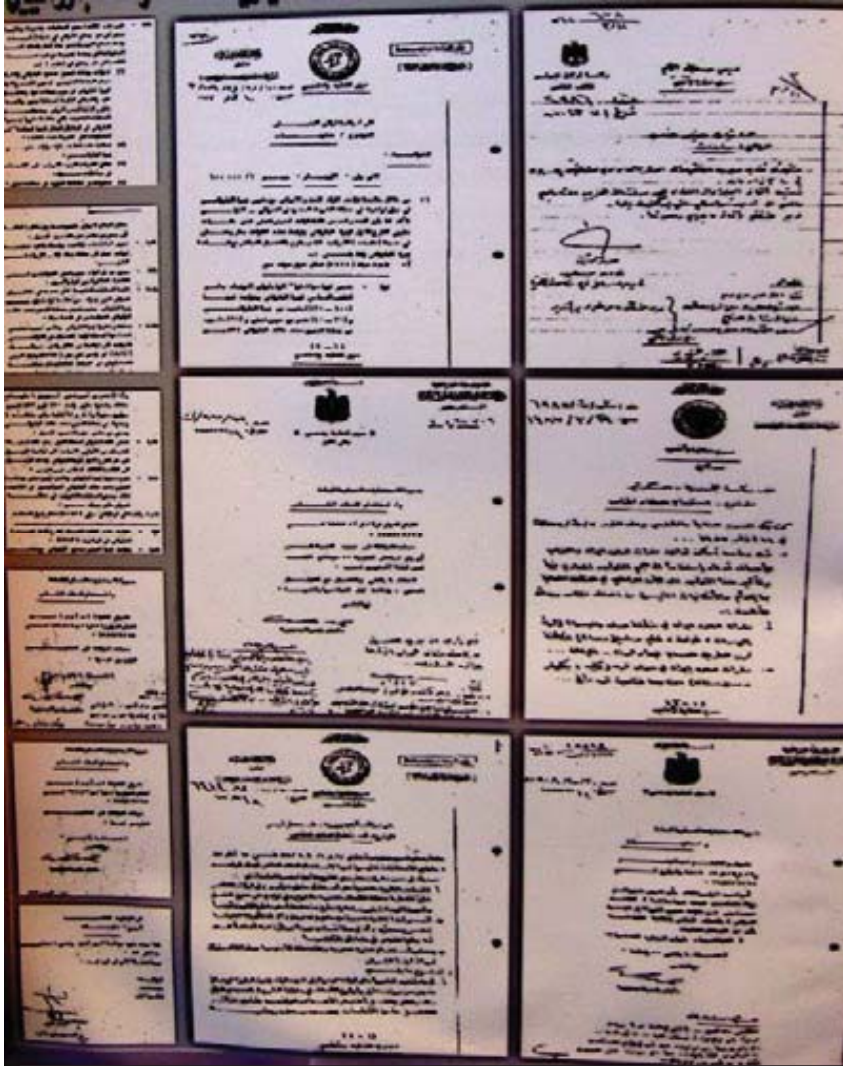
بەلگەهەین نەخۆشیی زارۆکەین مام عەلی برینداریین چەکەن کیمیای

وئىنن به ركه فتنن كىمىابارانا دولابالىسانى و ده وروبه ر، ل گۆقارا دىمەن
ژماره (١) هاتيه وه رگرتن.

بەلگە هێن کیمیا باران کرنا کوردستانی

دېنبون دناقبەرا ئەنفال و كىمىيارانان دا

چىرۆك و بسەرھاتىن كەسىن ھەقرويشى سەدمىن دەروونى دىن گەلەك زۆرن لى مخابن كىم دقى بواريدا كار ھاتىھە كرن ھەر بسەرھاتەكا ھاتىبىتە بەلاڤكرن ل پەرتووك و رۆژنامان و بدەست مەكەفتىبىت، ۋەك خۆ مەيا بەلاڤكرى يىن مەبخۆزى مەيدانى سەرھدانكرى تنى يا مە بچاقى خۆ دىتى و ل نىزىكرىن كەسى ۋى گوھىبىست بووى مەيا توماركرى و نڧىسىھە قە بى دەستكارى.

(شىت بوونى بىستون))

پىش نىوەرۆ بوو كۆنە ھەوارو سىبەرى پىرەدارو ئاو دپرەكانى (شىوھ قەمبەر) جمەى دەھات لە پىشمەرگەى دابراو و ماندووى تىپەكانى (قەرەچووغ) و (ھەولپىر) و (كەركۆك) لەپر لە سەرۆى ئىمەوھ بوۆ فركان فركان و ھاوار ھاوار.. ھەموو چىراپا ۋەستىن، مەسەلەى چى يە.. (فرىامان كەون فرىامان كەون! بىستون حەمەقالە شىت بووھ، ئەگەر زوو بە ھاوارى برادەران نەگەى

هەموویان دەکوژی) پێش من مامۆستا (کاروان) ی خوارزای شەهید (ئەنوەر حەسەن) چوو بوو زۆر هەولی دابوو، سوودی نەبوو.. منیش خۆم بەست و بە پەلە گەیشتم، خوا هەلناگری که چاوی بە من کەوت ساردبوو، زۆر شەرمی لێکردم، بە پەلە چەکەکە ی ئە من کرد، گرتی بە لولەکە ی داو تۆری هەلدا. دەستی کرد بە گریانێکی بەکۆل، هێندە بە خۆر فرمیسکی بە چاوەکانی دا هاتنە خوار، پیاوم دەویست دل ئارام بگری.. لێی توره بووم ها.. خێره وا شیت بووی، بۆ وا ئەم شەش حەوت هەقالەت پەستاو تە ئەم کە لاوێهوه، چیت لێ قەوماوه؟ له وهلامدا وتی : (بابەرۆ.. برا رۆ، کەسم رۆ.. چون شیت نەبم، لەم شەوانە ل خالخالانەوه بەناو هێزەکانی دووژمندا دزەم کرد.. خۆم گەیاندهوه (رەندی خان) ی گۆپتەپە، شەوه کە مانگە شەبوو، لەبەر تریفە ی مانگە کە دا، تەرمی خێزانە کە م و منالە کە م و دراوسێکانم لە پال رەزێکی هەلکروزاودا دۆزیهوه.. هەموو بە دەورو پشتی یە کە وه دەتگۆت خەویان لێکەوتوو، چەند بانگم کردن، چەند گریام، چەند پارامه وه کە سێکیان وه لامیان نەدامه وه.. هەموویان بە چەکی کیمیای شەهید بوو بوون کە چی ئەم هەقالانە نەبایان دیوو، نەباران، هێچ شەرم و حەیا ناکەن، هێچ حسابێک بۆ دلی من ناکەن، گۆرانی دەلێن..)

^١ - مەلا شاخی، ئەنفالی خال خالان، چاپخانە ی دانان، ٢٠٠١، ل ٢٢-٢٣ بی دەستکاریکن هاتیه نغیسین.

ئايە ئەنفال و تەقكوزيبان تنى كاريگه رى ل سەر كەسوكارىن قوربانيبان كريبه؟

بەرسقا قى پىرسى بىيى يەك دوو نەخپەرە، ئەق رەنگە كريبارو رەفتارانە تراژىدياييىن مرقۇيىنە وژدانانا ھەر كەسەكى ئازار ددەن يىن د بازنى مرقۇقاتىيى دا مابن و دەرەنەكەفتبن، راستە ئەقە كۆردن لى بەرى كوردبوونى ئەو مرقۇقن ئينسانن، بكم كوشتنا ئينسانان بقى ئاوايى ھوقانە ديمەنن سەرسوپھينەر و جەرگبىن كاريگه ريه كا مەزن ل سەر دەروونى مرقۇقى دكەن و مرقۇقى ھەقرويشى نائارامى و ئالوزيا دەروونى دكەن. نەمازە كەسپن ئەقان كريبارانە ئەنجام ددەن يان ديبين دكەقنە دبن گفاشتننن توندنن دەروونى دا.

ئەنفال مەسيحىيەك شىت دەكات

نوگرەسەلمان ئەو شوپنەيە كە ئەنفالكرائانى كورد تىدا ئاخىران و لەو شوپنە ھەجاج و پياوانى بەعس ئازارى ئەنفالكرائانىان دەدا ۋەك ئەوانەى لەوى رزگاربووى دەگىرنەۋە، دەكەۋىتە نزيك سەماۋە كە باۋكى داليا (۲۳) سال تىيدا ژياۋە، باۋكى داليا لە يادەۋەرى خۇيدا دەگەرئتەۋە بۆ ئەو سەرۋەخت و كاتانەى ھەلمەتى ئەنفال لە كوردستان جىبەجى دەكران ئەنفالكرائانىش بەسۋارى باسەو ئىفا دەگۈززانەۋە نوگرە سەلمان، دەگىرتەۋە برادەرىكى مەسيحيم ھەبوو

ناوی سەلاح سالم مەتی بوو. ئەبۆ سەرمەدیان پێی دەگۆت. نەقییە عەسکەری بوو. شەویک نەمدیت رۆژی دواتر هاتە مالی ئیمە هەردوو چاوی سوور ببوو، دیار بوو زۆر گریا بوو، گۆتم ئەبۆ سەرمەد خێرە دەلیی ئەو شەو خەفەربووی؟، گۆتی نەوللا ئەوەی ئەم شەو من بە چاوی خۆم بینیومە خۆیە کەس نەیبینی، گۆتی کوردیکی گەلێک زۆریان هینا لە ناوچەیهک کە لە نوگرە سەلمان دەردەجی بەرەو ریڭای حەج دەروا، بەو ریڭایە دەلێن کێلومیە واحد بەرەو عەر عەر دەروا لە وێشەو بەو سعودیە، ناحیەیهک لەوی هەیه پێیدەلێن بوسییه، لەویندەری چالی گەورە گەورە لێدەدرا کە چالەکانیان لێ دا ئەو خەلکەیان دەهینا خوارەو، بەس خەلکە کە چەند رۆژە، کە لە ریڭا بوون لەناو ئیفاکان نەهاتبوونە خوار، هیلاک و ماندوو ببوون مردوو حیساب بوون، هی وا هەبوو قاچی مردبوو بە راکێشان دەیانھینا خوارەو دەیان خستە ناو چالە کە کۆمە لە چە کدارێک کە دەرووبەری (٨-١٠) کەس دەبوون دەست ریژی ناو چالە کەیان دەکرد ئەوەی گولەیی بەرکەوتبایە و بمردبا تەواو، ئەوانی دیکە بە زیندوویی دختنە ناو چالە کەو خۆلیان بەسەردادەکردن. هەتا وەکو روحیان دەردەچوو، بەلام گۆتی ئەو جەماعەتی کە هاتبوون نەمزانی ئایە سەر بە دائیرەیی ئیستخبارات بوون یان دائیرەیی ئەمن بوون، ئیمەیان بردبوو بو ئەوەی حیمایهی ناوچە کە بیکەین. وەک باوکی دالیا گێرایەو دەوی ئەو رووداوە ئەو مەسیحیە وەک کەسیکی ئاسایی نەما، لە ژێر کاریگەری دیمەنەکانی زیندە بە چالکردنی

ئەنفال كراوهكان عەقلى لە دەستدا، ئەبۇ سەرمەد پياويكى زۆر بەرھەم بوو ، زۆر باش بوو، ھەتا ماوھىيەكى زۆر تىكچوو بو عەقلى لە سەر خۆ نەما بوو كە ئەو وەزەئى بە چاوى خۆى بينىبوو، بەردەوام باسى ئەو ئافرەت و مندالانەى دەكرد كە ئەو شەو خزانە ناو چالەكە .

١

گەلەك كەسین دن دنافا ئەنفال و تەفكۆزى كۆچ و كۆچبەريين بزۆردا ھەقرويشى نەخۆشيين دەروونى بوونە و درۆژنامەو گوڤاراندا ل سەر ھاتىيە نقيسين، ل مانگا (٥) بابەتەك ل رۆژناما ئاسۆ يا (٢٠١٠) ل سەر كچەكا ھەلەبجەى ھاتە بەلافكرن كۆ ماوى چەند سالان بوو ل ئىرانى بەزربوو، گاريگهريەك مەزن ل سەر دەروونى وى كربوو ب دەروونەكى ئانارم ل پاش (١٨) سالان كەسوكارين خۆ قەدبينيت و قەدگهرييتەقە بۆ ھەلەبجەى، ھەرەسا ئافرەتەكا دىيا كورد خەلكا ھەوليرى گەرەكا سىتاقان بناقى (رەحمە) ل كۆرەوا مليونيا گەلى

١- رۆژنامەى ميديا، ناسنامەى ئەو تاوانبارانە دە دۆزيتەو كە سەرى لە دادگاى بەغدا شپواندوو، ھەجج ماری زەردبوو، ژمارە (٢٦٤)، (٧-١١-٢٠٠٦) لاپەرە ٨ بى دەستكارى ھاتىە نقيسين.

*- ھەجج كىيە : بە پىي راپورتى رۆژنامەى ميديا كە لە (٧-١١-٢٠٠٦) بلاو بووتەو ، ھەجج خەلكى (زۆعەى) بوو لە پارىژگاى سەماو لە سالى ١٩٨٧ مولاژم ئەول بوو، بەھۆى ئەوھى زۆر ئازارى كورد و شىعەى دەدا لە دائىرەى ئەمن كرا بە نەقيب، كاپرايەكى بالا بەزربوو، رەحمى بەكەس نەدكرت تەنانەت خۆشەويستين برادەرى خۆى، ھەجج و شەمخى بۆ كوردان و بەشپروعيماديش بۆ شىعەكان، ناوبانگيان لە ئەشكەنجەدانى بەندكراوان دەركردبوو، زۆر زالم و ستەمكار بوون.

کورد سەرگەردان دبیت و بۆ ماوی (١٧) سالان ل ناڤ مەزارەکی دا
لناڤهرا سەماو و نەجەفدا، ب دەروونەکی شەپرزەو ئالوز ژيانا خو
بسەر دبەت، ریکخراوا ئەمەل یا ئیراقی فەدبینن، وەسا ددەنە
خویاکرن کۆ یا ژ هیرشا بناڤ ئەنڧال رزگاربووی، ب هەڤکاریا
وەزارەتا کاروبارین شەهیدان ل سال (٢٠٠٨) فەدگێرینە فە بۆ شارێ
هەولێری و ب کەسوکارین خو شاد دبیتە فە، هەروەسا دکارەساتا
تەڤکۆژیا گوندی سویری دا ل دەڤهرا زاخو کۆ بەهرا زۆرا وان
مەسیحی بوون ل (١٦-٩ - ١٩٦٩)، (٣٩) ژن و زارۆک بەهەرا هاتن
رەمیکرن و قەتلوعام کرن لپاش کو ژنەک و مێرەک بپرینداری ژبن
مەیتان هاتییه دەری و دەربازبووی تویشی سەدما دەروونی بوون و
باری دەروونی وان هەتا نهایتی یی ئالوزو شەپرزەیه . ژنەک دن لپاش
زۆری سەتەما بەعسیان ل ئیزدیان دکر ل کۆمەلگەها (شاریا)
دپەوشەکا زۆرا خراپ و ئالوزدا ژيانا خو بسەر دبەت. ئەڤەو دەیان و
سەدان کەسین دن ب ئەگەرا ئەڤان کریارین هۆڤانە و نەمروڤانە د
دەروونەکی ئالوزیا و شەپرزەدا ژيانا خو بسەر دبەن ئەڤە هەمی
بەلگین نەمرن کو کاریگەریین جینۆسایدا گەلی کورد هەتا ئەڤرۆژی یا
بەردەوامە و حکۆمەتا ئیراقیژی خو ژڤان کریارین کریتین رژێما بەری
ڤە ددزن و ب فەرمی داوا بەخشین و لی بورینی ل گەلی کورد ناکەن و
ئامەدەیه و بەردەوامە ل سەر قەرەبووکرنا زەرەورو زیانین ب
سەربازین ئەمریکا و دەولهتا کویتی کەفتی، لی ئامادەنییه ئاڤرەیهکی
ل خەلکی خو بدەتەڤه!!!

(ره‌حمه) ئەو ژنا باریت دهرونی وی تیکچول پاش هه‌فده‌ ساڵا له‌ ناقبه‌را نه‌جهف و سه‌ماوه‌ هاتیه‌ فه‌دیتن.

۱۵۰..... ئەنڧال و كۆمكۆڭرى و كارىگەرىيىن دەروونى

ژىدەر

پەرتووكيئن عەرەبى

- ١ - ضحايا عمليات الانفال ١٩٨٨ من المسيحين والايديين ، المحامى طارق جامباز ، مطبعة شهاب الطبعة الثانية ، ٢٠٠٨ ، ص ١٢ ،
- ٢ - امكان العبادة المدمرة للمسلمين والمسيحيين والايديين ، المحامى طارق جامباز ، من مطبوعات المجلس الوطنى لكوردستان / العراق ، ص ٥ .
- ٣ - عمليات الانفال فى كوردستان العراق ، على نبى صالح دوسكى ، ٢٠٠٦ ، مطبعة حاجى هاشم ، اربيل .
- ٤ - وثائق لاقوت ، عبدالهادى الركابى ، مؤسسة الشهداء العراق .

پەرتووكيئن كوردى

- ١ - كۆنگرەى بەجيهانناساندنى جينۆسايدى گەلى كورد ، چاپخانەى ئاراس ، ٢٠٠٨ ، سياستى پاكتاوى رەگەزى كورد لە كەركۆك لە سالانى دواى راپەرين ، پ،ى،د. سعدى عوسمان هەروتى ، ل ١٦١. هەروەها
- كلتورى ناسيونالزم و بەعەربكردن ، عەبدال نورى عەبدال ، چاپخانەى هاوار دەوك ٢٠٠٦ .
- ٢ - ئاكامە كۆمەلايەتتە كانى سياستى راگواستنى كورد لە عىراق لە سەردەمى بەعسدا ، مراد حكيم محەمەد ، سەنتەرى لىكۆلينەوەى سترايتىژى كوردستان ، سلیمانى ٢٠٠٤ .
- ٣ - رەهەندە كۆمەلايەتتە كانى سياستى راگواستنى بارزانىيەكان بۆ باشۆرى عىراق لە سەردەمى بەعسدا ، ريبوار رەمەزان بارزانى ، چاپخانەى منارە ، ٢٠٠٩ ، ل (٤٠) - (٤٣) .
- ٤ - جينۆسايد لە عىراق دا و پەلەمارى ئەنڧال بۆ سەر كورد ، ميدل ئىست وۆچ ، وەرگىران لە ئىنگليزىيەو ، سيامەند مەفتيزادە ، چاپى يەكەم سلیمانى ، ١٩٩٩
- چاپخانەى خاك . هەروەها
- ٥ - جينۆسايدى گەلى كورد ، د. مەرف عومەر گول ، چاپى سىيەم لە بلاه كراوەكانى مەكتەبى بىرى هۆشيارى (ى.ن.ك) سلیمانى (٢٠٠٦) .

- ۶- جىنۆسايدکردنى بارزانييه كان، ريكارى مزويرى، چابخانەى حاجى هاشم ۲۰۱۰ ل ۳۲.
- ۷- خستنهرووى هيلكارى زانيارييه كانى جىنۆسايدى گەلى كورد ، نادر رۆستى ، چابخانەى رۆژھەلات ، ۲۰۰۸ ، ل ۱۲.
- ۸- ئەنفال و گرى دەروونىيه كان ، نەسرین مەلا حەكىم، چابخانەى هيل ، ۲۰۱۰ ، سلیمانى ، ل ۴۶ .
- ۹- كۆنگرەى بەجيهانساندى جىنۆسايدى گەلى كورد، مەھابدى قەرەداغى، دەزگای ئاراس بۆ چاپو بلاوکردنەوہ ، ۲۰۰۸ ، ل ۱۱۷ .
- ۱۰- خستنهرووى هيلكارى زانيارييه كانى جىنۆسايدى گەلى كورد ، نادر رۆستى، چابخانەى رۆژھەلات ، ۲۰۰۸ .
- ۱۲- ، كارەساتى ھەلەبجە توژيئەنەوہيەكى سايكۆلۆژى ، فريشته كەوہ ، چابخانەى دەزگای ئاراس ، ۲۰۰۸ .
- ۱۳- ، رەھەندە كۆمەلايەتتيەكانى سياسەتى راگواستنى بارزانييه كان بۆ باشۆرى ئىراق ، ريبوار رەمەزان بارزانی چابخانەى منارە ، ۲۰۰۹ .
- ۱۵- جىنۆسايدکردنى بارزانييه كان ، ريكارى مزويرى ، چابخانەى حاجى هاشم ، ۲۰۱۰ ، ل ۱۶ .
- ۱۶- ، ئەنفال و گرى دەروونىيه كان ، نەسرین مەلا حەكىم، چابخانەى هيل سلیمانى ، ۲۰۱۰ ، ل (۱۴۰-۱۴۴)
- ۱۷- ئەنفالى خال خالان ، مەلا شاخى ، چابخانەى داناز ، ۲۰۰۱ ، ل ۲۲-۲۳ بى دەستكارىكرن ھاتيه نقيسين .
- ۱۸- بارۆقى لەناوبىردنى بارزانييه كان ، ريبوار رەمەزان عەبدوللا ، چاپخانەى ئاراس ھەولير ، ۲۰۱۰ چاپى يەكەم .

نامەى ماستەر

خاوەر سالح مستەفا، نیشاشانەى تىكچوونەكانى فيشارى دواى ھیدمەى دەروونىيى (PTSD) لای ئافرەتە بارزانیەكانى شالوى ئەنفال دا ، نامەى

ماستەر ، زانكۆى سەلاھەدەين توئىژىنەوھى زانستى زانكۆى سەلاھەدەين /
ھەولپىر ۲۰۰۷ .

گۆڧار

- ۱- ديمەن ، ژمارە (۱) رىكخراوى كىمىيا باران و ئەنڧالكرائى باليسان و دەوورۆبەرى ، ۲۰۱۰ ل، ۳۰ وئىنەى شەھىدەكانى دۆلى باليسان .
- ۲- ديمەن ، ژمارە (۱) رىكخراوى كىمىيا باران و ئەنڧالكرائى باليسان و دەوورۆبەرى ، ۲۰۱۰ ل ۲۴ خىشتە، كىمىيا باران و ئەنڧالكرائى دۆلى باليسان و دۆلى بلەو مەلەكان . دانەر سەردار شىخ رەقىب شىخ نەجم .

رۆژنامە

- ۱- رۆژنامەى مېدىيا ، ناسنامەى ئەو تاوانبارانە دە دۆزىتەوھە كە سەرى لە دادگای بەغدا شىواندووه ، ھەجج ماری زەردبوو ، ژمارە (۲۶۴) ، (۷-۱۱-۲۰۰۶) لاپەرە ۸ .
- ۲- رۆژنامەى ئاسۆ مانگى (۵) سالى (۲۰۱۰)

چاڧىپىكەفتن

- ۱ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل (مام رزا ، ھەلىمە رزا) شارى كۆيى .
- ۲ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل ، ھەزىز سابەر فەرھج ، گوندى شوگىران دەشتا كۆيى .
- ۳ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل (تاھەر كانەبى رەسۆل) ، گوندى شەوگىران ، دەشتا كۆيى .
- ۴ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل (كرمانج ئىسماعىل) ، شارى كۆيى .
- ۵ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل (ئەكرەم ئەھمەد ھەمەدەمىن) ، گوندى خرابەى ، ناھىيا ئاشتى دەشتا كۆيى .
- ۶ - (۲۰۱۰-۲-۲۳) چاڧىپىكەفتن دگەل (شىخ سىدىق) ، ناھىيا ئاشتى دەشتا كۆيى .
- ۷ - ۲۰۰۸-۶-۲۶ چاڧىپىكەفتن دگەل (شىرۆ سەلىم شىرۆ ، قودرەت مەھمەد ، ئەسما بازى) دەڧەرا بارزان گوندى باز .

- ٨ - (٢٠١٠-٥-٨) چاقپىكەفتن دگەل (سۈڧى سېجى ، حەلىما سەبرى) ،
كۆمەلگەھا ھەرىرى ل ناحىا ھەرىرى .
- ٩- (١٩٩٨-٦-٥) چاقپىكەفتن دگەل (ئەيۈوب ئەمىن پىندروڧى) ،
دەڧەرا مزورىيان گۈندى پىندروڧ .
- ١٠ - (٢٠٠٠-١-١٥) چاقپىكەفتن دگەل، زەينەب عىسا خىزانانا رەشىد
مزورىرى و حەيدەر رەشىد توى ، جەسىم حىدەر ، پىرمام ، سۆران ، ھەولپىر .
- ١١ - (٢٠٠٨-٥-٢٥) ، چاقپىكەفتن دگەل مكائىل سەلام ئەرگۈشى ،
كۆمەلگەھا ھەرىرى .
- ١٢ - (٢٠١٠-٥-٨) چاقپىكەفتن دگەل، سەكنا ، كۆمەلگەھا ھەرىرى .
- ١٣ - (٢٠١٠-٥-٨) چاقپىكەفتن دگەل، ئەقلىما جادىن ماھر ، كۆمەلگەھا
ھەرىرى.
- ١٤ - (٢٠١٠-٢-٢٣) چاقپىكەفتن دگەل سابىر رەسول ، كۆيى .
- ١٥ - (٢٠١٠-٨-٣) چاقپىكەفتن دگەل پارىزەر مەمەد سالىح ئامىدى
سەبارەت (عەلى مستەفا ئامىدى) ، ھەولپىر .
- ١٦ - ٢٠٠٨-٨-١٥ چاقپىكەفتن دگەل (عەلى شىخە ، ئەدىبە عەولا) بالىسان .

د شۆپا ئەنڧال و كۆمكۆزىاندا

هيژايين ريژدار ژبو ناساندنا جينۆسايدا گەلى كورد و
ئەرشيفكرنا ديكۆميئنتين جينۆسايدكرنا كوردان نقيسهري
پەرتووكى ئەق پەرتووكين خوارى چاپكرينه و بەرههفن بو
چاپى و يى بەردەوامه لسەر كۆمكرنا ديكۆميئنتان لسەر
جينۆسايداكرنا كوردان، بو زىدەتر دەوله مەندكرن و
كۆمكرن و ئەرشيفكرنا ديكۆميئنتين تايهت ب ئەنڧال و
كيمباباران و تەقكۆزيان، هيقي خوازين ژ تەق مرۆق دۆست و مافخواز و كورد
پەروهران يين بەلگەيهك لدهف هەبيت يان زانيارى ل سەر بەلگەيهكى هەبن ژ
(بيستراو ، بينراو ، نوسراو ، ويئە) پەيوەنديى ب ئيميل و تەلهفونا خوارى
بكەن، بو وى يەكى بهيتتە ئەرشيفكرن و پارستن ژ نەمانى، مافى بەلاقكرنى
دييى پاراستى بيت، هەقكارىكرنا هەوه وهفايەكە بو رۆحا پاكا
جينۆسايدكریان.

تەلهفون : ۰۷۵۰ ۴۴۸۱۵۰۲

ئيميل : rekar-mzoiri@yahoo.com

پەرتووکی نەقیسەری د بوارا ناساندنا جینۆسایددا گەلی کوردا:

- ١- لورینا دایکان ، چاپخانا مناره ، ٢٠٠٩ .
- ٢- جینۆسایدکردنی بارزانییەکان، بە زمانی (کوردی ، عەرەبی ، ئینگلیزی) ، چاپخانا حاجی هاشم ، ٢٠١٠ .
- ٣- ژنی روسی و راگواستن و ئەنڤال و کۆمکۆژی، چاپخانا ، مناره ، ٢٠١٠ .
- ٤- ئەنڤال و کۆمکۆژی و کاریگەریی دەروونی ، چاپخانا مناره ، ٢٠١١ .
- ٥- سەربۆرا تراژیدیایی بارزانییان ، سایتی ریکخراوا فەژین بۆ قوربانیی جینۆساید بارزانیان .
- ٦- ئە سێدارهوه بەرهو ئەنڤال و کیمیا باران، ئە ژیر چاپدايه .
- ٧- جینۆسایدکردنا بارزانییان ل دادگه ها بلندا تاوانین ئیراقی ، ئە ژیر چاپدايه .